

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Товканець Г.В.

Теорія і методика виховання

Мукачево – 2023

УДК 378.015.3;378(075.8)

**Рекомендовано Вченою радою Мукачівського державного університету
(протокол № 16 від 29 червня 2023 року)**

Рецензенти:

Хомич Лідія Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ).

Янкович Олександра Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової і дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

T25

Товканець Г.В. Теорія і методика виховання. Навчальний посібник. для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта».-Ужгород: РК-У, 2023. С.

Навчальний посібник «Теорія і методика виховання» містить лекції з теорії виховання та практичний матеріал з виховної діяльності, що орієнтовано на розвиток ціннісного світу людини; питання для самоперевірки та завдання для самостійної роботи дозволять засвоїти теоретичні та методичні засади сучасного виховання. Матеріал посібника сприятиме засвоєнню здобувачами освіти засобів та способів таких видів діяльності, як методологічний аналіз; проектування та організація виховного процесу з певною спрямованістю.

Призначений для здобувачів освіти, які навчаються за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», зокрема спеціальності 013 «Початкова освіта»; слухачів курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти; фахівців, які працюють у освітніх установах.

® Товканець Г.В.
® Мукачівський державний університет

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	
Загальна характеристика курсу «Теорія і методика виховання	
Компетентності та результати навчання	
Зміст курсу «Теорія і методика виховання»	
ТЕОРЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	
Тема 1. Процес виховання: сутність і завдання	
Тема 2. Закономірності та принципи виховання.	
Тема 3. Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості. Напрями виховання.	
Тема 4. Методи виховання.	
Тема 5. Педагогіка партнерства. Робота вчителя і школи з батьками учнів й громадськістю.	
Тема 6. Розвиток особистості в колективі.	
Тема 7. Планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти	
ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Процес виховання: сутність і завдання»	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Закономірності та принципи процесу виховання».	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості. Напрями виховання.»	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Методи виховання»	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Педагогіка партнерства. Робота вчителя і школи з батьками учнів й громадськістю.»	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Розвиток особистості в колективі»	
Матеріали до семінарського заняття за темою «Планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти»	
Алгоритм самостійного вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання»	
КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	
Критерії оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти	
Педагогічні задачі. Рекомендації до виконання педагогічних задач	
Тестові завдання	
ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	
Список використаних інформаційних джерел	
Список рекомендованих інформаційних джерел для здобувачів вищої освіти. Закони, накази, рекомендації МОН України.	
Рекомендований список наукових, методичних і літературних джерел	
ДОВІДКОВИЙ КОМПОНЕНТ	
Додаток А. Витяг з наказу № 527 від 06 червня 2022 року «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки»	
Додаток Б. Організаційні форми роботи з батьками здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти	
Додаток В. Орієнтовна тематика батьківських зборів	
Додаток Г. Методика проведення батьківських зборів.	
Додаток Д. Технологія особистісно орієнтованого виховання	
Додаток Е. Технологія життєвого проекту та життєвого проектування.	

ПЕРЕДМОВА

Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку суспільства зумовлюють зростання ролі освіти. Людство помітно змінює орієнтації в напрямі розвитку демократії, піднесення гідності особистості, її культури, національної самоідентифікації, толерантності, розвитку в умовах ринкових відносин, утверджує їх як ознаки нової світової динаміки. Нагальною потребою і передумовою прогресивного поступу людства є подолання згубних наслідків технократизму. Життя в умовах демократії, ринку, новітніх науково-інформаційних технологій стає реальністю. Все це зумовлює потребу радикальної модернізації освіти.

Зміст навчального курсу «Теорія і методика виховання» відображає коло знань, вироблених в рамках теорії та методики виховання, що розглядається як розділ педагогічної науки.

Теорія та методика виховання як спеціальний розділ педагогічної науки представлений системою наукових педагогічних знань, виробленою в процесі та результаті науково-дослідної педагогічної діяльності, предметом якої виступає сфера дійсності, що позначається поняттями «виховання» або «виховний процес». Теорія і методика виховання є предметом тієї діяльності, у процесі та результаті якої виробляється система наукових знань, що становить зміст цього розділу педагогіки. Система наукових знань про виховання є знаннями про штучні, тобто побудовані в результаті діяльності людей, педагогічні системи. Це і знання про способи виховання, що вже існували, і знання про те, як організувати нові, досконаліші способи виховання. Тому виховання як предмет теорії та методики виховання, а отже, і науково-дослідної педагогічної діяльності виступає і як об'єкт вивчення, і як об'єкт проектування. Відповідно до цього «вся сукупність педагогічних знань може бути поділена в загальному плані на знання про закономірності педагогічного процесу вже здійсненого насправді, і знання про те, як слід будувати, проектувати та здійснювати цей процес». Ці два види продуктів науково-дослідної педагогічної діяльності характеризують її в єдності двох функцій - "науково-теоретичної та конструктивно-технічної". На різних етапах науково-дослідної діяльності виявляється різне підпорядкування цих функцій, що є підставою виділення двох основних типів науково-дослідної педагогічної діяльності. У науково-дослідній теоретичній педагогічній діяльності виховання є об'єктом вивчення. Наукові знання, отримані у її результаті, становлять зміст теорії виховання. У науково-дослідній проектувальній педагогічній діяльності виховання є об'єктом проектування, а отримані в її результаті наукові знання складають зміст методики виховання.

Теорія виховання - це форма організації наукового знання, яка виробляється в процесі та результаті науково-дослідної теоретичної педагогічної діяльності та дає цілісне уявлення про закономірності та закони, що виявляються у виховному процесі, а також про принципи та правила його проектування. *Методика виховання* - це форма організації наукового педагогічного знання про способи організації виховного процесу, яка виробляється в процесі та результаті науково-дослідної проектувальної педагогічної діяльності. У методиці виховання виховання виступає об'єктом проектування.

Мета навчального посібника: систематизація навчального матеріалу та забезпечення освітніх можливостей для поглиблення знань з курсу «Теорія і методика виховання» здобувачами вищої освіти спеціальностей педагогічного спрямування.

Структура навчального посібника: зміст навчального посібника «Теорія і методика виховання» змодельований за навчальною програмою, що призначена здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми «Початкова освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта».

Навчальний матеріал структуровано за такими компонентами освітнього процесу: теоретичний, практичний, інформаційно-організаційний, контрольний-оцінний, довідковий. Теоретичний і практичний компоненти розподілено за темами та модулями навчальної

програми. Подано алгоритм самостійної роботи здобувачів вищої освіти, що дозволить якісніше і ефективніше засвоїти навчальний матеріал.

При підготовці навчального посібника «Теорія і методика виховання» використані напрацювання автора, зокрема матеріали навчально-методичних посібників «Педагогіка: навчально-методичні матеріали» (Мукачєво, 2012), Товканець Г.В., Товканець О.С. *Збірник тестів з курсу «Педагогіка»*. (Київ, 2015); методичних рекомендацій - Товканець Г. В. *Теорія та методика виховання: навчально-методичні матеріали (методичні рекомендації з організації самостійної роботи)* (Мукачєво, 2015) с.; Товканець Г. В. *Практичні завдання до самостійного вивчення курсу «Теорія та методика виховання»* (для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта») (Мукачєво, 2018).

Компетентності та результати навчання: курс «Теорія та методика виховання» спрямований на формування компетентностей та забезпечення наступних програмних результатів навчання (Згідно Державного стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Спеціальність 013 «Початкова освіта» (23.03.21р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>)

1. Компетентності:

Інтегральна: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК-4. Здатність працювати в команді.

ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Фахові компетентності (ФК):

СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційнокомунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності.

СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.

СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність.

СК-5. Здатність до проєктування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти. СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з

урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій ФК10 – інформаційна.

СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

СК-9. Здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.

СК-10. Здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами.

СК-11. Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.

СК-12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи

Програмні результати навчання:

ПР-01 Організувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПР-02 Управляти складною професійною діяльністю та проєктами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

ПР-03 Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі

ПР-05 Організувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання молодших школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.

ПР-06 Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовнолітературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.

ПР-07 Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.

ПР-08 Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.

ПР-09 Планувати та організувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.

ПР-11 Збирати, інтерпретувати та застосовувати дані у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності.

ПР-12 Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування.

ПР-13 Організувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з молодшими школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.

ПР-14 Забезпечувати індивідуальний і диференційований розвиток здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

ПР-15 Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу.

ПР-16 Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп

РН17. Здатність до: організації і керівництва різними видами діяльності дітей молодшого шкільного віку; організації форм роботи з батьками; організації, координації роботи вчителів початкової школи; організації методичної роботи у початковій школі.

РН 18. Уміння планувати корекційно-виховну діяльність на перспективу; раціонально планувати власну діяльність; складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог.

РН 19 Уміння прогнозувати та проєктувати рівні розвитку дитячого колективу та кожної особистості, виховну роботу з школяра ми та колективом класу.

РН 20. Уміння складати психолого-педагогічні характеристики колективу, окремого школяра школи, планувати подальшу виховну діяльність і психологічний супровід освітньої діяльності дітей молодшого шкільного віку на їх основі.

РН 21. Уміння інтерпретувати, систематизувати, оцінювати і корегувати психолого-педагогічну інформацію виховного та розвивального змісту в контексті освітнього завдання.

ЗМІСТ КУРСУ «Теорія і методика виховання»

Змістовий модуль 1. Методологічні основи теорії виховання

Тема 1. Процес виховання. Суть процесу виховання. Процес виховання як система. Особливості виховного процесу: цілеспрямованість, багатофакторність, комплексність, віддаленість результатів, варіативність результатів, самокерованість.

Тема 2. Загальні закономірності процесу виховання: виховні відношення, інтенсивність впливу на внутрішнє середовище, якість, відповідність цілей та організація дій, активність учасників, узгодженість соціальної практики і характеру виховних впливів, інтенсивність виховання та самовиховання, однотипність супутніх виховних процесів, поєднання педагогічного впливу і рівень розвитку вербальних та сенсомоторних процесів, інтенсивність та якість взаємовідносин між самими вихованцями. **Принципи виховання:** єдність загальнонаціонального і загальнолюдського, природовідповідності, культуровідповідності, активності та самодіяльності, демократизації, гуманізації, безперервності та наступності, єдності навчання та виховання, гармонізації родинного і суспільного виховання.

Тема 3. Зміст виховання. Напрями виховання. Проблеми змісту виховання в сучасній педагогічній науці. Основні завдання та напрями виховання. Педагогічне керівництво самовихованням здобувачів освіти.

Тема 4. Методи виховання. Класифікація методів виховання. Методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності, методи стимулювання, методи самовиховання.

Змістовий модуль 2. Технології виховання

Тема 5. Педагогіка партнерства. Робота вчителя і школи з батьками учнів й громадськістю. Робота з батьками здобувачів освіти і громадськістю. Завдання, зміст і методика виховання дітей в сім'ї. Педагогічні знання батьків та їх вплив на формування особистості дитини. Види, методи роботи з батьками здобувачів освіти.

Тема 6. Формування особистості в колективі. Поняття колективу: суть, ознаки, функції, структура. Органи учнівського самоврядування. Виховний вплив колективу. Робота класного керівника. Дитячі та юнацькі організації.

Тема 7. Планування виховної роботи в закладах загальної середньої освіти. Планування виховної роботи освітнього закладу як функція менеджменту освіти. Організація планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти. Особливості планування виховної роботи в початковій школі

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Тема 1. Процес виховання: сутність і завдання.

1. Процес виховання. Суть і значення виховної роботи у закладі загальної середньої освіти.
2. Законодавчі акти України, нормативні документи щодо забезпечення виховної роботи у закладах загальної середньої освіти.
3. Сучасні концепції виховання.
4. Функції процесу виховання.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [3], [7], [8], [12], [15], [16], [29],[42],[58], [54], [59], [60].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1. Процес виховання. Суть і значення виховної роботи у закладі загальної середньої освіти.

Виховання є найважливішою функцією суспільства з найдавніших часів. Без передачі суспільно-історичного досвіду від одного покоління іншому, без залучення молоді до соціальних та виробничих відносин неможливо розвиток суспільства, збереження та збагачення його культури, існування людської цивілізації.

З розвитком суспільства змінюється виховання: його мета, зміст, кошти. Історія дає яскраві приклади особливостей виховання у різні епохи: первісно-общинний лад, Античність, Середньовіччя, Новий та Новітній час. Культура народів і народностей різних країн проявляється у традиціях і звичаях, а й у характері виховання. К. Ушинський зазначав: «Виховання, створене самим народом і засноване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, заснованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу».

Виховання як соціальне явище було і залишається предметом вивчення, предметом багатьох наук: Основи виховання, формує найбільш загальні світоглядні уявлення про вищі цілі та завдання виховання, соціологія вивчає проблеми розвитку особистості, етнографія розглядає закономірності виховання в різних народів світу, психологія виявляє індивідуальні, вікові, групові особливості та закони розвитку та поведінки людей. Ці науки відіграють важливу роль у розвитку педагогіки як науки про виховання, оскільки є серйозним джерелом знань про фактори розвитку особистості – спадковість, мікро- та макросередовищі.

Педагогічна наука виконує дві основні функції: науково-теоретичну (описує та пояснює педагогічні явища) та нормативно-регулятивну (вказує, як грамотно організувати виховання, навчання, систему освіти). Досліджуючи педагогічну дійсність як істинність, педагогіка розкриває закономірності виховання.

Теорія виховання – розділ педагогіки, що розкриває сутність, закономірності, рушійні сили виховання, його основні структурні елементи, а також розглядає різні концепції виховання та виховні системи. У вітчизняній педагогічній науці основи теорії виховання заклав К.Ушинський наприкінці XIX ст. (див.: Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання: досвід педагогічної антропології; Про народність та суспільне виховання). У 20-30 рр. XX ст. струнку теорію виховання розробив А.Макаренко (див.: Макаренко А. С. Мета виховання; Виховання в сім'ї та школі; Лекції про виховання дітей; Методика виховної роботи). В. Сухомлинський, І. Бех та інші.

Сучасна педагогічна наука включає численні теорії та концепції виховання, їхня відмінність зумовлена різними уявленнями вчених-дослідників про людину та формування її особистості, про роль педагога у вихованні та розвитку дитини. Зокрема, сучасні концепції виховання розробляються на основі філософських навчань чи психологічних теорій, таких як:

психоаналітична теорія (А. Гезелл, З. Фрейд, А. Фрейд, Е. Еріксон); когнітивна теорія (Ж. Піаже, Л. Кольберг, Д. Дьюї); поведінкова (біхевіористська) теорія (Д. Локк, Д. Уотсон, Б. Скіннер); біологічна (генетична) теорія (К. Лоренц, Д. Кеннел); соціоенергетична (культурно-родова) теорія (Л.С.Виготський, П.А.Флоренський, Д.Радьяр); гуманістична психологія, концепція саморозвиваючої освіти є ціннісно-релятивістською: підтримка дитини з метою розвитку її ідеалів, формування переконань на основі такої організації навчання, яка б дозволяла врахувати власні інтереси, надавала можливість вибору для складання власної програми. Роль викладача – забезпечити умови та консультативну допомогу (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.).

Значну роль у розвитку теорії виховання відіграв Я. Коменський, який вважав, що єдиним доцільним засобом реформування суспільства є зразкове виховання молоді: людина стає людиною лише завдяки вихованню; справа виховання молоді у суспільстві покладається на школу; вся молодь повинна відвідувати школу; загальна мета і завдання виховання – духовна підготовка людини до майбутнього життя. Я. Коменський висунув теорію триєдиного завдання виховання (три ступені виховання: *оволодіння мудрістю* (все знати про себе і речі навколишнього світу) – цьому сприяє розумове виховання, освіта; *оволодіння доброчесністю* (зовнішня і внутрішня вихованість) – досягається через моральне виховання; *оволодіння благочестям* (внутрішнє богошанування, зв'язок з Богом) – здійснюється шляхом релігійного виховання. В основі теорії виховання Я. Коменського чотири найважливіших принципи: *виховуючий характер навчання; зв'язок навчання з життям; відповідність навчання віку учнів; природовідповідність.*

Принцип природовідповідності в загальній системі освіти і виховання підтримував О. Духнович.

Сучасні концепції виховання:

1 *Виховання як управління процесом розвитку особистості, її соціалізації.* За цією концепцією особистість дитини перебуває у центрі процесу виховання, основним у якому є створення умов цілеспрямованого та такого, що перебуває під соціальним і педагогічним контролем систематичного розвитку як суб'єкта діяльності, як особистості, як індивідуальності.

2. *Системно (соціально) – рольова концепція розвитку особистості* визначає виховання як процес людинознавства (вести людину до ідеалу), що здійснюється як цілеспрямоване регулювання освоєння особистістю системи соціальних ролей, які неминуче виконуються людиною в сім'ї, колективі, світі та «Я»-сфері.

3. *Виховання як формування способу життя, гідного Людини,* що розглядає розвиток як цілеспрямоване, організоване професіоналом-педагогом сходження дитини до культури сучасного суспільства, як розвиток здатності жити в ньому та свідомо будувати своє життя, гідне Людини. У цьому саме вихователь виступає «представником культури». З цілях виховання закладено триєдність розумного, духовного та творчого: життя, гідне Людини, життя, основою якого є вічні цінності - Істина, Краса, Добро - та служіння їм.

4. *Виховання дитини як людини культури та моральності:* людина формується повністю тоді, коли вона проживає в атмосфері культури, моральності і саму цю культуру розвиває в собі і навколо себе. Виховання визначається як процес педагогічної допомоги дитині у становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвого самовизначення, де особливий акцент на активній позиції самої дитини, створенні простору свободи, духовному житті, моральних орієнтирах, духовних цінностях.

5. *Педагогічна підтримка дитини у процесі її розвитку:* виховання як спеціально організований процес пред'явлення соціально значимих цінностей, прийнятих суспільством цінностей, нормативних якостей особистості та зразків поведінки активної педагогічної підтримки, які можуть бути надані сім'єю, педагогами, найближчим оточенням. Їх зусилля покликані допомогти дитині адаптуватися у освітньому процесі та соціумі.

6. *Концепція творчої самодіяльності особистості*: передбачає саморозвиток особистості школяра за умов взаємодії школи та сім'ї. Виховання – це суспільне явище, що історично склалося. Виховання – це педагогічний процес. Виховання – це самозміна особистості в системі суспільних відносин і у творчості.

7. *Гуманістична концепція виховання учнівської молоді у суспільстві*. У цій концепції обґрунтовуються ефективність гуманістичної виховної можливості школи та роль вчителя як старшого друга, який може надати допомогу та підтримку зростаючій людині; взаємодія, співтворчість, співпраця.

8. *Концепція самовизначення особистості*: передбачає особистісне, життєве, професійне самовизначення в умовах закладу освіти, свобода вибору, внутрішня свобода, ризик, готовність до праці.

9. *Концепція формування наукового світогляду здобувачів освіти*: основою виховання є конструювання свого «Я», формування «Я-концепції», систематичне самопізнання та самореалізація особистості, розуміння взаємовідносин в аспектах «людина – світ», «людина – природа», «людина – людина».

10. Концепція особистісно-орієнтованого виховання - особистісно орієнтоване виховання вибудовується на діалогічній основі, передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників виховного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію.

Структура процесу виховання. Виховання – це процес цілеспрямованого і систематичного формування особистості, зумовлений дією багатьох факторів. Процес виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання – це діяльність з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності.

Виховання - це *процес самоорганізації особистості засобами внутрішніх ресурсів, що потребують певної зовнішньої ініціації, взаємодії дорослого і дитини, створення соціокультурного середовища для саморозвитку і самостановлення особистості як суб'єкта активної діяльності та суспільних відносин, здатного до самовизначення, самореалізації й самовдосконалення (з дисертації Лялюк)*

Термін «виховання» вживається у чотирьох значеннях:

- у широкому соціальному, коли йдеться про виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності;
- у широкому педагогічному – це виховання в діяльності закладів загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, інших освітніх закладів, де педагогічний колектив керується педагогічною теорією та практичними і методичними рекомендаціями;
- у вузькому педагогічному, коли виховання є цілеспрямованою виховною діяльністю педагога, наприклад, класного керівника, щоб досягти певної виховної мети в колективі здобувачів освіти;
- у гранично вузькому, коли педагог або батьки учнів розв'язують конкретну індивідуальну проблему виховання або перевиховання. За В.М. Галузинським,

Виховання — педагогічно організований процес формування людини як особистості в соціальному середовищі, в соціальному об'єднанні людей, яке може функціонувати і розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з удосконалення кожної особистості. Виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти.

Характерні особливості процесу виховання виявляються в тому, що він є *цілісним* процесом, у якому органічно поєднані змістова (сукупність виховних цілей) і процесуальна

(самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя й школяра, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання здобувачів освіти) сторони. Цей процес є *двостороннім* (обов'язкова взаємодія вихователя і вихованця), *цілеспрямованим* (наявність конкретної мети), *багатограним* за завданнями і змістом, *складним* щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, *різноманітним* за формами, методами і прийомами, *неперервним* (у вихованні канікул бути не може), *тривалим* у часі (людина виховується, удосконалюється все життя).

Із поняттям «виховання» тісно пов'язані :

Самовиховання - процес засвоєння людиною досвіду попередніх поколінь за допомогою внутрішніх духовних чинників, що забезпечують розвиток.

Перевиховання - система цілеспрямованих впливів на свідомість, почуття, волю та поведінку вихованця з моральними та правовими відхиленнями з метою усунення їх антисоціальної спрямованості та повернення до прийнятих у суспільстві соціальних норм.

Процеси педагогічного впливу – виховання та навчання – здійснюються у межах цілісного освітнього процесу, не є тотожними і мають свою специфіку. Взаємопов'язані із психологією, фізіологією, історією, філософією, соціологією.

Ефективність виховання залежить від рівня сформованості мотиваційної бази. Мотиви виховання – спонукальна причина дій і вчинків людини. Внутрішні спонукальні чинники певних дій і вчинків людини, зумовлюються передусім анатомо-фізіологічними і соціально-психологічними потребами. Американський психолог *А.Маслоу* визначив ієрархічну багатоступеневу *піраміду потреб людини*, усі компоненти якої перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Піраміда Маслоу

Рис. 1. Схема піраміди потреб А.Маслоу.

У цілому складові нівби програмують виховний процес. Якщо яка-небудь ланка випадає, порушується цілісність структури, а отже й програма виховного процесу. У процесі виховання педагог має постійно дбати про формування у дітей певних мотивів самовиховання через актуалізацію необхідних потреб. Поступово в процесі засвоєння знань, набуття соціального досвіду кожна особистість самостійно починає усвідомлювати потреби, які стимулюють внутрішні спонукальні сили – мотиви, програмує процес самовиховання.

Структура процесу виховання :

1. Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Це перший етап входження в систему виховного впливу, на якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Людина (дитина) стає членом певної соціальної системи (сім'ї, колективу), де вже діють певні правила, норми, яких їй доведеться дотримуватись.

2. Формування почуттів (стійких емоційних відношень людини до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості із сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, та активізації психічних процесів людини;

3. Формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного). Переконання, що ґрунтуються на істинних знаннях, будуть, з одного боку, своєрідним мотивом діяльності, а з другого — «стрижнем» поведінки особистості. Тому виховання дітей і є формуванням у них психологічного «стрижня», без якого особистість буде безвольною, позбавленою власного «Я».

4. Формування умінь і звичок поведінки. Формування умінь (засвоєного способу виконання дій, що базується на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності людини до відносно усталених способів дій) потребує поступовості й систематичності вправління, посильності та доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку учнів. Воно пов'язане з активною діяльністю особистості у сфері реальних життєвих ситуацій.

Виховання є складним, багатограним процесом, у якому тісно переплетені внутрішні (стосуються особи вихованця) та зовнішні (стосуються виховного середовища) суперечності.

Внутрішні суперечності процесу виховання:

– між необмеженими можливостями розвитку людини й обмежувачими умовами соціального життя. Передбачає створення оптимальних умов (побутових, психологічних, організацію навчально-виховного процесу) для розвитку, життєдіяльності дитини;

– між зростаючими соціально значущими завданнями, які потрібно вирішувати вихованцю, і можливостями, що обмежують його дії, спрямовані на їх вирішення. Це означає, що розвиток особистості може призупинитися, якщо не ставити перед вихованцем нових, ускладнених завдань;

– між зовнішніми впливами і завданнями виховання. Виховний процес потрібно будувати так, щоб його зміст і форми реалізації не викликали спротиву у вихованця.

Зовнішні суперечності:

- невідповідність між виховними впливами школи і сім'ї. Інколи батьки не дотримуються вимог, які висуває до їхніх дітей школа, внаслідок чого порушується єдність вимог, що негативно позначається на вихованні учнів;

- зіткнення організованого виховного впливу школи зі стихійним впливом на дітей оточення. Негативні чинники: вуличні підліткові групи, теле-, відеопродукція та ін. Усунути цю суперечність можна, формуючи в учнів внутрішню стійкість й уміння протистояти негативним впливам;

- між окремими впливами вчителів, які працюють в одному й тому ж класі. Вони не завжди дотримуються принципу єдності вимог, внаслідок чого в учнів формується ситуативна поведінка, пристосовництво, безпринципність;

- між набутим негативним досвідом поведінки і новими умовами життя та діяльності. Передбачає існування сформованого стереотипу негативної поведінки, який характеризується наявністю стабільних негативних взаємозв'язків. На їх подолання спрямована виховна робота. Зовнішні суперечності є тимчасовими, але вони можуть знижувати ефективність виховного процесу. Тому вчителі повинні зосередити увагу на їх виявленні, усуненні, профілактиці.

Оскільки виховання – це цілеспрямоване формування особистості з метою підготовки її до участі в громадському та культурному житті відповідно до соціокультурних нормативних моделей, то його розуміють і як педагогічний компонент соціалізації. Розглядаючи різні

трактування поняття «виховання», можна визначити найзагальніші ознаки, які відзначаються більшістю дослідників:

- цілеспрямованість впливів на вихованця;
- соціальну спрямованість цих впливів;
- створення умов засвоєння дитиною певних норм відносин;
- освоєння людиною комплексу соціальних ролей.
- потреби суспільства, держави;
- потреби групи, в якій знаходиться людина;
- потреби самої людини;
- можливості суспільства, держави;
- можливості сім'ї;
- можливості людини;

У вихованні діють багато сил, але найбільший вплив має та сила, дія якої перевищує інші. Тому і результат виховання визначатиметься нею:

1. Спосіб життя, умови для життя, засоби масової комунікації, рівень розвитку та умови життя колективу впливає на вихованця, а також індивідуальні особливості вихованця.

2. Умови: *об'єктивні* (не залежать від людини: де народилася, природа, клімат, особливості суспільного устрою, політичного режиму, соціально-економічного розвитку, національна самобутність, природне середовище) та *суб'єктивні* (особистісні переваги, бажання, прагнення, наміри, діяльність вихователів, програми виховання; духовний зв'язок вихованця з вихователем; морально-психологічний клімат (соціально-педагогічна діяльність сім'ї, громадських організацій, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації, закладів культури і мистецтва) тощо.

Структурними елементами процесу виховання є мета, завдання, закономірності, принципи, методи, засоби, результати виховання та їх коригування.

Мета і завдання виховання. Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення усієї системи виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації життєдіяльності школяра, створення умов для самореалізації у різних видах творчої діяльності. Всебічно і гармонійно сформована особистість є метою цивілізованого суспільства. Цей ідеал не втратив своєї значимості протягом століть, починаючи з афінської системи виховання, де й зародилося розуміння гармонійності людини (калокагатія – ідеал фізичної і моральної досконалості). Гармонія була метою виховання в афінській, римській, візантійській системах, в епоху Відродження, згодом — у період нового часу (XVIII—XIX ст.).

З ініціативи видатного французького представника «нової філософії» Р.Декарта термін «гармонія» було доповнено терміном «всебічність». Було сформовано концепцію гармонійно розвиненої людини. Із збільшенням обсягу наукових знань, особливо у XVIII ст., коли природничі й точні науки нагромаджували велику кількість нових фактів, часто будучи неспроможними розкрити їх внутрішню сутність, спеціалізація в мистецтві, науці стала закономірною, а всебічність перестала бути актуальною. Поняття «всебічний і гармонійний розвиток» почали трактувати як ідеал, до якого слід прагнути в процесі виховання. Проте сучасне його розуміння не є однозначним: одні схильні вживати його щодо професійної сфери, інші — стосовно сфери духовного розвитку, поділяючи людей за освітою на «фізиків» і «ліриків»; дехто вбачає у всебічності набір чеснот.

Вітчизняна педагогіка не відразу підійшла до розуміння мети виховання, як втілення цього ідеалу в життя. Прикладом є думка видатного українського педагога А. Макаренка: *«Лід метою виховання я розумію програму людської особи, програму людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх виявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання, геть усю картину людської особи; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської*

особи, до якої ми повинні прагнути... Я побачив у своїй виховній роботі, що, дійсно, повинна бути й загальна програма... й індивідуальний коректив до неї». У наведених міркуваннях мета виховання переплітається із завданнями, які кожна епоха ставить перед суспільством, а суспільство перед школою».

С Русова вважала, що виховання є глибока національним, яке «забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а, значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля загальнонародського поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів...».

Національне виховання — виховання і розвиток дітей на культурно–історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях та багатовіковій мудрості, духовності, постає як створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючого покоління, у процесі якої воно засвоює духовну і матеріальну культуру нації, виробляє національну свідомість. Воно є конкретно-історичним виявом загальнонародського гуманістичного і демократичного виховання, забезпечує етнізацію дітей як необхідної та невід'ємної складової їх соціалізації. Національне виховання духовно відтворює в дітях народне, увічніює те специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, а також загальнонародське, спільне для всіх націй.

Правильно організоване національне виховання формує повноцінну особистість, індивідуальність, яка цінує національну та особисту гідність, совість і честь, що забезпечує формування національного характеру.

Головною метою національного виховання є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, своєрідності на основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинуту духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Національне виховання в українській школі орієнтується на історичні потреби нації, головна серед яких на сучасному етапі – державотворення. Загальна мета виховання – залучати молоде покоління до творчої участі у рідній культурі, а через неї також до культури загальнонародської – залишається основоположною. Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Основні завдання виховної діяльності зумовлені пріоритетними напрямками реформування і модернізації української школи, що визначені Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), до яких належать:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською літературною мовою;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших національностей, які мешкають на території України;
- виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот;
- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я;
- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та громадянською відповідальністю;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її самореалізації;
- формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя за ринкових відносин.

Головна мета, пріоритетні напрями, основні шляхи реформування української системи національного виховання сформульовані у восьмому розділі «Декларації про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 р., Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), «Стратегія інноваційного розвитку на 2012-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2009), «Біла книга національної освіти України» (2010), Законі «Про освіту» (2017), Державному стандарті початкової освіти (2018), Концепції Нової української школи (2018), Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» (Наказ МОН України № 527 від 06 червня 2022 року) та інших.

3. Освітньо-виховні орієнтири (за «Основні орієнтири виховання учнів 1-12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України (програма). У глобальному світовому суспільстві молодь не повинна втрачати свою індивідуальність, глибоке відчуття єдності з українським народом, повагу до його духовних, моральних і культурних надбань. Незалежно від своєї національності та світогляду учень має змогу дізнатися про духовне коріння української нації, моральні традиції інших національностей, які складають єдиний народ України.

Духовно-моральний стан суспільства. Основою сучасного виховного процесу є людина як найвища цінність. Головною тенденцією виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного ч довкілля та самої себе. Набирає сили тенденція гармонійного поєднання інтересів учасників виховного процесу: вихованця, котрий прагне вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства, зусилля якого спрямовуються на моральний саморозвиток особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб діти зростали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі.

Мета та принципи виховання. Метою виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи виховання та є критерієм ефективності виховного процесу.

У процесі привласнення особистістю вироблених людством морально-духовних цінностей коригується її потребнісна, когнітивна та діяльнісна сфери. Загальній меті виховання підпорядковується спеціально спроектована система супідрядних, поетапно конкретизованих цілей за напрямками виховання, сконцентрованих на ч вихованні цінностей природи, культури, соціальних цінностей та цінностей «Я». Послідовне досягнення цих цілей дедалі більше наближає вихователя до мети як ідеального образу вихованої особистості.

Умови та чинники виховання. Виховання – це цілеспрямоване формування особистості з метою підготовки її до участі в громадському та культурному житті відповідно до соціокультурних нормативних моделей. Виховання як педагогічний компонент соціалізації. Розглядаючи різні трактування поняття «виховання», можна визначити найзагальніші ознаки, які відзначаються більшістю дослідників:

- цілеспрямованість впливів на вихованця;
- соціальну спрямованість цих впливів;
- створення умов засвоєння дитиною певних норм відносин;
- освоєння людиною комплексу соціальних ролей.
- потреби суспільства, держави;
- потреби групи, в якій знаходиться людина;

- потреби самої людини;
- можливості суспільства, держави;
- можливості сім'ї;
- можливості людини.

У вихованні діють багато сил, але найбільший вплив має та сила, дія якої перевищує інші. Тому і результат виховання визначатиметься нею:

3. Спосіб життя, умови для життя, засоби масової комунікації, рівень розвитку та умови життя колективу впливає на вихованця, індивід і особисті особливості вихованця.

4. Умови: *об'єктивні* (не залежать від людини: де народився, природа, клімат; *суб'єктивні* (особистісні переваги), бажання, прагнення, наміри, діяльність вихователів, програми виховання; духовний зв'язок вихованця з вихователем; морально-психологічний клімат.

Функції теорії та методики виховання. *Функції теорії та методики виховання* – це її призначення, які визначаються потребами суспільства та реалізуються за допомогою науково-дослідної теоретичної та проектувальної педагогічної діяльності і тієї системи наукових знань, які складають зміст теорії та методики виховання:

1. Пізнавальні – описова функція; пояснювальна функція; прогностична функція.
2. Технологічні – проектна функція; організаційна функція; рефлексивно-корекційна функція.

1. Пізнавальні функції теорії та методики виховання

1. Описова функція полягає в тому, що відомості про підсумки вивчення виховного процесу, що фіксують будь-які зв'язки між елементами цього процесу, між подіями та явищами, що відбуваються в ньому, викладаються мовою педагогіки (тобто на основі використання категорій педагогіки) таким чином відбувається первинна інтерпретаційна наукова обробка отриманих даних з позицій педагогіки.

2. Пояснювальна функція полягає у роз'ясненні причин виникнення описаних зв'язків між елементами виховного процесу, подіями та явищами, що відбуваються у ньому. Це роз'яснення причин здійснюється через співвіднесення нововиявлених та описаних мовою педагогіки зв'язків із закономірностями та законами, що виявляються лише у виховному процесі та вже відкритими педагогікою.

3. Прогностична функція полягає у виробленні прогнозів, які описують або можливі шляхи підвищення ефективності та результативності виховного процесу, або можливість виникнення будь-яких проблем під час здійснення виховання. Ця функція реалізується за допомогою використання знань про закономірності та закони, виявлені при здійсненні описової та пояснювальної функцій теорій, через співвіднесення вже наявних знань про закони та закономірності виховання з знову відкритими.

Найбільш поширеною формою прогнозу є наукова гіпотеза. Пояснення зв'язків, що спостерігаються у виховному процесі з позицій загальних і закономірностей і законів, дозволяє теоретично обґрунтувати необхідність або сталого прояву цих зв'язків у проектуваному та організованому виховному процесі, або уникнення їх виникнення. Опис необхідних зв'язків між елементами виховного процесу має відображати як основні положення загальних та закономірностей та законів, так і умови, що складаються у виховному процесі. Так виробляється гіпотеза про існування нових закономірностей і законів виховання, дотримання яких підвищує його ефективність та результативність. Така гіпотеза стає підставою розробки нових підходів у проектуванні та організації виховного процесу.

1. Технологічні функції теорії та методики виховання як розділу педагогіки

1. Проективна функція полягає:
 - у виробленні системи принципів, що визначають основні якості проектуваного виховного процесу. Ці принципи повинні відображати ті закономірності та закони, умови прояву яких у виховному процесі можуть стати основою розробки;
 - у виробленні правил проектування виховного процесу;

– у проектуванні виховного процесу, що є розробкою технологій виховання (технологія представлена правилами організації виховного взаємодії).

2. Організаційна функція полягає в організації дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на апробацію проектів виховного процесу в практичній педагогічній діяльності.

3. Рефлексивно-корекційна функція полягає:

– в аналізі результатів апробації проектів виховного процесу у педагогічній практиці та виявленні ступеня їх ефективності та результативності;

– у формулюванні проблем, невирішених у ході апробації проектів виховного процесу;

– у коригуванні проектів виховання.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Визначте особливості виховання як педагогічної категорії.
2. Дайте визначення поняття «виховання».
3. Визначте спільні та відмінні риси виховання, самовиховання, перевиховання.
4. Функції теорії виховання.
5. Охарактеризуйте ознаки виховання: цілеспрямованість, відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям; наявність певної системи організованих впливів; гуманність; цілісність, неперервність і тривалість.
6. Об'єкти виховного впливу: свідомість і підсвідомість вихованця; мотиваційно-чуттєва і воляова сфери; навички та звички; самовдосконалення. Прокоментуйте даний вислів.
7. Назвіть та охарактеризуйте стадії виховного процесу.
8. Участь вихованця у виховному процесі передбачає: (продовжіть речення).
9. Випишіть із статей, творів видатних педагогів 8-10 суджень про виховання.

Тема 2. Закономірності і принципи виховання.

1. Характеристика загальних закономірностей процесу виховання.
2. Характеристика принципів виховання.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [2], [3], [15], [19], [12], [22], [27], [37],[42],[52], [54], [58], [60].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1.Закономірності виховання – стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості.

У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності:

1. Органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання. Розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі. Наприклад, у зв'язку з розбудовою незалежної Української держави виникла потреба формування в підростаючого покоління української національної свідомості, любові до свого народу, його традицій, історії, культури.

2. Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників. Виховує все: люди, речі, явища. Серед виховних чинників найвагомішим є людський (роль батьків, педагогів).

4. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери. Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

5. Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. Діяльність — головний фактор єдності свідомості й поведінки, коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчальною, трудовою, ігровою, спортивною та ін.), що забезпечує всебічний розвиток особистості.

6. Виховання відбувається у тісному взаємозв'язку з навчанням, проте, грає визначальну роль;

7. Ефективність виховання залежить від активності самого вихованця та його включеності до цього процесу;

8. Результати виховання залежать від усіх структурних елементів, які становлять цей процес: форми, методи та цілі, зрозумілі дитині та педагогу.

У вихованні закономірності виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків і взаємоперетворень. Їх необхідно враховувати у процесі моделювання будь-якої виховної ситуації.

2.Принципи виховання — керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу.

Вони є узагальненою системою вимог, які охоплюють усі аспекти виховного процесу, відображають результати виховної роботи.

Процес виховання ґрунтується на принципах:

Принцип національної спрямованості. Передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідного краю, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантне ставлення до культури всіх національностей, які проживають в Україні.

Принцип культуровідповідності. Вихованець і педагог спільними зусиллями перетворюють зміст історичного морально-етичного досвіду людства на систему відкритих проблем. Така проблематизація моральної культури слугує джерелом особистісного розвитку дитини, умовою засвоєння нею загальнокультурних надбань, а саме виховання здійснюється як культурологічний процес, формування базису культури особистості.

Принцип цілісності. Виховання організується як системний педагогічний процес; спрямовується на гармонійний та всебічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу. Передбачає наступність в реалізації напрямів та етапів виховної роботи на різних освітніх рівнях: охоплює всі сфери життєдіяльності дітей та учнівської молоді; здійснюється різними соціальними інститутами, а також у навчальній та позанавчальній діяльності.

Акмеологічний принцип. Вихователь будує виховний процес так, щоб вихованець засвоїв найвищі морально-духовні цінності; створює умови для оптимальної самореалізації підростаючої особистості, розвитку її індивідуальних можливостей і здібностей. Напрями виховної роботи втілюються у відповідних результатах — міцно й органічно засвоєних загальнолюдських і національних цінностях, стратегії життя, яка передбачає постійний рух до здійснення нових, соціально значущих задумів; формування умінь долати труднощі, прогнозувати наслідки своїх учинків; здатності свідомо приймати рішення.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Учасники виховного процесу є рівноправними партнерами у процесі спілкування, ставляться уважно до поглядів один одного, визнають право на відмінність, узгоджують свої позиції. Вихователь уникає жорстких приписів, не ставиться до вихованця як до пасивного об'єкта своїх впливів; зважає на його психічний стан, життєвий досвід, систему звичок і цінностей; виявляє емпатію, вдається до конструктивних та продуктивних виховних дій; схильний до творчості та педагогічної рефлексії.

Принцип адекватності виховання психологічним умовам розвитку особистості. Вихователь зосереджує свою увагу на дитині, враховує її вікові та індивідуальні особливості, та забезпечує задоволення фундаментальних потреб дитини (у розумінні, визнанні,

сприйнятті, широкому ставленні до неї); виробляє індивідуальну програму її розвитку; стимулює розвиток в особистості свідомого ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвого вибору.

Принцип особистісної орієнтації. Принцип, що означає, що загальні закони психічного розвитку проявляються у кожній дитини своєрідно і неповторно. Педагог культивує у зростаючій особистості почуття самоцінності, впевненості у собі, визнає її право на вільний розвиток та реалізацію своїх здібностей; не обмежує її в правах щодо розвитку індивідуальності; прогнозує і моделює оптимістичну стратегію розвитку кожного вихованця; спрямовує зусилля на розвиток світогляду, самосвідомості, культури потреб, емоційної сприйнятливості, довільної поведінки, базових якостей особистості.

Принцип превентивності. Держава, виховні інститути здійснюють профілактику негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді, допомагають їм виробити імунітет до негативних впливів соціального середовища. При цьому має бути забезпечена система заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, інформаційно-освітнього характеру з формування позитивних соціальних настанов, запобігання вживанню наркотичних речовин та різним проявам деструктивної поведінки, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків.

Принцип технологізації. Виховний процес передбачає науково обгрунтовані дії педагога та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей, що узгоджуються з психологічними механізмами розвитку особистості та ведуть до кінцевої мети виховання. Побудований таким чином виховний процес має ознаки проєктивності, певною мірою гарантує позитивний кінцевий результат.

Цілеспрямованість виховання. Початком будь-якої діяльності, зокрема виховної, є визначення мети. Педагог відповідно до мети своєї діяльності повинен спрямовувати всю виховну роботу. Визначення мети забезпечує прогнозування виховного процесу та упередження недоліків у вихованні, дає можливість скоригувати його.

Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлене недостатнім життєвим досвідом молоді людини, а виховання творчої особистості можливе лише за умови поєднання зусиль вчителя з самостійністю, творчістю, ініціативою і самодіяльністю учнів. Різноманітна діяльність учнів — основа виховання. Діяльність — трудова, пізнавальна, художньо-творча — розвиває соціальну активність, ініціативу. Стимулюючи розвиток самостійних починань учнів, вчитель дбає, щоб у їх поведінці органічно поєднувались слово і діло, відповідальність за результати справи. Цього можна досягти за безпосередньої участі учнівських колективів у плануванні справ, усвідомлення їх необхідності і значення, залучення їх до організації справ, оцінювання їх результатів.

Повага до особистості дитини, поєднана з розумною вимогливістю до неї. Повага до людини передбачає гуманне ставлення до неї. Вона є стрижнем взаємин між учителем і школярами. Вимоги вчителя (колективу педагогів) стають особливо ефективними тоді, коли вони спираються на адекватну громадську думку учнівського колективу і підтримуються нею. За таких умов громадська думка стає одним із засобів подолання негативних рис окремих учнів (проявів індивідуалізму, егоїзму, інших відхилень від норм і правил співжиття). Розумна педагогічна вимогливість не має нічого спільного з приниженням гідності учнів. Антипедагогічними у взаєминах учителя з школярами є також адміністрування, використання погроз, силових методів, а також поблажливості, потурання примхам учнів.

Опора на позитивне в людині. Виховання передбачає опору вихователя на хороше в людині, його довіру до здорових намірів і прагнень учнів. Зосередження тільки на негативних рисах характеру і поведінки учнів деформує виховний процес, заважає формуванню позитивних рис особистості. Не можна лише дорікати учневі за недоліки, бачити в ньому тільки негативне. Це може створювати в нього однобоке уявлення про себе, про свої людські

якості, взагалі про свою гідність. Принцип опори на позитивне в людині ставить серйозні вимоги до організації життєдіяльності учнів, потребує створення здорових стосунків між учителями та школяра ми, продуманого змісту навчально-виховних занять, їх форм і методів.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Одне із завдань педагога — бачити неповторність, творчу індивідуальність кожної дитини, виявляти, розкривати, плекати у неї неповторний індивідуальний талант. Тому кожен педагог, вихователь повинен знати і враховувати індивідуальні особливості дітей, їх фізичний розвиток, темперамент, риси характеру, волю, мислення, пам'ять, почуття, здібності, інтереси, щоб, спираючись на позитивне, усувати негативне в їх діяльності та поведінці.

Систематичність і послідовність виховання. Ефективність виховного процесу залежить від послідовності, безперервності педагогічних впливів на учнів. Йдеться про систему педагогічних впливів, яка забезпечує формування в кожного школяра світогляду, переконань, ідеалів, інтересів, морально-вольових рис, навичок і звичок правильно орієнтованої поведінки, цілісної особистості. Рівень розвитку суспільно значимих якостей в учнів молодшого, середнього і старшого віку різний. Саме тому важлива послідовність, узгодженість, систематичність, планомірність педагогічних впливів, підпорядкованих меті, принципам, завданням, змістові, формам і методам виховної діяльності загалом. У вихованні треба спиратися на набутий школяра ми життєвий досвід, закріплювати його в уміннях, навичках і звичках правильної поведінки.

Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати виховання підростаючого покоління відповідає не тільки школа, а все суспільство. Дитина виховується не тільки в сім'ї та школі. На неї впливає багато інших чинників, у тому числі й недостатньо контрольованих. Оскільки усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у численні стосунки, кожен з яких неминуче розвивається, переплітається з іншими стосунками, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини», виникають не тільки істотні виховні резерви, а й певні труднощі. Розумні, стійкі та єдині вимоги до дітей з боку різних соціальних інститутів посилюють педагогічний вплив на них, підвищують ефективність виховного процесу.

Природовідповідність. Враховує багатогранну і цілісну природу дитини: анатомо-фізіологічні, психологічні, вікові, генетичні, національні, регіональні особливості. Нехтування або лише часткове врахування природи дитини не дає змоги ефективно використати виховні можливості, натомість породжує нерозвиненість задатків, нахилів, талантів учнів, невикористання засобів пізнання, загальмованість психічних процесів тощо.

Культуровідповідність. Передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом. Забезпечує розуміння духовної єдності та спадкоємності поколінь.

Гуманізація. Означає створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил. Виховання як основна складова у навчально-виховному процесі передбачає гуманізацію взаємин між вихователями та вихованцями, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіру до неї. Сприяє вихованню гуманної особистості — щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

Демократизація. Мислиться як усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу, на розвиток здібностей і реалізацію індивідуальності. Забезпечує співробітництво вихователів і вихованців, врахування думки колективу й кожної особистості.

Етнізація. Передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість та гідність, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, збереження специфічних особливостей нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи попередніх поколінь.

Визнання самоцінності дитинства, повага гідності та особистості дитини, гуманістичність стосунків між педагогом і дитиною,

Підтримка та прийняття дитини такою, якою вона є, допомога їй у самопізнанні, сприяння її особистісному зростанню.

Визнання необхідності культивування самобутньої індивідуальності, виховання у дитині свободи думки, самостійної роботи, самостійних пошуків життєвих принципів та істин, вироблення власного світогляду і характеру,

Гармонізація взаємовідносин особистості дитини і суспільства з метою ефективного й взаємозумовленого розвитку,

Проектування прогресивних змін у дитині, синтез гуманістичних та директивних методів виховання залежно від педагогічної ситуації і особливостей дітей, добір найбільш адекватних форм і методів педагогічного впливу на основі психолого-педагогічної діагностики дітей, ідеї індивідуально-диференційованого підходу у вихованні,

Важливість особистісно-професійного розвитку педагога, етико-педагогічних норм, культури його поведінки, удосконалення педагогічної майстерності на основі співробітництва, особистісно-гуманної вихідної позиції, сформованість яскравої особистості, здатної до творчості та новаторства.

Будучи органічно пов'язаними між собою, принципи виховання охоплюють усі аспекти цього процесу і спрямовують його на формування людини як цілісної особистості. Реалізація принципів виховання дає позитивні результати лише тоді, коли їх застосовують у гармонії взаємодії.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Наведіть приклад педагогічної ситуації, яка сприяла ефективності виховного процесу.
2. Проаналізуйте, якою мірою на процес виховання впливали суб'єктивні та об'єктивні фактори.
3. Що Ви розумієте під поняттям «принципи виховання», «закономірності процесу виховання»?
4. Складіть правила поведінки у школі для дітей 1-2 класу.
5. Які принципи, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
6. Які закономірності, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
7. Сформулюйте Ваш ідеал сучасної вихованої молоді людини.

ТЕМА 3. Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості. Напрями виховання.

1. Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості
2. Напрями виховання: громадянське, естетичне, моральне, фізичне, трудове, екологічне виховання..

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [24],[35],[42], [49], [54], [59], [62].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1.Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості

Головне завдання сьогоднішньої практики — створення виховного простору. Виховний простір — це не тільки середовище, а й духовний простір школяра і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь комплекс цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, котра само-реалізується у різних виховних середовищах (академічне середовище, клубне, середовище творчих майстерень тощо).

Основні вимоги до створення виховного простору

- психологізація як здатність враховувати у комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на дитину й одночасно творити духовно-творче розвивальне середовище, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні;
- відкритість соціуму — діяти у співпраці з сім'єю, громадськістю;
- залучення дітей до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем — формувати досвід громадянської поведінки;
- розвиток творчого потенціалу всіх суб'єктів навчально-виховного процесу; спонукання школярів до самостійного розв'язання власних життєвих проблем у нестабільному суспільстві;
- життєтворчість як здатність забезпечити дитині можливість облаштувати власне життя, творити колективні і міжособистісні взаємини;
- педагогічна культура вчителів і вихователів, невід'ємними особливостями якої є людяність, інтелігентність, толерантність, розуміння, здатність до взаємодії;
- педагогічний захист й підтримка дітей у розв'язанні їхніх життєвих проблем та в індивідуальному саморозвитку, забезпечення їх особистісної недоторканості і безпеки;
- самореалізація людини в особистісній, професійній та соціальній сферах її життєдіяльності.

Реалізація сучасних технологій виховної роботи на практиці можлива на основі проектування розвитку особистості. Таким чином відбувається перехід від «педагогіки заходів» до педагогіки формування особистісних рис і якостей. У цьому підході основними елементами розвитку особистості виступають: вікові особливості дитини (1); власне зміст виховної діяльності як спільної діяльності вихователя і вихованця (2); основні очікувані результати на певному етапі вікового розвитку, що складаються з трьох основних елементів, — набуті знання і цінності (3), сформовані ставлення до себе, оточуючого природного і соціального світу (4), життєві компетентності (5), тобто можливість діяти у конкретній життєвій ситуації відповідно до власних цінностей, ставлень та знань.

Сучасний зміст виховання в Україні — це науково обгрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у патріотизмі, національній самосвідомості, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин.

Патріотизм виявляється в любові до свого народу, повазі до українських звичаїв і обрядів, відчутті своєї належності до України, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні українською мовою. **Національна самосвідомість** — це особиста ідентифікація із своєю нацією, віра в духовні сили та майбутнє; воля до праці на користь народу; усвідомлення моральних та культурних цінностей, знання історії, звичаїв, обрядів, символіки; система вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією. **Розвинена правосвідомість** виявляється в усвідомленні особистістю своїх прав, свобод, обов'язків, свідомому ставленні до законів та державної влади. **Політична культура** — це політична компетентність (наявність знань про типи держав, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії,

виборчу систему), а також лояльне й водночас вимогливе ставлення громадян до держави, її установ, органів влади, здатність брати активну участь в ухваленні політичних рішень. Культура *міжетнічних відносин* передбачає поважання дітьми та учнівською молоддю прав людини; сформованість інтересу до представників інших народів; толерантне ставлення до їхніх цінностей, традицій, мови, вірувань; уміння виважено поступатися своїми інтересами на догоду етнічним та релігійним групам заради громадянської злагоди.

Ціннісне ставлення до людей виявляється у моральній активності особистості, прояві чуйності, чесності, правдивості, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя, толерантності, совісті, терпимості до іншого, миролюбності, доброзичливості, готовності допомогти іншим, обов'язковості, добросовісності, ввічливості, делікатності, тактовності; вмінні працювати з іншими; здатності прощати і просити пробачення, протистояти виявам несправедливості, жорстокості. Показник моральної вихованості особистості — це єдність моральної свідомості та поведінки, єдність слова і діла, наявність активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Характер ставлення особистості до соціального довкілля змінюється з віком. У *молодшому шкільному віці* дитина оволодіває елементарним умінням та навичками підтримки та збереження міжособистісної злагоди, запобігання та мирного розв'язування конфліктів; здатністю бути уважним до думки товаришів та опонентів; орієнтацією на дорослого як носія суспільних еталонів та морального авторитету. У *підлітковому віці* зростає цінність дружби з однолітками, відбувається емансипація від безпосереднього впливу дорослих, розширюється сфера соціального спілкування, засвоюються суспільні цінності, формуються соціальні мотиви поведінки, виникає критичне ставлення до людей як регулятор поведінки. У *юнацькому віці* збільшується кількість виконуваних старшокласником соціальних ролей, зростають вимоги до відповідальності за дії та вчинки, формуються мотиви самовизначення, вдосконалюється вміння керуватися свідомо поставленою метою, зростає роль самостійних форм діяльності, формується соціальна активність.

Ціннісне ставлення до природи формується у процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках: усвідомленні функцій природи в житті людини, самоцінності природи; почутті особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатності особистості гармонійно співіснувати з природою; критичній оцінці споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи; вмінні протистояти проявам такого ставлення доступними способами; активній участі у практичних природоохоронних заходах: здійсненні природоохоронної діяльності з власної ініціативи; посиленню екологічному просвітництві. Ціннісне ставлення до природи і сформована на його основі екологічна культура є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку.

Ставлення вихованців до природи має специфічні вікові особливості. *Молодшому шкільному віку* властиве непрагматичне ставлення, що ґрунтується на суб'єктифікації, коли природні об'єкти стають «значущими, іншими»; посилюються мотиви спілкування з природою. Для *підліткового віку* характерне ставлення до природи як до об'єкта охорони, а не користі. Наприкінці цього віку виникає «об'єктна» настанова користі. При цьому виявляється суперечливість у ставленні до природи: прагматичні настанови декларуються природоохоронними мотивами. *Юнацькому віку* властиве об'єктно-непрагматичне ставлення до природи, що ґрунтується на естетичній настанові.

Ціннісне ставлення до мистецтва формується у процесі естетичного виховання і виявляється у відповідній ерудиції, широкому спектрі естетичних почуттів, діях і вчинках, пов'язаних з мистецтвом. Особистість, якій властиве це ставлення, володіє системою елементарних мистецьких знань, адекватно сприймає художні твори, здатна збагнути та виразити власне ставлення до мистецтва, прагне та вміє здійснювати творчу діяльність у мистецькій сфері.

Естетичне виховання спрямоване на розвиток у зростаючої особистості широкого спектра почуттів — здатності збагнути та виразити власне ставлення до мистецтва. Важливим є сприймання об'єктів довкілля як естетичної цінності, ерудиція у галузі мистецтва (володіння системою елементарних мистецьких знань, понять, термінів, адекватне сприйняття художніх творів, творча діяльність в мистецькій сфері), власний погляд на світ, здатність радіти за інших як ознака духовної зрілості.

Використовуючи мистецтво як основний чинник естетичного виховання, педагог враховує вікові особливості школярів: відкритість *учнів початкової школи* до сприймання художніх творів, їхню емоційну мобільність та готовність з насолодою виконувати творчі завдання; концентрацію *підлітків* на пізнанні свого внутрішнього світу, а отже, використанні мистецтва як засобу духовного становлення, що проходить шлях від почуттєвого сприймання до осмислених естетичних дій; усвідомлення *старшокласниками* (вік, коли почуття набувають якісно нового характеру, переживання стають змістовнішими і доволі глибоко впливають на емоційне сприйняття життя) того факту, що мистецтво безпосередньо пов'язано з життям народу, його культурою.

Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості.

Трудове виховання є системою виховних впливів, мета яких полягає у морально-психологічній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності. Високий рівень її розвитку передбачає оволодіння особистістю загальними основами наукової організації праці, вмінням ставити мету, планувати її досягнення, організовувати своє робоче місце, раціонально розподіляти сили і засоби досягнення бажаного результату, аналізувати процес і наслідки власних трудових зусиль, вносити необхідні корективи.

Основним завданням *молодшої школи* є формування в учнів уявлення про важливість праці для суспільства і для кожного з них. Педагог ознайомлює учнів з різними видами праці, з світом професій та якостями особистості, потрібними сучасному працівникові. Трудове виховання учнів *основної школи* — це розвиток свідомого ставлення до праці, знайомство з працею людини у різних галузях ; економіки, формування вмінь працювати у колективі, на становлення професійних інтересів, творення реального образу «Я». Одним із результатів трудового виховання і професійної орієнтації на цьому етапі є вибір учнем напряму майбутньої трудової діяльності та відповідного йому профілю навчання у старшій школі. Головними завданнями навчально-виховної роботи з *старшокласниками* є формування в них здатності до усвідомленого вибору майбутньої ; професії, розвиток загальнотрудова та професійно важливих якостей особистості.

Ціннісне ставлення до себе передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил. Воно є важливою умовою формування у дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції.

Ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» — це вміння особистості оцінювати свою зовнішність, тілобудову, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, здатність відновлювати сили після фізичного навантаження, вольові риси, статева належність, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, здоровий спосіб життя, активний відпочинок.

Ціннісне ставлення до свого психічного «Я» передбачає вихованість у дітей та учнівської молоді культури пізнання власного внутрішнього світу — думок, переживань, станів, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів, цінностей, ставлень. Важливо навчити зростаючу особистість сприймати себе такою, якою вона є, знати свої позитивні і

негативні якості, сприяти формуванню в неї реалістичної «Я»-концепції, готовності та здатності до самовдосконалення, конструктивної самокритичності.

Ціннісне ставлення до свого соціального «Я» виявляється у таких ознаках: здатності орієнтуватися та пристосовуватися до нових умов життя, конструктивно на них впливати; визначенні свого статусу в соціальній групі, налагодженні спільної праці з дорослими та однолітками; вмінні запобігати конфліктам, справедливому і шляхетному ставленні до інших людей. Характер ціннісного ставлення особистості до себе істотно змінюється з віком. У *молодшому шкільному віці* розвивається рефлексія, формується вміння оцінювати себе як предмет змін. У *підлітковому віці* формується прагнення до самоствердження, з'являється хворобливе переживання неуспіху, зростає роль самооцінки в регуляції поведінки. У *юнацькому віці* актуалізується потреба у самовизначенні, оцінці своїх здібностей і можливостей; виникає процес визначення сенсу життя та свого місця в ньому.

Напрями виховання

1. Громадянське виховання. Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною; виховання високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй.

Мета: спрямування на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток. В Україні воно зумовлене завданням державотворення на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості.

Завдання громадянського виховання:

1. Формування громадянськості особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві. Громадянськість — духовно-моральна цінність, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що визначає її обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною.

2. Розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.

3. Забезпечення педагогічних умов розвитку національної свідомості, що базується на національній ідентифікації (ототожнення), вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє, почуття відповідальності перед своєю нацією; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку.

4. Розвиток культури міжетнічних відносин.

5. Планетарна свідомість. Це передусім усвідомлення єдності й унікальності життя на Землі, почуття поваги до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей.

6. Розвиток політичної культури. Означає політичну компетентність, знання про типи держав, політичні організації, принципи й процедури суспільної взаємодії, виборчу систему. Виявляється у лояльному, критично вимогливому ставленні до держави, її інститутів, здатності брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу.

7. Полікультурне виховання. Охоплює вивчення різноманітних культур, виховання поваги до представників усіх культур, не зважаючи на расове, етнічне походження, сприйняття взаємозв'язку та взаємовпливу загальнолюдського, національного компонентів культури в широкому значенні.

2. Екологічне виховання. Екологічне виховання — це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою.

Мета екологічного виховання - формування в особистості екологічної свідомості й екологічного мислення.

Завдання екологічного виховання:

- нагромадження, систематизація, використання екологічних знань;
- виховання любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі;
- розвиток здібностей особистості до осмислення екологічних явищ, вироблення способів розумної взаємодії з природою;
- формування екологічної культури, екологічного мислення і свідомості формується, що передбачає глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне), екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Форми виховної роботи з екологічного виховання: інтегрально-пошукові групові та рольові ігри - тип екологічних ігор, що базується на проектуванні соціального змісту екологічної діяльності у позакласній роботі; творча «терапія» - відображення людиною довкілля та почуттів, викликаних ним, засобами мистецтва; мозковий штурм - форма колективної роботи, яка характеризується спільною спрямованістю мислення на розробку ідей та підходів для вирішення певної проблеми, але не їх оцінку.

3. Естетичне виховання. *Естетичне виховання* — педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

Метою естетичного виховання – формування високого рівня естетичної культури особистості, розвиток її здатності до естетичного освоєння дійсності.

Завдання естетичного виховання:

- формування і розвиток естетичного сприйняття, яке складає основу естетичного почуття.
- розвиток естетичної культури, тобто формування естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу. Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

- розвиток естетичної свідомості, тобто форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та мистецькій творчості.

Структуру естетичної свідомості складають:

1. Естетичні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого, відкритого.

2. Естетичні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

3. Естетичні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування школяра м вчителем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати їм виявляти самостійність при з'ясуванні естетичної вартості предметів.

4. Естетичні смаки. Постають як емоційно-оцінне ставлення людини до прекрасного. Мають вибіркового, суб'єктивного характеру. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям.

5. Естетичний ідеал. Це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії.

4. Економічне виховання. *Економічне виховання* — організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури здобувачів освіти.

Мета економічного виховання: формування і розвиток економічної свідомості, економічного мислення та економічної культури як здатності до осмислення явищ економічного життя з урахуванням досягнень науки і техніки, що сприяє творчому розв'язанню особистістю економічних проблем, конкретних трудових завдань.

Завдання економічного виховання:

1. Вивчення основних економічних понять, з якими діти стикаються у повсякденному житті; навчання дітей умінню робити вибір та оцінювати його наслідки для себе і для своєї родини, друзів; формування почуття відповідальності за прийняті рішення.

2. Розширення кругозору здобувачів освіти, нагромадження досвіду у прийнятті зважених економічних рішень у процесі вибору; висвітлення зв'язків, що існують у ринковій економіці між людиною (дитиною), сім'єю, державою.

3. Забезпечення оволодіння здобувачами освіти економічними навичками: планування і організації своєї праці; виконання професійних обов'язків, трудових завдань згідно зі встановленими економічними та іншими нормативами; оцінки результатів своєї праці за відповідними критеріями; пошуку шляхів підвищення ефективності своєї праці; вдосконалення виробництва в галузі своєї професійної діяльності.

4. Формування первинних уявлень про родинну економіку: доходи і витрати сім'ї, джерела доходів (заробітна плата, стипендія, дотації); про роль родини в суспільстві, економічні зв'язки родини з іншими суб'єктами ринкової економіки тощо.

5. Забезпечення розуміння здобувачами освіти основних впливів економічного середовища на діяльність підприємця, набуття вмінь та навичок застосування здобутих знань для аналізу різноманітних подій економічного життя, набуття досвіду роботи з економічною періодикою.

5. Моральне виховання. *Моральне виховання* — виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки.

Мета морального виховання: формування в дітей почуття любові до батьків, вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства, інших чеснот.

Завдання морального виховання:

– сприяти виникненню прагнення зрозуміти самого себе та інших людей через пізнання та самопізнання (принцип орієнтації на повне пізнання та розуміння самого себе та іншого).

– сприяти виникненню прагнення освоєння різних способів встановлення згоди коїться з іншими людьми, вироблені культурою (принцип орієнтації освоєння різних культурних форм встановлення згоди).

– сприяти виникненню прагнення самостійного встановлення з іншими людьми відносин згоди з урахуванням діалогу (принцип орієнтації на самостійне встановлення згоди з іншими людьми — принцип індивідуальної відповідальності встановлення згоди з іншими людьми).

– сприяти виникненню прагнення виявляти у відносинах з іншими людьми якості особистості, адекватні способу встановлення відносин (принцип особистісної адекватності формі відносин – відношенню згоди на основі діалогу). Приватні цілі: сприяти виникненню прагнення виявляти у відносинах з іншими людьми такі якості, як дбайливість, доброта та ін. Система загальних цілей морального виховання описана також

Методи організації морального виховання. Технологія організації морального виховання (і всіх напрямів морального виховання), орієнтована на розвиток ціннісного світу людини, повинна складатися з методів виховання, що забезпечують організацію наступних видів діяльності вихованців:

– виявлення та формулювання проблем, що виникають у відносинах вихованців з іншими людьми та пов'язаних з побудовою таких відносин;

– пошук способів вирішення виявлених проблем;

- обґрунтування запропонованих способів вирішення виявлених проблем із опорою на систему наукових, філософських знань, на аксіоматичні висловлювання, на приклади з повсякденного життя; участь у дискусії щодо визначення оптимальних способів вирішення виявлених проблем;
- створення проектів самостійної діяльності з вивчення умов виникнення проблеми, пошуку способів їх вирішення, вирішення проблем, що існують у відносинах між людьми;
- діяльність з вирішення конкретних проблем щодо інших людей;
- діяльність з аналізу власної діяльності щодо вирішення проблем у відносинах з іншими людьми;
- ціннісна рефлексія вихованців. Як основні форми морального виховання можуть виступати: класний годинник, метод проектів, індивідуальна виховна взаємодія, навчальні заняття предметів гуманітарного циклу.

Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості. *Мораль* – система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми. Норми і принципи моралі, моральні ідеали та почуття становлять систему моралі, яка складає основу, життєву позицію особистості. *Моральний ідеал* – образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем, до якого слід прагнути; взірець моральної досконалості, який спонукає особистість до саморозвитку і на який зорієнтований виховний процес. *Моральна норма* – вимога, яка визначає обов'язки людини щодо навколишнього світу, конкретні зразки, які орієнтують поведінку особистості, дають змогу оцінювати й контролювати її. *Моральність* – втілення у практичній діяльності людей моральних переконань, моральних ідеалів, норм, почуттів та принципів. *Моральні переконання* – стійкі, свідомі моральні уявлення людини (норми, принципи, ідеали), відповідно до яких вона вважає за потрібне діяти так і не інакше. *Моральні почуття* – стійкі переживання у свідомості людини, які є основою її вольових реакцій в різних ситуаціях, її суб'єктивне ставлення до себе, інших людей, окремих явищ суспільного життя, суспільства загалом. Моральні якості – типові риси поведінки особистості. *Дисциплінованість, організованість* – суттєві ознаки моральної вихованості та культури людини. Характерною особливістю морального становлення особистості є врахування її *менталітету (ментальності)* – специфічного світосприймання, світовідчуття, світогляду, бачення світу і себе у світі, національного характеру, вдачі, які виробляються під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних чинників.

Розумове виховання. *Розумове виховання* — діяльність педагога, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Мета розумового виховання: розвиток інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей мислення здобувачів освіти.

Завдання розумового виховання:

1. Розвиток мислення взагалі та різних його видів та оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією).

2. Формування в учнів культури розумової праці, тобто вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, точно і акуратно виконувати всі операції, підтримувати порядок на робочому місці тощо.

3. Вироблення у учнів особливих якостей, необхідних для засвоєння знань у будь-якій галузі: вміння зосереджено й уважно працювати, долати труднощі; розвиток пам'яті та використання різних її видів — логічної, моторної, зорової; вести спостереження і нотатки; контролювати себе, застосовувати знання в інших умовах.

4. Формування наукового світогляду здобувачів освіти, тобто цілісної системи понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до дійсності й самої себе. Світогляд складається з таких підсистем: загальних знань (основи формування поглядів і

переконань); світоглядних умінь (розумові операції, здатність робити висновки та ін.); сукупності почуттів, в яких виражається позиція особистості; можливостей вирішення світоглядних проблем на основі вольових якостей (цілеспрямованість, рішучість, самовладання, принциповість).

Правове виховання. *Правове виховання* – виховна діяльність сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей.

Мета правового виховання: формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

Завдання правового виховання:

1. Надання школярям знань про закони держави, підвищення їх юридичної обізнаності, інформування з актуальних питань права.
2. Виховання поваги до держави і права.
3. Вироблення умінь і навичок правової поведінки.
4. Виховання нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, спонукання до посильної участі в боротьбі з негативними явищами в житті;
5. Подолання в правовій свідомості хибних уявлень, негативних навичок і звичок поведінки.

Трудове виховання. *Трудове виховання* — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності.

Мета трудового виховання: сформувати сумлінне, творче, відповідальне ставлення до праці, ставлення до праці як цінності.

Завдання трудового виховання:

1. Забезпечення психологічної готовності особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);
2. Підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).
3. Забезпечення загальнотрудової (оволодіння знаннями, уміннями і навичками з планування, організації своєї праці), загальновиробничої (освоєння науково-технічного потенціалу основних галузей виробництва, основ економіки та організації праці, природи й навколишнього середовища), загальнотехнічної (оволодіння знаннями з урахуванням специфіки галузі, в яку входить обраний профіль трудової підготовки) й спеціальної підготовку (передбачає формування початкових умінь і навичок праці з обраної спеціальності).
4. Підготовка до свідомого вибору професії, яка передбачає якомога ширшу обізнаність здобувача освіти про професії, їх особливості, здатність співставити свої можливості з професійними вимогами, врахувати потреби суспільства в кадрах певних спеціальностей.
5. Проведення профорієнтаційної роботи в школі, що передбачає такі головні аспекти (етапи):

1. *Професійне інформування* — психолого-педагогічна система формування обізнаності щодо особливостей професій, потреби суспільства в них, а також профорієнтаційної позиції, зорієнтованості особистості на вільне та свідоме своє професійне самовизначення.

2. *Професійна діагностика* — система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей.

3. *Професійна консультація* — надання особистості на основі вивчення її професійно значущих властивостей і якостей допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямів професійного самовизначення.

4. *Професійний відбір* — допомога учневі у виборі конкретної професії на основі його загальних і спеціальних здібностей, інтересів, перспективних умов професійної підготовки і працевлаштування.

5. *Професійна адаптація* — допомога молодій людині всебічно пізнати майбутнє, його професійне середовище. Актуальна вона на стадії освоєння професії.

Фізичне виховання. *Фізичне виховання* — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь.

Мета фізичного виховання: Формування різнобічно фізично розвиненої особистості, здатної активно використовувати цінності фізичної культури для зміцнення та тривалого збереження власного здоров'я, оптимізації трудової діяльності та організації активного відпочинку, формування стійких мотивів та потреб учнів у дбайливому ставленні до свого здоров'я, цілісному розвитку фізичних та психічних якостей, творчому використанні засобів фізичної культури в організації здорового способу життя

Завдання фізичного виховання:

1. Створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей.

2. Організація позакласної та позашкільної виховної роботи, спрямованої на фізичний розвиток учнів (підбір загальних методів, форм виховної роботи, які краще підходять для певного напрямку виховання та віку дітей);

3. Залучення учнів до різних видів практичної діяльності (сприяє формуванню навичок і звичок відповідної поведінки);

4. Залучення сім'ї і громадськості до реалізації завдань фізичного виховання.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. В чому вбачаєте зміст і завдання громадянського виховання?

2. Дайте визначення морального виховання.

3. Що є основою морального виховання?

4. Обов'язок та відповідальність у моральному вихованні.

5. Зміст і завдання естетичного виховання.

6. Зміст і завдання екологічного виховання

7. Прокоментуйте вислів А. Макаренка: «Правильне виховання неможливе собі уявити як виховання нетрудове».

8. Зміст і завдання фізичного виховання.

ТЕМА 4: Методи виховання

План

1. Загальна характеристика методів виховання.
2. Методи формування свідомості особистості.

3. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.
4. Методи стимулювання діяльності та поведінки.
5. Педагогічне керівництво самовихованням учнів.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [28],[35], [40], [42], [46], [52], [59], [61], [62].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1. Загальна характеристика методів навчання. *Методи виховання* – суспільно зумовлені способи педагогічно доцільної взаємодії між дорослими та дітьми, які сприяють організації дитячого життя, діяльності, відносин, спілкування та які стимулюють їхню активність та регулюють поведінку.

Методи виховання – способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

Виховна ефективність методів підвищується, якщо під час застосування методу використовують педагогічні прийоми.

Приєм виховання — частина, елемент методу виховання, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.

Окрім методів і прийомів, у виховній роботі використовують засоби виховання.

Засоби виховання — вид суспільної діяльності, який може впливати на особистість у певному напрямі.

До засобів виховання відносять працю, мистецтво, засоби масової інформації, шкільний режим та ін.

Методи виховання поділяють на загальні (їх застосовують в усіх напрямках виховання) і часткові (використовуються переважно в одному з них — правовому, економічному чи фізичному).

Класифікація методів виховання впливає з логіки цілісного педагогічного процесу, необхідності безпосередньої організації всіх видів діяльності дітей, їх взаємин з педагогами і між собою, стимулювання самодіяльності та самоосвіти. Щодо функціональної залежності розрізняють такі групи методів виховання: методи формування свідомості; методи формування суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки; методи контролю й аналізу рівня вихованості.

Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи і у взаємозв'язку з іншими забезпечує ефективність виховного процесу, їх використовують у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Методи виховання змінюються, вдосконалюються із зміною мети виховання, умов, у яких воно здійснюється, віку дитини та ступеня її вихованості.

Вибір методу та ефективно його використання залежать від:

– вікових особливостей школярів та їх життєвого досвіду. Так, у виховній роботі з молодшими школярами віддають перевагу привчанню і вправам, перед переконаннями. Диспут і лекцію доцільно використовувати у виховній роботі зі старшокласниками;

– рівня розвитку дитячого колективу. У несформованому колективі педагог використовує метод вимог у категоричній безпосередній формі, у згуртованому — можна вдатися до таких методів, як громадська думка, прийом паралельної дії;

– індивідуальних особливостей школярів. На ці особливості слід зважати не лише в індивідуальній виховній роботі, а й під час групових і фронтальних виховних заходів. Підібраний метод виховання повинен передбачати індивідуальні корективи;

– поєднання методів формування свідомості та поведінки. Підбираючи методи виховання, слід розумно поєднувати методи формування свідомості й методи формування суспільної поведінки з урахуванням принципу виховання єдності свідомості та поведінки;

– ефективності методів виховання, яке забезпечується за умови, що вчитель спирається у їх використанні на психологію школяра. Учень реагує на виховний вплив позитивно, негативно або нейтрально. Це потребує від педагога вміння «вловити» реакцію вихованця і відповідно скоригувати його сприймання.

2.Методи формування свідомості особистості. Група методів виховання охоплює методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування у них поглядів і переконань. До цієї групи належать: а) словесні методи (роз'яснення, бесіда, лекція, диспут); б) метод прикладу, їх ще називають методами переконування, оскільки за їх допомогою не лише розвивають і доводять до свідомості учнів сутність норм поведінки, а й долають помилкові погляди й переконання, негативні прояви поведінки. Педагогічні умови ефективності застосування методів формування свідомості особистості:

1) під час формування конкретних світоглядних понять, поглядів і переконань ураховують «базу», на яку накладається пропонована школяра м інформація, тобто наявність у них з цього питання власних раніше сформованих понять, поглядів і переконань. Для цього перед кожним виховним заходом треба не лише ставити конкретну мету щодо формування певних якостей, а й вивчати рівень вихованості учнів і враховувати його під час проведення цього заходу;

2) переконуючи, апелюють не лише до розуму, а й до емоційно-почуттєвої сфери. Переконування ефективніше, коли учень відчуває сором за скоєне. Посилює переконування й пробудження в школяра совісті;

3) переконують на конкретних прикладах, що стосуються інтересів дітей, тобто тих, до яких вони мають безпосереднє відношення. Наприклад, коли йдеться про бережливе ставлення до речей, обладнання чи шкільних меблів, доцільно вести мову про власні речі, обладнання навчального кабінету, шкільний інвентар і тільки згодом — про віддаленіші приклади і узагальнення;

4) вчитель є прикладом для учнів, для нього є характерними такі якості, які прагне формувати в учнів.

Роз'яснення. За його допомогою вихователі впливають на свідомість учнів, прищеплюють їм моральні норми і правила поведінки. Особливо ефективно під час засвоєння правил поведінки, режимних вимог школи, правових норм. Такі роз'яснення підсилюють показом, наочним демонструванням. Метод роз'яснення часто використовують як прийом виховання під час бесіди, лекції, диспуту.

Бесіда (фронтальна або індивідуальна) — поширений метод виховання.

Структурно бесіду розподіляють на етапи:

1. Обґрунтування теми. На цьому етапі учитель обирає тему, яка повинна бути життєво важливою, не надуманою, з'ясовує позиції учасників (в чому вони співпрацюють, в чому розходяться), актуалізує увагу учнів з метою підготовки їх до розмови. Надзвичайно важливим є формулювання запитань, які спонукали б до розмови.

2. Діалог з дітьми. Учитель спрямовує розмову в правильному напрямі, сприяє вільному вираженню школяра ми своїх думок. При цьому важливо залучити учнів до оцінювання подій, вчинків, явищ життя і на цій основі формувати у них ставлення до дійсності, до своїх прав і обов'язків.

3. Підсумки бесіди. Учитель узагальнює всі висловлювання, формує на їх основі раціональне вирішення обговорюваної проблеми. Разом з школяра ми формулює конкретну програму подальших дій.

При підготовці й проведенні фронтальних бесід на будь-яку тему необхідно враховувати вікові особливості учнів. Так, у молодших класах доцільно проводити бесіди на морально-правові теми: «Поважай своїх друзів», «Бережи все, що створено людською

працею», «Красиве і потворне у поведінці людей», «Будь чесним і правдивим» тощо. Класоводи намагаються пов'язати зміст цих бесід з поведінкою учнів, запобігти негативним вчинкам. З цією метою використовують випадки з життя, оповідання з дитячих газет і журналів. Під час бесід дітей привчають оцінювати достойні й недостойні вчинки персонажів оповідань. Фронтальну бесіду з класом можна проводити на будь-яку тему: політичну, моральну, правову, статевого виховання, естетичну та ін. Вчитель стикається зі значними труднощами, коли учнів доводиться переконувати у хибності їхніх поглядів і переконань, неправильності їхньої поведінки. Тому педагог повинен знати різні прийоми підвищення ефективності фронтальної бесіди.

Індивідуальну бесіду проводять за заздалегідь наміченим планом у спокійній обстановці. Важливо, щоб психічний стан школяра спонукав його до відвертості. В індивідуальній бесіді учень має не лише усвідомлювати зміст моральних сентенцій, які доводять до його свідомості, а й переживати його. З цією метою використовують переконливі приклади. Водночас вихованець повинен відчувати, що педагог прагне допомогти йому. Якщо йдеться про порушення правил поведінки, бесіду не можна починати з докорів і винесення рішення про покарання. Спершу з'ясовують причини і мотиви порушення, відтак визначають міру педагогічного впливу.

Диспут — ефективний у вихованні передусім старшокласників. Як метод формування свідомості особистості він передбачає вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють учнів. Під час диспуту учні обстоюють власну позицію, переконуються в правильності чи помилковості своїх поглядів, розкриваються їх ерудиція, культура, темперамент, розвивається логічне мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки. Тематику диспутів підбирають з таким розрахунком, щоб спонукати учнів до роздумів про мету життя, справжнє щастя, обов'язок людини перед суспільством. Можна обговорювати факти з життя класу, школи, літературний твір, газетну чи журнальну статтю. Обираючи тему диспуту, необхідно з'ясувати, наскільки учні обізнані з нею, їхні погляди і переконання з проблеми, що дискутується. Відтак окреслюють коло питань для обговорення. Диспут повинен відбуватися в атмосфері невимушеності, ніхто не повинен повчати, виступи мають бути аргументованими. Для цього слід дотримуватися таких правил: вільний обмін думками; в суперечці всі рівні; головне — факти, логіка, доказовість; некоректні жарти забороняються; гостре влучне слово схвалюється; говори, що думаєш, думай, що говориш.

Успішність проведення диспуту залежить від попередньої підготовки. Вже за тричотири тижні в класі вивішують плакат-оголошення, в якому зазначено тему з одним або кількома епіграфами, основні питання теми, літературу. Його бажано доповнити правилами або законами диспуту та ін. Можна випустити відеоролик, оформити вітрину з книгами, розробити презентацію журнальних статей щодо теми диспуту, провести анкетування, індивідуальні та групові бесіди, радіопередачі, розробити буктрейлер тощо.

Ведучий повинен добре підготуватися до диспуту, продумати, як викликати обмін думками між його учасниками, вміло керувати полемікою, спрямовувати її так, щоб вона не перетворилася на беззмістовну балаканину. Він має вчасно зупинити тих, хто надто відхиляється від головного, допомогти тим, хто висловлює розумні думки, але не вміє їх аргументувати, підвести учасників дискусії до необхідних узагальнень і висновків. Анкетування, попередні бесіди з учасниками диспуту полегшать роботу ведучого, підкажуть йому, на думку кого можна орієнтуватися, певною мірою застрахують від випадковостей, затяжних пауз або поверхового вирішення спірних питань. Наприкінці диспуту підводять підсумки, відзначають дискусійні погляди і судження, детальніше зупиняються на тому, що цінного, корисного дав диспут його учасникам.

Приклад використовують передусім як самостійний метод виховання і як прийом при застосуванні інших методів. Як метод виховання приклад дає конкретні зразки наслідування і, отже, активно впливає на свідомість та поведінку школяра. Прикладом для виховання можуть бути педагоги, батьки, рідні й близькі люди, однокласники; історичні національні

герої; літературні персонажі, діячі науки і культури; відомі політики, підприємці. Наслідування пропонованого взірця відбувається у три етапи: *на першому* — на основі сприймання конкретного прикладу виникає суб'єктивний образ взірця, бажання наслідувати його; *на другому* — діє зв'язок між взірцем для наслідування і поведінкою вихованця, *на третьому* — здійснюється синтез наслідувальних та самостійних дій і вчинків.

Виховні функції прикладу різні: він може слугувати педагогу для конкретизації певного теоретичного положення; на прикладі можна довести істинність певної моральної норми; він є переконливим аргументом; приклад може спонукати до певного типу поведінки. Особливість виховного впливу прикладу в тому, що він діє своєю наочністю і конкретністю. І що ближчий і зрозуміліший учневі приклад, то більша його виховна сила. Використання прикладу у вихованні потребує врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Одним з недоліків виховання на позитивному прикладі, що доволі часто спостерігається в школі, є поверхове розкриття окремими вчителями його суті, простий перелік позитивних героїв художніх творів, кінофільмів, кращих учнів без детального, образного, емоційного аналізу. У виховній роботі нерідко використовують приклади з навколишнього життя, зокрема й шкільного. Проте не кожен приклад зі шкільного життя однаковою мірою хвилює учнів. Інколи взірець для наслідування, пропонований учителем, викликає репліки, негативну реакцію учнів. Адже не всі учні, зараховані педагогом до кращих, користуються авторитетом у колективі.

На негативні приклади у виховній роботі орієнтуються, зокрема, тоді, коли йдеться про правове, антиалкогольне виховання, щоб показати недоцільність наслідування цих явищ. Прийоми застосування таких прикладів: громадський осуд негативних проявів у житті класу чи школи; розвінчання негативного, коли не всі розуміють його суть; протиставлення аморальним вчинкам кращих зразків високоморальної поведінки; розкриття на конкретних і відомих школяра м прикладах наслідків аморальної та асоціальної поведінки. Аналізуючи негативні факти з життя, слід прагнути, щоб у учнів сформувалися негативне ставлення до правопорушення, морально-правова стійкість до зла, наголошувати на шкідливості наслідування недостойного прикладу.

3. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.

Друга група методів виховання передбачає організацію діяльності та формування досвіду суспільної поведінки. До неї належать: педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій.

Педагогічна вимога — це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його-негативних дій і вчинків. Педагогічна вимога впливає не лише на свідомість учнів, а й активізує їхні вольові якості, перебудовує мотиваційну і почуттєву сфери діяльності в позитивному напрямі, сприяючи виробленню позитивних навичок і звичок поведінки. Вимога до учнів повинна бути доцільною, зрозумілою і посилюююю. Висувають вимогу, коли свідомість школяра підготовлена до її сприйняття. З цією метою йому роз'яснюють сутність вимоги, переконують в необхідності її виконання, в користі від її виконання. Крім того, домагаються позитивної реакції колективу на поставлену вимогу, щоб бути впевненим, що він підтримає педагога, вплине на школяра, коли той з певних причин відмовиться виконувати вимогу.

Ефективність вимоги залежить від того, наскільки вона коротко, чітко і в який спосіб викладена, тобто де, в якому обсязі, до якого часу, якими засобами і хто повинен її виконати. Така вимога виховує в учнів персональну відповідальність, дисциплінує їх. Якщо ж вона сформульована непереконливо, некоректно, то й виконання її буде безвідповідальним.

Педагогічну вимогу висувають у *прямій або опосередкованій* формі.

На початку роботи педагога з дитячим колективом, коли вихованці ще до нього не звикли і стимульована вимогою діяльність невідома їм, найефективнішою є пряма вимога.

Вона має бути чітко сформульована і висловлена спокійним, упевненим тоном, який не викликає заперечень (наприклад: «Петренко і Василенко сьогодні прибирають клас»). Характерні ознаки цієї форми вимоги — позитивність (мова йде про те, що повинні робити учні, а не про те, чого не слід робити) та інструктивність (розкриваються не лише мета діяльності, а й спосіб її виконання).

З розвитком учнівського колективу, стосунків дітей і педагога, а також з появою у вихованців негативного чи позитивного ставлення до організованої педагогом діяльності використовують різні форми опосередкованої вимоги. Розрізняють *три групи опосередкованих вимог*. Перша пов'язана з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця (прохання, довір'я, схвалення). Вимоги *другої* групи не виявляють чіткого ставлення вихователя до дітей, але ґрунтуються на вже існуючому ставленні вихованця до стимульованої діяльності (порада, натяк, умовна вимога, вимога в ігровій формі). *Третя* група демонструє негативне ставлення педагога до діяльності вихованця, до прояву певних його моральних якостей (осуд, недовіра і погроза). Перша група опосередкованих вимог — позитивні, друга — нейтральні, третя — негативні.

Вимогу-прохання висувають тоді, коли між педагогом і школяра ми встановилися добрі взаємини, довіра і повага, коли вихованцеві здається, що він виконує вимогу за власним бажанням. Цінність такої вимоги в тому, що вона привчає учнів до ввічливості, взаємодопомоги, піклування про інших, тобто розвиває такі якості, яких їм нерідко бракує. *Вимога-довіра* застосовується у вигляді різних доручень, які викликають у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить. Тому він сам проймається повагою до вчителя, і йому незручно не виконати його доручення. *Вимогу-схвалення* використовують, коли учень домогся певних успіхів, а похвала педагога спонукає його до поліпшення діяльності, викликає почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності. *Вимога-натяк* має на меті передусім досягнення бажаного результату, коли потрібен незначний виховний вплив. Ним може бути жарт, докір, погляд або жест, звернений до одного або кількох членів колективу. *Вимогу-умову* висувають до учнів, коли для виконання бажаної для них діяльності спершу необхідно зробити щось інше. При цьому види діяльності поєднують так, щоб вони впливали один з одного, щоб між ними був природний зв'язок («Буде в тебе усе гаразд з навчанням, зможеш займатися в оркестрі»). Використовуючи цю форму вимоги, не слід цікаву для учнів справу перетворювати на «підкуп» задля її виконання. *Вимога-недовіра* полягає в тому, що педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Ефективність такої вимоги залежить від авторитету педагога й від того, наскільки вихованець дорожить його довір'ям і цим видом діяльності. *Вимога-осуд* передбачає негативну оцінку педагогом конкретних дій та вчинків школяра і розрахована на гальмування небажаних вчинків і стимулювання позитивних. Осуд можна висловити в колективі або учневі наодинці, це може бути докір, закид чи обурення. Найрізкішою формою є *вимога-погроза*. Учні повідомляють, що у разі невиконання розпорядження до нього буде вжито серйозніших заходів виховного впливу. Погроза має бути обґрунтованою, а в разі невиконання вимог повинна бути реалізована.

Громадська думка – за своєю сутністю цей метод є колективною вимогою. Адже, обговорюючи вчинок школяра, колектив прагне, щоб той усвідомив свій вчинок. Обговорювати чи критикувати треба не особистість вихованця, а вчинок, його шкідливість для колективу, суспільства й самого порушника. Розмова має бути такою, щоб учень сам назвав причину свого вчинку. Під час обговорення обов'язково визначають шляхи подолання недоліків. За допомогою громадської думки школяра легше переконати в хибності його поглядів чи в неналежній поведінці, ніж в індивідуальній бесіді. Учень бачить, як реагують однокласники на поради педагога і членів колективу, пересвідчується, що його погляди ніхто не підтримує, і починає прислухатися до порад вихователя.

Високо оцінюючи роль громадської думки у вихованні школярів, В. Сухомлинський вказував, що не повинно бути предметом обговорення в колективі:

- поведінка дитини (підлітка, юнака), причиною якої є явні або приховані ненормальності в сім'ї, зокрема антигромадські вчинки батьків, сварки, скандали, незгоди між батьком і матір'ю; діти розуміють взаємозв'язок між своєю поведінкою і життям сім'ї, тому оголення тінювих сторін цього життя пригнічує їх;
- поведінка або окремі вчинки, що об'єктивно є протестом проти грубості, сваволі старших, оскільки підліток у такому разі вважає осуд несправедливістю щодо себе;
- вчинки підлітків, що є результатом допущеної педагогом помилки;
- вчинок, зумовлений тим, що вчитель припустився необ'єктивності в оцінці знань школяра ;
- неправильний вчинок, пояснення якого потребує розповіді про глибоко особисті, дружні стосунки школяра зі своїми однолітками чи із старшим або молодшим другом, тому наштовхування на відвертість у такому разі учнем може бути сприйнято як спонування до зради, виказування друга;
- поганий вчинок, мотиви якого пов'язані з особливостями стосунків у сім'ї, про які дітям рано знати і які не можна їм роз'яснювати.

Громадська думка як метод виховання формується заздалегідь, а не тоді, коли треба обговорити вчинок, що стався в колективі. Успішне її формування здійснюється за єдиних педагогічних вимог до учнів, чіткої системи учнівського самоврядування і систематичної роботи з учнівським активом, наявності аналізу життя та діяльності школярів у світлі моральних норм, стимулювання учнів до висловлення власної думки, колективного аналізу конфліктних ситуацій та їх вирішення, привчання учнів критично самостійно оцінювати думки і явища, аргументовано обстоювати власну думку.

Вправління (тренування) як метод полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

У школі учень щодня вправляється у виконанні розпорядку дня і вимог шкільного режиму, в навчальній і трудовій діяльності. Якщо на кожній ділянці життя і діяльності він дотримуватиметься суворих вимог, що змушують його чітко виконувати свої обов'язки, він постійно вправлятиметься в позитивній поведінці, у нього виробляться відповідні навички і звички. Можна сформулювати низку вимог, яких слід дотримуватися при використанні цього методу: обґрунтування необхідності вправління; доступність вправ; їх систематичність; достатня кількість вправ для формування певних навичок і звичок поведінки.

Привчання як метод виховання ґрунтується на вимозі до школяра виконати певні дії. Вирішальним чинником у привчанні є режим життя та діяльності школяра. Його виховна функція полягає в тому, що режим забезпечує постійність, неперервність зусиль, заощаджує енергію людини, привчає вчасно виконувати будь-яку роботу, до систематичного, неухильного дотримання встановлених вимог.

Доручення як метод виховання також передбачає вправління школяра в позитивних діях і вчинках. З цією метою педагог, учнівське самоврядування чи учнівський колектив дають йому конкретне завдання, виконання якого потребує певних дій або вчинків. Застосовуючи цей метод, враховують індивідуальні особливості учнів. Доручення підбирають з таким розрахунком, щоб його виконання сприяло розвитку необхідних вихованцеві якостей. Наприклад, неорганізованим школяра м корисно доручити провести захід, у підготовці до якого треба виявити самостійність, ініціативу, зібраність. Отримавши доручення, учень повинен усвідомити його важливість і значення для колективу й для себе. Доручення має бути посильним для школяра . Нескладне завдання виховує впевненість у власних силах, непосильне — підриває віру в свої можливості. Педагог повинен не лише дати доручення, а й навчити школяра виконувати його, допомогти йому довести справу до кінця.

Створення виховуючих ситуацій — важливий чинник формування суспільної поведінки. Кожна з таких ситуацій передбачає визначення педагогом умов, необхідних для здійснення запланованого, продумування ним своїх дій і поведінки в новій ситуації, виникнення в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків.

Прийоми створення виховуючих ситуацій поділяють на дві групи:

1) творчі прийоми (доброта, увага і піклування; вияв уміння й переваги вчителя; активізація прихованих почуттів; пробудження гуманних почуттів; вияв засмучення; зміцнення віри у власні сили; довіра; залучення до цікавої діяльності);

2) гальмівні прийоми (паралельна педагогічна дія, наказ, докір, натяк, показна байдужість, іронія, розвінчання, вияв обурення, попередження, вибух).

Позитивні наслідки в індивідуальній виховній роботі з школяра ми дають вияв доброти, уваги та піклування. Це, а також допомога дорослих або товаришів, викликає у вихованця почуття вдячності, створює атмосферу взаємної поваги й довіри.

А. Макаренко часто користувався *прийомом паралельної педагогічної дії*, під яким розумів непрямий вплив на виховання через колектив. Подолання негативної риси характеру чи поведінки окремого школяра здійснюється не безпосереднім зверненням до нього, а організацією впливу на нього колективу. Педагог у такому разі має претензії до колективу і вимагає від нього відповіді за поведінку його членів. Відповідно колектив впливає на свого члена, а він певним чином реагує на думку колективу.

Суть прийому *удаваної байдужості* в тому, що педагог завдяки своїй витримці робить вигляд, що нічого не помітив, і продовжує розпочату роботу. Вихованець здивований, що на його витівку не реагують, він не чекав цього, його задум не вдався, він відчуває незручність і недоречність своєї поведінки.

Колектив учнів складається з окремих осіб, які мають ті чи ті негативні риси характеру, що проявляються в щоденній поведінці. Такі факти педагог повинен помічати і реагувати на них відповідним чином, зокрема застосовуючи прийом осуду дій і вчинків, поглядів і переконань. Педагоги або члени колективу на зборах чи наодинці осуджують учнів, які поведуться негідно. Пережите при цьому почуття допомагає таким школярам у майбутньому утримуватися від подібних вчинків, виховує почуття відповідальності за свою поведінку.

А. Макаренко запропонував і використовував у практичній діяльності *педагогічний прийом вибуху*. Його суть – у створенні відповідної педагогічної обстановки, в якій особистість перебудовується швидко і докорінним чином. Як зауважував К. Ушинський, «сильне душевне потрясіння, надзвичайний порив духу, високе піднесення одним ударом знищують найшкідливіші схильності й закоренілі звички, ніби стираючи, спалюючи своїм полум'ям усю попередню історію людини, щоб почати нову, під новим прапором».

4.Методи стимулювання діяльності та поведінки. Третя група методів виконує функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки й діяльності вихованців. До неї належать змагання, заохочення і покарання.

Змагання ґрунтується на природній схильності дітей до здорового суперництва і самоутвердження в колективі. Його виховна сила виявляється лише за умови, що воно стає дієвою формою самодіяльності учнівського колективу. Змагання, конкуренція, боротьба за існування, як і життя, — вічні, вони — пружина розвитку. Змагання сильне гласністю, об'єктивним порівнянням підсумків. Воно організовує, згуртовує колектив, спрямовує на досягнення успіхів, навчає перемагати. У його підсумках, як у фокусі, відображається вся багатогранність життя школи. Змагання змушує відстаючих підтягуватися до рівня передових, а передових надихає на нові успіхи.

У шкільній практиці використовують різноманітні види змагання школярів, які враховують їх вікові особливості у процесі виконання ними трудових і творчих завдань. Практикують такі форми змагання: конкурси, олімпіади, фестивалі й огляди художньої самодіяльності, виставки образотворчого мистецтва і технічної творчості, шкільні

спартакіади, вікторини та ін. Під час цих змагань виявляються і розвиваються інтереси й творчі здібності учнів, розширюються їхні знання і кругозір, активізуються пізнавальна та інші види корисної діяльності.

Педагогічне доцільно організоване змагання має відповідати таким вимогам: знання школяра про його умов і регулярне підведення підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; гласність змагання; наочне оформлення його процесу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання.

Заохочення – схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до повторення. Його мета — спрямування поведінки школяра в потрібне русло, зміцнення в ньому впевненості у власних силах і, отже, посилення прагнення до позитивних вчинків, певних успіхів. У школі застосовують такі види заохочення: подяка директора (за наказом), вміщення фото на дошку відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком, золотою чи срібною медаллю після закінчення школи.

Проте не будь-яке заохочення активізує процес виховання учнів, воно має виховну силу тільки за певних умов. Передусім важливо своєчасно помітити позитивні зрушення в особистості школяра, в його ставленні до навчання, праці, людей. Часто корисно похвалити вихованця, коли він ще не досяг значних успіхів у поведінці, але прагне до цього. Відзначення хоча б невеликих зрушень на краще, маленької перемоги школяра над собою, пробуджують в ньому енергію, стимулюють його на повторення схвалених вчинків. Непомічання цього може негативно позначитися на всьому процесі виховання дитини.

Виховна сила заохочення «авансом» насамперед виявляється стосовно тих, кого взагалі рідко або ніколи не заохочують, хто не відчув радості від похвали дорослих. Однак заохоченням «авансом» не слід зловживати, воно має бути заслуженим. При цьому враховують не лише результати діяльності, а й те, наскільки сумлінно учень її виконав, скільки він вклав у неї праці, тобто ступінь його зусиль. Адже учні мають різний досвід і рівень розвитку, та сама справа одним дається легко, а іншим — набагато важче.

Покарання — несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому. Покарання сприяє формуванню вміння переборювати в собі шкідливі потяги і звички, викорінювати негативні вчинки, привчає до дисципліни і порядку. Як і заохочення, його слід використовувати тільки як виховний засіб.

До порушників правил поведінки, дисципліни, режиму праці застосовують такі покарання, як догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, учителя, класного керівника), зауваження із записом у щоденнику, зниження оцінки за поведінку. Найбільше покарання — виключення порушника зі школи, коли він систематично допускає вчинки, які не дають йому права перебувати в шкільному колективі (злочинство, хуліганство тощо).

Багато педагогів не вдаються до покарань або намагаються не зловживати ними. Іноді жарт, іронія, осудливий погляд зроблять більше, ніж найсуворіші засоби. Проте це не означає, що без них можна обійтися взагалі. Безкарність спричиняє непослух, порушення дисципліни. Розумна система покарань необхідна, вона допомагає формувати людський характер, виховувати почуття відповідальності, вміння долати труднощі.

Застосовувати покарання слід обережно. Якщо учень сприйматиме його як кару за скоєне, це призведе до озлоблення, страху перед дорослими, розвиватиме хитрість і лицемірство. Тому слід всебічно перевірити факти, довести провину. Незаслужене покарання викликає бажання помститися, зробити щось «на зло» вихователеві, призводить до нових конфліктів. Якщо учень усвідомив свою вину, покарання змушує його пережити почуття провини, збуджує докори сумління і прагнення змінити поведінку, підвищує в нього почуття відповідальності, зміцнює дисциплінованість, несприйнятливості до негативного. Коли він усвідомив своє становище, глибоко переживає його, обіцяє більше не допускати подібного, міру покарання можна зменшити або обійтися розмовою.

Ефективність методів заохочення і покарання підвищується за таких умов:

– заохочення і покарання мусять бути справедливими. Неправильна оцінка поведінки, захвалювання спричиняють зазнайство, самовпевненість, викликають нездорові задрощі з боку товаришів. Незаслужене покарання, у свою чергу, викликає у вихованця обурення, озлоблення. Тому заохочувати чи карати можна, тільки детально проаналізувавши його поведінку або вчинок;

– до заохочень і покарань не слід вдаватися часто. Часті заохочення призводять до того, що учень після кожного позитивного вчинку очікує на певну «винагороду», він вже поводить себе добре задля того, щоб «заробити» нагороду. Якщо ж карати вихованця за його вчинки надто часто, він звикає до них і покарання на нього вже не діють;

– заохочення і покарання слід використовувати в міру їх зростання від найменшого до найбільшого, інакше збіднюється арсенал цих виховних засобів. Адже якщо учень отримав більш вагоме заохочення чи покарання, то менші заходи впливають на нього вже не так ефективно;

– заохочення і покарання повинні бути гуманними. Неприпустимо, коли, вдаючись до покарання, ображають людську гідність вихованця. Негуманним є також і заохочення вихованця, який того не заслужив. Колектив відреагує на таку подію своєрідним ставленням до заохоченого, в якому буде виражено здивування, а то й зневагу.

5. Педагогічне керівництво самовихованням учнів.

Самовиховання — систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу — доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на «сильне» слово, окрик, примус. За самою суттю своєю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності особистості. Педагогічне керівництво самовихованням — це насамперед відносини між педагогом і вихованцем, пройняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри».

Самовиховання починається з самоусвідомлення — усвідомлення людиною себе як особистості, свого місця в суспільній діяльності. Структурно воно постає як єдність пізнавальної (самопізнання), емоційно-оцінної (самоствлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція) внутрішньої діяльності людини. Головною при цьому є вольова сфера, яка забезпечує саморегуляцію її внутрішнього світу, активізує діяльність залежно від мети, установок, мотивів поведінки, практичних завдань.

Самопізнання — процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості.

Важливим етапом у процесі самопізнання є самовизначення учнем своєї спрямованості, темпераменту, характеру, здібностей. *Самовизначення* спрямованості (вибіркове ставлення людини до дійсності) передбачає з'ясування життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій («В якій галузі вважаю себе знавцем?», «Які блага хочу мати, яке становище посісти?», «Чого не вистачає для задоволення життям?»), провідних потреб («Чого найбільше прагну?»), «Які в мене інтереси, звички?») і мотивів поведінки. Самовизначення темпераменту здійснюють за системою показників, розроблених на основі вчення І. Павлова, вважаючи темпераментом індивідуально-типологічну характеристику людини, що виявляється у силі, напруженості, швидкості та врівноваженості перебігу психічних процесів. Кожен учень може визначити тип темпераменту, внести корективи в свою поведінку. Аналізуючи темперамент, слід звертати увагу на те, що перешкоджає учневі в навчанні, спілкуванні з людьми.

Самовизначення характеру передбачає з'ясування найзагальніших його властивостей: сили (уміння добиватися поставленої мети, переборювати труднощі, відстоювати переконання, виявляти мужність), слабкості (легкодухність, вагання, нерішучість, нестійкість

поглядів, піддатливість) оригінальності (своєрідність особистості), цільності (комплекс ставлень людини до різних проявів життя, єдність слова і діла), твердості (послідовність, наполегливість у досягненні мети, обстоювання поглядів).

Характер – комплекс психічних особливостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, ставленні до суспільства, праці, колективу, до себе. Самовизначення здібностей охоплює з'ясування особливостей і видів мислення: технічного (сприяє вирішенню технічних завдань), наукового (виявляється у вирішенні теоретичних, наукових проблем), художнього (художнє відображення навколишнього світу); розумових дій (аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення тощо); дієвості знань (вміння застосовувати, збагачувати знання); виду пам'яті: рухової (відтворення рухів), музичної (відтворення музичних творів), емоційної (пам'ять на почуття), образної (пам'ять на уявлення, картини природи, звуки, запахи) тощо.

Збагачення знань особистості відбувається через *самоосвіту*, чому сприяють систематичне читання, опора на результати освіти, здобуття нових знань, вдосконалення розумових здібностей, умінь і навичок шляхом самостійної роботи. Самоосвіта — процес набуття знань у процесі самостійної роботи поза систематичним навчанням у стаціонарному навчальному закладі. Вона не лише збагачує знаннями, але й сприяє виробленню навичок ефективного використання їх. При самоосвіті джерелами здобуття знань є наукова література, пізнавальне спілкування з товаришами, дорослими, засоби масової інформації, екскурсії, робота на комп'ютері.

Самопізнання як складний процес внутрішньої роботи над собою передбачає такі його методи, як самоспостереження, самокритика, самоаналіз.

1. Самоспостереження. Виявляє себе як спостереження індивіда за своїми діями, вчинками, думками, почуттями. Ґрунтується на загальній спостережливості. З урахуванням цього педагог повинен формувати в учнів здатність бачити переживання людей (як проявляється горе, радість, задума та ін.), розуміти їх.

Види самоспостереження:

– ретроспективне — відновлення в пам'яті подій, що відбулися. Оскільки повнота враження зберігається 3—4 години, а потім відбувається спотворення пам'яттю пережитого і почутого, під час самоспостереження слід звернути увагу на те, що доведеться згадувати.

– пряме — спостереження подій, що відбуваються. Воно найбільш суб'єктивне, потребує вміння прогнозувати діяльність, подію, передбачати перебіг розмови, зустрічі, конфлікту тощо;

– повторне — відновлення подій з метою уточнення, доповнення вражень особистості від своїх дій.

З метою досягнення чіткості в процесі самоспостереження використовують самоопитування (відповіді на запитання: «Що відбулося?», «Коли саме?», «В якій послідовності розвивалися події?», згадування (порівняння того, що запам'яталось, із нотатками у щоденнику, спогадами), самоанкетування, самотестування (відповіді на власні запитання), порівняння (зіставлення сказаного іншими із власними спогадами і нотатками), уявне повторення того, що відбулося (уявне моделювання ситуації, подібної до тієї, за якої відбулася подія).

2. Самокритика. Означає вона процес опрацювання результатів самоспостереження за допомогою самоаналізу і самооцінки. Дитина не тільки розмірковує, а й критично оцінює себе, своє становище в суспільстві, природі, колективі, в сім'ї, у стосунках з учителями. Внаслідок самокритики відбувається наближення індивіда до об'єктивної самооцінки.

3. Самоаналіз. Охоплює аналіз власних думок, почуттів тощо. Він є ефективним методом з'ясування причинно-наслідкових зв'язків у діях і вчинках. Адже одна і та сама дія може бути результатом різних спонукальних сил (якостей особистості, способу життя, стресового стану). Людина завжди має зосереджуватись на головній причині, яка зумовлює певну поведінку. Прагнення до самоаналізу допомагає особистості орієнтуватись у життєвому

середовищі, самостверджуватись, посилює у поведінці владу розуму над емоціями, комплексами, інстинктами.

Самоствавлення — ставлення людини до самої себе. Ставлення до себе може бути глобальним (самоповага) і частковим (аугосимпатія, самосимпатія). Самоповага — особисте оцінювання, виражене в позитивному ставленні індивіда до самого себе. Будучи наслідком розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння), вона формується на основі усвідомлення особистістю своїх чеснот, результатів діяльності, ставлення оточуючих, виявляється в самооцінці. Самооцінка — оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей. Вона є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з її оточенням, її самокритичність, самовимогливість, ставлення до своїх успіхів і невдач. Впливає на ефективність діяльності людини і подальший розвиток її особистості. Самооцінка буває правильною (адекватною, коли думка людини про себе збігається з тим, ким вона насправді є) і неправильною (неадекватною, коли людина оцінює себе не об'єктивно, її думки про себе різко розходяться з тим, якою її вважають інші). За ступенем адекватності самооцінка буває об'єктивною, заниженою, завищеною. Знаючи тип самооцінки, вчитель може її регулювати, а учень набувати навичок саморегуляції. Людина із заниженою самооцінкою відчуває себе нездатною на серйозні справи, невдахою, не хоче братися ні за що нове, оскільки боїться, що у неї нічого не вийде. Вона уникає ризику, не вірить в успіх, не намагається щось змінити у своєму житті. Таких людей характеризують заниження почуття власної гідності, боязнь помилок, мрійливість про фізичну досконалість. У спілкуванні з іншими турбуються про враження, яке вони справляють, бувають інколи надмірно балакучими і зарозумілими, інколи пригніченими і несміливими, схильними до самозгубної поведінки (вживання наркотиків, алкоголю). Багато з них нездатні сприймати критику, впадають від неї в розпач.

Людина з високою самооцінкою бачить себе господарем становища, вважає себе неповторною особистістю. Вона часто зважається на ризик, тому що прагне насиченого життя, нових знань, вражень, досвіду, що допоможе їй самоствердитись на новому якісному рівні. Її важко образити, вибити з рівноваги, збити з обраного шляху. Вона цілеспрямовано і наполегливо йтиме до мети. Знаючи собі ціну, вона врівноважено ставиться до чийось успіхів. Суперництво особистостей розглядає як засіб для саморозвитку, самообілізації на вищому рівні, що неминуче забезпечить нові результати. Характерні особливості: впевненість у своїй винятковості, здатність вчитися на власних і чужих помилках, врівноважене сприйняття компліментів і критики, безпосередність у спілкуванні з іншими, відчуття внутрішньої гармонії, турбота про своє фізичне й емоційне здоров'я, духовне зростання.

Способи виявлення самооцінки поділяють на:

- **прямі:** ранжування учнів класу на основі їх значущості (за успішністю, особистісними якостями), визначення учнем свого місця серед однокласників. Правильність самооцінки визначають, зіставляючи результати ранжування й оцінювання вчителя;
- **опосередковані:** незалежне оцінювання (вчитель або однокласники оцінюють школяра за певною шкалою, після цього пропонують йому зробити самооцінку, одержані результати порівнюють), визначення рівня претензій (розкладають картки із завданням різного ступеня складності – найлегші, середні, найскладніші). Учні пропонують вибрати будь-яке із завдань, виконати його, результати продемонструють рівень претензій і самооцінки.

Саморегуляція – здатність людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та психічних процесів.

Контроль педагога за психічними станами дітей має переростати в самоконтроль вихованця. Педагогічний вплив досягає мети, якщо перетворюється на самовплив, саморегуляцію дитиною емоційної сфери та фізичного стану організму. У процесі організації саморегуляції учнів навчають спеціальним прийомам роботи над собою. *Самопідбадьорення* – звернення до себе з метою зміцнення впевненості у собі. При цьому використовують самозаспокоєння, навіювання впевненості в досягненні мети, орієнтацію на улюбленого

героя, авторитетних людей. *Самосхвалення* – переконання себе в чому-небудь завдяки добору відповідних доказів та аргументів. За допомогою цього регулюють психічні стани, вчинки через засудження себе, проявів своєї поведінки та спонукання до змін. Це дискусія із самим собою – висунення, порівняння аргументів і контраргументів на користь того, чого хочеться і що необхідно. *Самонаказ* – веління самому собі як засіб вироблення самовладання й вміння керувати собою. Ефективність його підвищується при поєднанні з переконанням, коли знаходять нові докази й аргументи на користь самонаказу. *Самовладання* – здатність до самоспостереження й контролю за внутрішніми інтелектуально-емоційними й психофізіологічними процесами. Зміцнює волю, організовує поведінку, стимулює свідоме виявлення сміливості, відваги. *Самообмеження* – здатність відмовитись від бажаного (особистого задоволення, зручності), коли це зумовлено зовнішньою потребою, або на користь чогось чи когось іншого. Це сприяє набуттю досвіду людяності, одержанню влади над собою, подоланню жадібності, егоїзму. *Самонавіювання* – процес навіювання, адресований самому собі, за якого суб'єкт і об'єкт навіюючого впливу одна й та ж особа. Підвищує рівень саморегуляції, дозволяє суб'єкту викликати у себе певні відчуття, керувати процесами уваги, пам'яті, емоційними реакціями. Від ефективності самонавіювання залежить впевненість, віра людини в себе. *Самостимулювання* – перетворення реального на бажане за допомогою власних зусиль. Стимулюючи себе, дитина прагне відкрити нове, опирається на самолюбство, самосвідомість, волю, радість від громадського визнання своїх вчинків. *Самоконтроль* – свідоме регулювання поведінки, мотивів, на основі виявлення відхилень у думках, почуттях, вчинках, діях від загальноприйнятих вимог. Передбачає самоаналіз, самооцінку, самокритику, самообмеження. Перетворившись на звичку, він стає особливо ефективним. Тому роль педагога полягає у формуванні в учнів систематичного самоконтролю за зовнішнім виглядом, культурою мови, поведінки тощо.

Самовиховання є завершальним етапом шкільного виховання особистості. Цей процес супроводжуватиме її на наступних етапах саморозвитку і самовдосконалення. Уміння адаптуватися, орієнтуватися в непередбачених життєвих ситуаціях, вступати в боротьбу із здавалось би непереборними обставинами чи свідомо обходити небезпеки, вирішувати конфліктні ситуації за допомогою компромісів, не розгублюватись в екстремальних життєвих ситуаціях тощо – саме до цього слід готувати дітей, озброюючи їх методами самовиховання.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Що ви розумієте під поняттям «метод виховання»?
2. Розкрийте місце і роль вправ та привчання у вихованні.
3. Проаналізуйте використання методів виховання вчителем класу на уроці (наведіть приклад).
4. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від мети і завдання виховання? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
5. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від вікових особливостей вихованця? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
6. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від соціального середовища, в якому розвивається особистість? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
7. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання індивідуальних особливостей психічного, фізичного і соціального розвитку особистості? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
8. Чи має, на Вашу думку, виховний вплив критика? похвала? погроза? Обґрунтуйте відповідь.

ТЕМА 5. Педагогіка партнерства. Робота вчителя і школи з батьками учнів і громадськістю.

План

- 1.Завдання, зміст і методика виховання дітей в сім'ї.
- 2.Види, методи і форми роботи з батьками учнів.

3.Партнерство громадських організацій, установ культури, батьківської громадськості у забезпеченні виховної діяльності освітніх закладів із учнями.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [28],[38], [39], [41], [43], [58], [59], [61], [62].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1.Завдання, зміст і методика виховання дітей в сім'ї. Суть взаємодії школи та сім'ї полягає в тому, що обидві сторони мають бути зацікавлені у вивченні дитини, розкритті та розвитку в ній кращих якостей та властивостей. В основі такої взаємодії лежать принципи взаємної довіри та поваги, взаємної підтримки та допомоги, терпіння та терпимості по відношенню один до одного. Це допоможе педагогам та батькам об'єднати свої зусилля у створенні умов для формування у дитини тих якостей та властивостей, які необхідні для її самовизначення та самореалізації, для подолання труднощів та самореабілітації у разі невдачі. Співпраця школи та сім'ї - це результат цілеспрямованої та тривалої роботи класного керівника, яка передусім передбачає всебічне та систематичне вивчення сім'ї, особливостей та умов сімейного виховання дитини. Взаємодія учасників педагогічного процесу має бути сплановано та організовано як у школі, так і в кожному первинному об'єднанні /класі, клубі, гуртку.

Основними функціями сімейного виховання:

1. Сім'я забезпечує фізичний та емоційний розвиток людини. У дитинстві та ранньому дитинстві сім'я грає визначальну роль, яка може бути компенсована ніякими іншими виховними установами.

2.Сім'я впливає формування психологічної статі дитини. У перші три роки життя цей вплив є визначальним. Саме в сім'ї йде процес статевої типізації, завдяки якому дитина засвоює атрибути статі, що приписується йому: набір особистісних характеристик, особливості емоційних реакцій, різні установки, смаки, поведінкові зразки, пов'язані з маскуліністю (чоловічими властивостями) і фемініністю (жіночими властивостями). Дослідники довели важливе значення для гармонійного виховання дитини в сім'ї і матері та батька.

3. Сім'я відіграє провідну роль у розумовому розвитку дитини, а також впливає на ставлення дітей, підлітків до навчання та багато в чому визначає її успішність. Освітній рівень сім'ї, інтереси її членів позначаються інтелектуальному розвитку людини.

4.В сім'ї формуються фундаментальні ціннісні орієнтації, що виявляються в соціальних і міжособистісних відносинах, що визначають стиль життя, життєві устремління, плани та способи їх досягнення. Цінності та атмосфера сім'ї визначають те, наскільки сім'я стає середовищем саморозвитку та самореалізації її членів.

Спільна діяльність дітей, батьків та педагогів може бути успішною, якщо діти, батьки, педагоги позитивно налаштовані на спільну роботу, бажають діяти спільно, усвідомлюють її цілі та знаходять у ній особистісний сенс, а також у тому випадку, коли здійснюється спільне планування, організація та підбиття підсумків їх діяльності.

Формування партнерських відносин між школяра ми, батьками та педагогами залежить, перш за все, від того, як складається взаємодія дорослих у цьому процесі. Батьки та педагоги - вихователі тих самих дітей, і результат виховання може бути успішним лише тоді, коли вчителі та батьки стануть союзниками. В основі цього союзу – єдність прагнень, поглядів на виховний процес, разом вироблені спільні цілі та виховні завдання, шляхи досягнення намічених результатів.

Взаємодія педагогів з батьками передбачає розробку єдиних вимог до дитини, визначення виховних завдань та організацію спільної діяльності педагогів та батьків щодо

реалізації цих завдань, що передбачає вивчення дитини в сім'ї та школі за допомогою спеціальних методик та складання програми її розвитку.

Характер взаємодії педагогів із сім'єю залежить від позиції батьків, які по-різному ставляться до школи, бачать свою роль організації виховної роботи у шкільництві та класі, по-різному виховують дитини на сім'ї, мають різний інтелектуальний рівень.

Тому необхідно диференційовано будувати роботу з сім'єю та батьками, не нав'язуючи всім однакові форми взаємодії, а орієнтуючись на потреби, запити батьків, особливості сім'ї та сімейного виховання, терпляче долучаючи їх до справ школи, класу, своєї дитини. Основу складають групові та індивідуальні форми роботи з сім'єю та батьками. Водночас є проблеми, які хвилюють усіх батьків чи мають відношення до виховної діяльності дітей у цьому класі. Такі питання обговорюються на загальних зборах.

Важливими учасниками процесу є батьки. Батьки — саме ті люди, які у взаємодії зі школою беруть він роль підтримки молодого покоління. Важливо, щоб їхні зусилля узгоджувалися з роботою вчителів, це одне із завдань нових ФГЗС. Змінилася роль та місце батьків в освітній політиці школи. Ми розглядаємо сім'ю як одного із найважливіших соціальних замовників освіти, активно вивчаємо позицію батьків, враховуємо її при організації класів, додаткової освіти, виборі напряму виховної роботи.

Важливими є соціально-педагогічні опитування та анкетування батьків використання інформації з батьківських зборів, результати розмов психолога з батьками. Батьки стають активними учасниками навчального процесу. Сенс педагогічної взаємодії сім'ї та школи у створенні умов для нормального життя дитини (комфортної, радісної, щасливої), для розвитку її індивідуальності у спільному будинку «школа-родина».

Одне з найважливіших завдань педагогів, класних керівників – сприяти єднанню, згуртуванню сім'ї, встановленню взаєморозуміння батьків та дітей, створенню комфортних умов для дитини в сім'ї, формуванню навичок їхньої спільної діяльності та спілкування. З цією метою доцільно проводити у школі «Свято сім'ї», конкурс «Сім'я року», змагання за участю мам та дочок, батьків та синів, організовувати виставки сімейних творчих робіт. У класах можуть проводитися спільні творчі зустрічі, на яких батьки та діти представляють свої сімейні захоплення, розкажуть про родовід сім'ї, свої сімейні традиції.

Класовод передбачає та стимулює створення сімейних клубів, залучає батьків до організації гуртків та інших об'єднань за інтересами, залучає їх до спільної діяльності з дітьми у колективах клубного типу. Педагог проводить цілеспрямовану роботу з формуванням взаємовідносин між дітьми та його батьками, створює ситуації для виховання шанобливого ставлення до своїх батьків.

Сім'я – це основа первинної соціалізації людини, у сім'ї закладаються основи особистості. Батьки своїм прикладом допомагають дитині освоїти такі поняття як чесність, чуйність, доброчесність. Щоб дитина формувалася цілісною особистістю, сім'я та школа повинні працювати в одному напрямку.

Здійснюється щоденний зв'язок із батьками через електронний журнал, домашнє завдання школяра, розклад, зв'язок із учителем електронною поштою, через сайт школи. Ефективні форми роботи з батьками у сучасній школі є *індивідуальні та групові форми* роботи з батьками учнів.

Для нормального навчання та виховання учнів дуже важливо, щоб школа, батьки та громадськість об'єднали свої зусилля для вирішення спільної мети. Форми взаємодії класного керівника з батьками - це способи організації їхньої спільної діяльності та спілкування. Доцільно поєднання колективних, групових та індивідуальних форм взаємодії. Критерієм класифікації є кількість батьків, включених у взаємодію з класним керівником чи педагогічним колективом. Якщо форма роботи – елемент організації, то метод – це засіб впливу. Між собою вони органічно пов'язані, обумовлюють одне одного, становлять таку тісну діалектичну єдність, що нерідко між ними буває важко провести лінію. Зміст усіх форм роботи школи з сім'єю полягає в організації активної виховної взаємодії, спрямованої на

всебічний розвиток підростаючого покоління. В основі цієї взаємодії - постійна увага школи до розвитку дитини, своєчасні та педагогічно обґрунтовані конкретні рекомендації вчителів, вивчення особливостей та можливостей кожної сім'ї, надання практичної допомоги сім'ї при утрудненнях у вихованні.

Взаємодія класовода, класного керівника та керівництва закладу загальної середньої освіти з батьками школярів - це способи організації їхньої спільної діяльності та спілкування. Зміст усіх форм роботи школи з сім'єю полягає в організації активної виховної взаємодії, спрямованої на всебічний розвиток підростаючого покоління. В основі цієї взаємодії - постійна увага школи до розвитку дитини, своєчасні та педагогічно обґрунтовані конкретні рекомендації вчителів, вивчення особливостей та можливостей кожної сім'ї, надання практичної допомоги сім'ї при утрудненнях у вихованні.

Зміст роботи школи з батьками школярів полягає в наступному:

1) підвищення психолого-педагогічних знань батьків (лекції, семінари, індивідуальні консультації, практикуми);

2) залучення батьків у виховно-освітній процес (батьківські збори, спільні творчі відносини, допомога у зміцненні матеріально-технічної бази);

3) участь батьків у управлінні школою (рада школи, батьківські комітети).

Принципи, на яких базується процес формування співробітницьких відносин між освітянами та сім'єю: принцип забезпечення емоційної безпеки батьків; принцип соціального партнерства, принцип полілогу, принцип гуманізації.

Перший принцип – забезпечення емоційної безпеки батьків. Реалізація цього принципу вимагає: створення спокійної, доброзичливої атмосфери, що сприяє діалогу; взаємна довіра у взаєминах між педагогом та батьками; можливість обмінятися думками, переключитися, пожартувати; Врахування особистих проблем та труднощів батьків у вихованні дітей; увага до прохань і пропозицій з боку батьків; здатність до надання психологічної підтримки.

Другий принцип – принцип соціального партнерства. Цей принцип означає: формування загального виховного «поля» навколо дитини, що забезпечує узгодженість дій батьків та педагогів; взаємну домовленість між батьками та педагогами про основи виховання школяра; емоційний відгук на події, що відбуваються як зі школярем, так і з сім'ями окремих учнів; єдність вимог та стилю ставлення до дитини; взаємне інформування про значущі події в житті дитини; виконання прохань педагогів з боку сім'ї та виконання прохань батьків на адресу вчителів, надання взаємних послуг; спільну діяльність педагога, дітей та батьків.

Третій принцип – принцип полілогу. Одним із базових принципів взаємодії сім'ї та школи є принцип суб'єкт-суб'єктного, полілогічного, партнерського спілкування. Даний принцип передбачає взаємну довіру та повагу, підтримку та допомогу, відповідальність по відношенню один до одного, сприйняття батьків як суб'єктів зі своїми інтересами, потребами, своєю позицією. Дуже важливо, щоб вчитель у процесі спілкування з батьками підтримував трансакції «Дорослий-Дорослий», і, зокрема, унікав фраз типу «Ви повинні», «Вам необхідно», «На Вашому місці я б...», «Якщо Ви не приймете заходи, то...». Важливо пам'ятати, що у кожного з батьків є власний життєвий досвід, до якого він може апелювати, є право на власну думку та завдання педагога, дотримуючись принципу безоцінності, зрозуміти та прийняти почуте.

Четвертий принцип - принцип гуманізації у взаємодії з сім'єю, що передбачає: опору на позитивні якості батьків та дітей; здійснення дій, спрямованих на зміцнення та підвищення авторитету батьків; врахування своєрідності умов життя кожної сім'ї, віку батьків, рівня підготовленості у питаннях виховання; довіра до виховних можливостей батьків; неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї; опору на сильні сторони сімейного виховання, орієнтація на успішний розвиток особистості.

Педагогічні знання батьків школярів полягають у наступному: розуміння батьками школярів особливостей розвитку дитини, вироблення позитивного ставлення до методичних порад і рекомендацій щодо особливостей роботи з дітьми; формування психологічної та

практичної готовності до їх реалізації; вироблення у батьків здатність до аналізу виховної діяльності і об'єктивної оцінки її результатів у сім'ї; застереження від технічних помилок домашнього знання основ психолого-педагогічних знань із основних питань особливостей і тенденцій розвитку дитини з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей; розуміння змісту педагогічної культури батьків та можливостей правильної організації життєдіяльності дітей у сім'ї, про специфіку різних видів діяльності дитини і батьківської ролі у формуванні особистості.

Етапи побудови системи взаємодії сім'ї школяра та освітньої установи.

Повноцінні відносини між установою загальної середньої освіти та батьками школяра – відносини, які задовольняють усіх учасників освітнього процесу та є основою якісної освіти.

У побудові системи взаємодії сім'ї та закладів загальної середньої освіти можна виділити три етапи. *Перший етап* – знайомство, у якому визначаються спільні цілі, спільні цінності та ресурсна база сторін. Наявність спільних цілей – важливий чинник побудови взаємодії. У першому етапі велике значення має визначення взаємної корисності учасників, тобто. вивчення можливостей (ресурсів) одне одного, що дозволяє розподілити зусилля сторін задля досягнення бажаного ефекту у спільній роботі. Багато директорів закладів загальної середньої освіти іноді забувають, що до батьківських ресурсів можуть входити як матеріальні чи технічні ресурси, так й тимчасові, кадрові, соціальні, і навіть мотиваційні, тобто готовність батьків школярів долучитися до життя закладу загальної середньої освіти, їх потенційна активність. Крім того, слід актуалізувати та ексклюзивну корисність педагогічного колективу для дітей та батьків. Дуже важливо, щоб батьки знали про те, що в закладі загальної середньої освіти, наприклад, працюють унікальні фахівці, що заклад загальної середньої освіти бере участь у цікавих проектах або саме в цій школі не забувають випускників тощо.

Основним підсумком першого етапу має стати бажання батьків школярів здійснювати спільну діяльність із керівництвом закладу загальної середньої освіти.

Другий етап – спільна діяльність, коли майбутні партнери, визначившись із напрямом взаємодії та ресурсами, приступають до проектування конкретних програм спільної роботи. На даному етапі важливим є поняття загального внеску – поділу відповідальності за ті чи інші сторони спільної діяльності. Педагогічним колективам слід враховувати, що бажання батьків школярів зробити цей внесок виникає лише тоді, коли вони відчують довіру до керівництва закладу загальної середньої освіти. Формування довіри відбувається за наявності трьох основних факторів: дотримання етичних норм та домовленостей; підтримка тих, хто має викликати довіру; результативність. Реальна турбота про батьків може виражатися в декількох напрямках: регулярному інформуванні, освіті, консультуванні, навчанні, а також соціальній та психологічній (іноді й психотерапевтичній) допомозі сім'ї.

Основним підсумком другого етапу має стати вміння батьків школярів брати участь у спільній діяльності, тобто їхня певна компетентність, заснована на довірі до керівництва закладу загальної середньої освіти. Довіра, своєю чергою, породжує і бажання продовжувати співробітництво у формах, прийнятних для конкретної сім'ї.

Третій етап – безпосередньо взаємодія. Необхідною умовою партнерських відносин є їхня добровільність, під якою розуміють наявність свободи та усвідомленості вибору в різних формах взаємодії (спільної діяльності). Усвідомленість вибору з'являється там, де батьки школярів підготовлені до такого вибору та реально оцінюють свої можливості (педагогічну компетентність, ресурси різного роду тощо). Під реалізацією освітнього процесу розуміється допомога батьків школярів як у закладі загальної середньої освіти (наприклад, асистування під час уроків у початковій школі чи групах продовженого дня), і їх у позаурочної діяльності. У цей вид діяльності входить і допомога батьків школярів своїм дітям у виконанні домашніх завдань.

Другим умовою ефективної взаємодії сім'ї та ЗЗСО є довготривалість їхніх стосунків, тобто націленість його учасників на тривалий та неодноразовий характер освітньої взаємодії.

Третя ознака ефективних відносин - взаємна відповідальність, основа якої закладається на початку спільної діяльності. Дуже важливо розуміти, що не завжди батьківська відповідальність з'являється відразу: вона виховується так само, як будь-яка якість особистості.

Основні положення роботи педагога з батьками школярів і громадськістю. Основні положення щодо роботи педагога з батьками школярів і громадськістю:

1. Встановлення і підтримання педагогічної співпраці «діти-батьки-педагоги» необхідно вибудовувати на принципах взаємоповаги, довіри, відповідальності та рівноправному партнерстві. Основою має стати єдність у ставленні до дитини як до найвищої цінності.

2. Організація роботи з батьками школярів у сучасному освітньому закладі має здійснюватись за такими основними напрямками:

- вивчення сімей учнів, їх виховного потенціалу;
- включення батьків, усіх дорослих членів родини у навчально-виховний процес як рівноправних учасників, інтеграція зусиль і гармонізація взаємин педагогічного колективу і батьківської громадськості в створенні сприятливих умов для ефективної роботи освітнього закладу;

- формування педагогічної культури сучасної сім'ї та допомога батькам в їх психолого-педагогічній самоосвіті;

- корекція виховної діяльності родин з різним типом сімейного неблагополуччя.

3. Класний керівник (вчитель початкових класів) - це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

4. Формами вивчення виховного потенціалу сім'ї можуть бути відвідування сім'ї школяра, листування з батьками, запрошення батьків до школи. Ознайомлення з побутовими умовами життя школяра сприяє уявленню педагога про характер, інтереси та нахили дитини, його ставлення до батьків, старших і молодших членів сім'ї. Класний керівник (вчитель початкових класів) повинен звернути увагу на те, як батьки стежать за дотриманням режиму дня дитини, виконанням нею трудових обов'язків в сім'ї, наявність робочого місця для приготування уроків, бібліотечки з навчальною та художньою літературою. Про відвідування дитини за місцем проживання необхідно заздалегідь попередити і отримати згоду батьків.

Листування з батьками школярів (інформування через електронні засоби зв'язку) може ефективно використовуватись вчителем для встановлення тісного контакту з батьками дитини. Зміст листів може бути присвячений різним темам: подяки, привітання, запитання і відповіді тощо.

Запрошення батьків школяра до школи доцільно здійснювати, ретельно підготувавши інформацію про навчання дитини, особливості її поведінки тощо. Зауважимо, що конкретне вивчення сімейного оточення дитини, взаємин між батьками і дітьми, існуючої в сім'ї атмосфери з метою визначення засобів, форм і методів педагогічного впливу на батьків варто здійснювати відповідно до Програми вивчення сім'ї (подано в додатках).

Бажано також вести спеціальний «Щоденник спостережень сім'ї учнів», в якому час від часу робити короткі записи. На основі систематизації одержаних даних доцільно скласти «Педагогічний паспорт сім'ї», в якому занотовувати найбільш характерні для кожної конкретної сім'ї відомості. Форма такого «Паспорту» цілком довільна, і він не є сталим документом. «Педагогічний паспорт сім'ї» поновлюється, доповнюється впродовж всього періоду навчання дитини в школі.

5. Досконале вивчення сімей учнів забезпечується застосуванням комплексу різноманітних методів: система характеристик, письмове опитування, анкетування, метод документалістики, метод опосередкованого вивчення сім'ї, метод спостереження і прямого

вивчення сім'ї, творчі роботи учнів. При цьому важливо дотримуватись двох обов'язкових умов: кожний з методів повинен застосовуватись в органічній єдності один з одним і виконувати стосовно інших компенсуючу і контролюючу функції. Цим, звичайно, не вирішується арсенал прийомів вивчення сімей учнів. Обирати їх необхідно виходячи з конкретних умов регіону, освітнього закладу, класу.

6. Провідною формою роботи з батьками, яка характеризується значною педагогічною доцільністю, є батьківські збори. Батьківські збори - це громадський орган, який своїми рішеннями визначає завдання, зміст, напрямки роботи батьківського колективу, класу освітнього закладу. Порядок їх проведення є довільним, на розсуд класного керівника (вчителя початкових класів). На батьківських зборах згуртовується колектив батьків, формулюється загальна думка щодо актуальних проблем життєдіяльності класу, колективна відповідальність батьків за весь клас в цілому, і за кожну конкретну дитину, формується педагогічна культура батьківської громадськості. Класні батьківські збори виявляють думки і точки зору як батьків, так і вчителя, виробляють колективні рішення і спільні єдині вимоги до навчання і виховання дітей. Ефективність класних батьківських зборів значною мірою залежить від вибору вчителя для обговорення з батьками актуальних для них педагогічних проблем.

7. Пріоритетним аспектом в організації роботи освітнього закладу з батьками школярів є *організація педагогічного всеобучу з метою формування їх педагогічної культури*. Формування педагогічної культури батьків школярів у сучасному закладі освіти здійснюється через університети педагогічних знань, лекторії для батьків, позакласний педагогічний всеобуч. Лекторії для батьків створюються в освітніх закладах і об'єднують батьківську громадськість, зацікавлену у глибокому і ґрунтовному вивченні якоїсь певної проблематики: «Батьки - головні вихователі», «Можливості сім'ї по духовному розвитку особистості», «Здоровий спосіб життя сім'ї та фізичне виховання дітей» тощо. Цінність лекції полягає в тому, що нею можна охопити практично всі проблеми сімейного виховання, з яких батьки мають обмежені знання, а їх вивчення не завжди посилене для самостійного опрацювання.

8. Організаційні форми педагогічного всеобучу батьків школярів у сучасних освітніх закладах: *колективні*: лекції, конференції (з обміну досвіду родинного виховання, по обговоренню педагогічної літератури, періодичної преси з питань сімейного виховання), диспути, дискусії, «круглі столи», вечори запитань і відповідей, дні взаємних претензій, дні відкритих дверей, кінолекторії, інформаційні стенди; *індивідуальні та групові*: консультації з проблем родинно-сімейного виховання, бесіди, відвідування сімей, листування, індивідуальні дні, зустрічі з батьками; педагогічні доручення батькам; *диференційовані*: вечори сімейних традицій; виставки («Світ захоплень нашої сім'ї», «Кулінарні вироби членів сім'ї»), декоративно-прикладної творчості, родинних альбомів, колекцій; випуск тематичних газет («Дозвілля родини», «Говорять професії батьків», «Моя сім'я», «Спорт у родині»); конкурси, зустрічі поколінь, дискусійні клуби, відкриті уроки, проблемні мости тощо.

9. Корекція виховної діяльності дисфункційних родин повинна починатися з глибокого і змістовного вивчення вчителем умов життя, побуту, взаємин між дорослими і дітьми, особистості кожного з батьків, рівня їх загальної та педагогічної культури. Найважливішими умовами роботи вчителя з дисфункційними сім'ями є врахуванням індивідуальних особливостей кожної родини, вміння зрозуміти труднощі та негаразди, опора на позитивне в особистості кожного з дорослих і дитини, віра у можливість покращання морально-психологічного клімату родини за умови копіткої роботи з нею, розуміння специфічності кожного випадку сімейного неблагополуччя. Допомогою в організації сімейного виховання самотнім матерям, батькам стануть спеціальні факультети університетів педагогічних знань, індивідуальні форми роботи, ретельно сплановані класним керівником. Необхідно тримати такі сім'ї на особливому обліку школи, піклувальної ради, в разі потреби здійснювати можливі заходи щодо матеріального забезпечення навчання, розвитку і виховання дітей.

2. Види, методи і форми роботи з батьками школярів. *Форми співпраці* з батьками школярів, які рекомендується використовувати: *лекція* – форма, яка докладно розкриває сутність тієї чи іншої проблеми виховання; *конференція* – передбачає розширення, поглиблення та закріплення знань про виховання дітей; індивідуальні тематичні консультації - обмін інформацією, що дає реальне уявлення про шкільні справи та поведінку дитини, її проблеми; відвідування сім'ї – індивідуальна робота педагога з батьками, знайомство з умовами життя; батьківські збори – форма аналізу, осмислення на основі даних педагогічної науки досвіду виховання; батьківські читання – слухання лекцій та вивчення літератури з проблеми, участь в її обговоренні; батьківський тренінг – це активна форма роботи з обома батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки та взаємодії з власною дитиною, зробити її більш відкритою та довірчою; батьківські ринги – дискусійна форма спілкування з батьками школярів як відповіді на питання з педагогічними проблемами (*запитання обирають самі батьки, на одне запитання відповідають дві родини, які можуть мати різні позиції, різні думки, решта аудиторії в полеміку не вступає, а лише підтримує думку сімей оплесками. Експертами в батьківських рингах виступають учні класу, визначаючи, яка сім'я у відповідях питання була найбільш близька до правильної їх трактування*); університет педагогічних знань як форма психолого-педагогічної освіти батьків, програма якого складається педагогом з урахуванням контингенту учнів класу та їхніх батьків; практикум - як форма вироблення у батьків педагогічних умінь з виховання дітей, ефективного вирішення виникаючих педагогічних ситуацій, своєрідне тренування педагогічного мислення батьків-вихователів; педагогічна дискусія - дозволяє залучити всіх присутніх до обговорення поставлених проблем, сприяє виробленню вміння всебічно аналізувати факти та явища, спираючись на набуті навички та накопичений досвід. Успіх диспуту багато в чому залежить від його підготовки; рольові освітні ігри - форма колективної творчої діяльності з вивчення рівня сформованості педагогічних умінь учасників; презентації позитивного досвіду сімейного виховання, які сприяють використанню виховного потенціалу благополучних сімей; вечори питань та відповідей - проводяться після з'ясування переліку проблем, що виникають у вихованні дітей та у взаєминах з ними. Для відповіді на запитання батьків запрошуються спеціалісти (психологи, юристи, лікарі та ін.); зустрічі з адміністрацією освітнього закладу, педагогами, які працюють у цьому колективі, які доцільно проводити щорічно, педагоги знайомлять батьків зі своїми вимогами до роботи з предмету, вислуховують побажання батьків. У процесі спільного колективного пошуку можливим є складання програми дій, перспективного плану спільної роботи; День відкритих дверей - батьки відвідують уроки, з метою ознайомлення з новими програмами з предмета, методикою викладання, вимогами вчителя; день дублера - проводиться з метою ознайомлення батьків із специфікою роботи вчителя. Батьки отримують практичний досвід роботи з дитиною під час підготовки домашніх завдань, досвід спілкування з однокласниками своєї дитини; спільні свята, які проводяться з метою згуртування колективу дітей та батьків; спільне дозвілля (спільна подорож) - у канікулярний час організовується спільний відпочинок дітей та батьків, екскурсії, туристичні походи, одимо спортивні змагання з батьками.

Батьківські збори рекомендується проводити у різних нетрадиційних формах: «Засідання сімейного клубу («Адаптація першокласника»)), «Батьківський практикум («Як навчати дітей мислити»)), «Організаційно-діяльнісна гра («Як допомогти дитині стати уважною»)), «Ситуаційна гра («Методи сімейного виховання»)), «Проблемний семінар («Неслухняна дитина»)), «Майстерня спілкування («Розмова на важку тему»)), «Мозковий штурм» («Сімейне виховання та здоров'я наших дітей»)), «Діалог з елементами тренінгу («Сімейне виховання»)), «Сімейна вітальня («Моральні закони сім'ї - закони життя»)), «Педагогічна вікторина («Хто? Як? Чому?»). До зборів готуємо виставки творчих робіт дітей, учнівські зошити, проектні та дослідницькі роботи.

Індивідуальні консультації в системі роботи педагога з батьками школярів.

Приводом для запрошення батьків на консультацію є результати спостережень педагога за дитиною, проблеми спілкування дитини з класом і педагогами, конфліктна ситуація та ін.

У ході індивідуальної консультації педагог має уважно слухати батьків і всією своєю поведінкою сприяти тому, щоб вони охоче розповідали про свою дитину якнайбільше. Чим більше відомостей класний керівник, соціальний педагог чи заступник директора з виховної роботи має про кожну дитину, тим більше шансів створити їй нормальні умови для становлення. Кожна консультація закінчується рекомендаціями щодо виховання дитини. Рекомендації можуть бути письмовими чи усними. Готуючись до консультації, необхідно визначити низку питань, відповіді на які допоможуть плануванню виховної роботи з класом. Індивідуальна консультація повинна мати ознайомлювальний характер та сприяти створенню гарного контакту між батьками та вчителем. Вчитель повинен дати батькам можливість розповісти йому все те, з чим вони хотіли б познайомити вчителя у неофіційній обстановці, та з'ясувати необхідне для своєї професійної роботи з дитиною:

- особливості здоров'я дитини;
- його захоплення, інтереси;
- переваги у спілкуванні в сім'ї;
- поведінкові реакції;
- особливості характеру;
- мотивація вчення;
- моральні цінності сім'ї.

Індивідуальна робота з батьками школярів вимагає від педагога набагато більше зусиль та винахідливості, а й ефективність її значно вища. Саме в індивідуальному спілкуванні батьки школярів засвоюють вимоги, які пред'являються школою до учнів, і стають односторонніми з класним керівником, класоводом.

Методика проведення батьківських зборів. Класні батьківські збори є важливою колективною формою роботи класного керівника з батьками учнів свого класу. Проводяться вони не рідкіше 3-4 разів на семестр. Систематичне проведення класних зборів сприяє формуванню громадської думки батьків та об'єднанню їх в єдиний колектив. На них обговорюють найважливіші питання виховання дітей у школі й у сім'ї. Добре підготовлені та вміло проведені збори допомагають краще організувати виховання дітей.

Тематика класних зборів різноманітна і визначається загальними завданнями виховання, умовами навчально-виховної роботи в даному класі, рівнем загальної культури та педагогічного кругозору батьків. Класний керівник не може обмежуватися лише інформацією про підсумки успішності та про стан дисципліни учнівського колективу. Важливо ознайомити батьків з передовим досвідом сімейного виховання, допомогти розібратися в складних питаннях виховання дітей, ознайомити батьків і з планами класного керівника, класного колективу.

У методичному листі «Про роботу класного керівника» зазначається, що: «поряд з педагогічною освітою на батьківських зборах відбувається обмін досвідом виховання дітей у школі та в сім'ї, обговорення вдалих і невдалих засобів і прийомів виховання, що їх використовують різні батьки. Досвідчені класні керівники прийшли до висновку, що помилки батьків у вихованні своїх дітей не завжди треба піддавати колективному обговоренню; враховуючи конкретну ситуацію, на них буває доцільно вказати батькам в індивідуальній бесіді». Класні батьківські збори можуть проходити в різній формі: у вигляді лекцій або доповідей класних керівників, виступів самих батьків з обміну досвідом виховної роботи з дітьми, з залученням учнів, показом їх класних робіт і художньої самодіяльності, демонструванням кінофільмів.

Нерідко класні керівники проводять і тематичні збори. Мета їх – озброїти батьків конкретними педагогічними знаннями, ознайомити з передовим досвідом виховання в сім'ї. Тематику зборів намічаються залежно від конкретних виховних завдань та від запитів батьків. Саме життя школи, класу підказує теми зборів. Вони проводяться, наприклад, з таких тем: «Як допомагати дітям добре вчитися?», «Привчання школярів до посильної праці», «Виховання у дітей любові до Батьківщини», «Про вибір професії», «Про виховання правдивості та чесності», «Виховання павичок і звичок культурної поведінки в сім'ї», «Що і як читати дітям», «Про заохочення та покарання дітей у сім'ї», «Авторитет і особистий приклад батьків», «Про участь дітей у побутовій праці», «Про виховне значення дитячих ігор», «Роль сім'ї у розвитку пізнавальних інтересів учнів», «Розумове виховання дітей у сім'ї», «Наукова організація навчальної праці школяра».

Тематичні збори не слід обмежувати доповіддю чи лекцією. Дуже важливо забезпечити обмін досвідом сімейного виховання. Так, на зборах, присвячених організації режиму школярів, батьки можуть розповісти про розпорядок дня дітей, про участь їх у посильній праці, про організацію позакласного читання.

Перед зборами про привчання дітей до дисциплінованості класний керівник радить батькам поділитися досвідом про те, як вони привчають дітей до працьовитості, як контролюють їхнє навчання, як виховують у них навички та звички культурної поведінки. Маючи заздалегідь поставлені питання, батьки добре продумують їх і розповідають про свої утруднення у вихованні. Батьки – не лише слухачі, а й пропагандисти досвіду виховання. Вони не завжди можуть пояснити, як досягли успіху у вихованні. Завдання класного керівника – допомогти добре підготуватися до зборів. Недоречно на зборах випинати негативні аспекти діяльності окремих учнів, дорікати батькам за прогалини і недоречності їхніх дітей у навчанні та поведінці. Така тенденція для класного керівника ставить окремих батьків у незручне становище, призводить до того, що батьки учнів, які мають прогалини у навчанні, недоліки у поведінці, перестають відвідувати збори, а педагоги втрачають своїх союзників у вихованні школярів.

Провідне місце на зборах мають займати питання психолого-педагогічної просвіти батьків. У цьому плані повинна бути продумана система, яка охоплювала б весь період навчання дітей, застерігала від випадковостей, виключала дублювання. Батьки під керівництвом класного керівника (класовода) мають пройти своєрідну школу сімейного виховання.

У сучасних родинх фахівці виділяють наступні помилки батьків: 1) неприйняття своєї дитини (не та стать, дитина схожа на члена родини, що не подобається, або дитина народилася у ранньому змушеному шлюбі); 2) неузгодженість між дорослими, батьками, бабусями з дідусями в питаннях виховання; 3) невідповідність вимог батьків можливостям дітей (батьки хочуть від дітей більше, ніж ті можуть); 4) негнучкість поведінки батьків стосовно дітей (однакова стратегія поведінки у всіх ситуаціях, до всіх дітей, особливо якщо це одностатеві діти, погодки й т.д.); 5) нерозуміння своєрідності особистості дитини (порівняння дитини з іншими дітьми); 6) якщо в родині має місце інверсія подружніх відносин; тато бере роль мами, мама – роль тата, діти перестають розуміти – у чому полягають ролі мами й тата, у результаті чого відбувається змішання ідеалів, втрачається вплив батьків на дітей, а як наслідок – у дитини виникає конфлікт з самим собою.

З лекціями, повідомленнями з проблем сімейного виховання повинен, як правило, виступати класний керівник. Інтерес батьків до педагогічної інформації зростає, коли учитель-вихователь ілюструє теоретичні положення яскравими прикладами з життя і діяльності учнівського колективу або проблем сімейного виховання, не називаючи конкретних імен. Якщо хтось із батьків і пізнає у наведеній ситуації свої дії, дії сина чи доньки, то хай подумає про це сам-на-сам. У таких лекціях батьки повинні показувати можливі шляхи розв'язання проблем сімейного виховання.

У рамках зборів цікавою формою, що сприяє підвищенню педагогічної культури батьків, є включення їх у розв'язання педагогічних ситуативних задач з питань сімейного виховання.

Підготовка класних батьківських зборів – складна і відповідальна справа. Характер цієї підготовки залежить від змісту і форм проведення зборів. Класний керівник, намітивши день проведення зборів, напередодні відвідує деякі сім'ї і в безпосередніх бесідах з батьками визначає питання, які їх цікавлять.

В ході підготовки батьківських зборів необхідно:

1. Визначити порядок денний.
2. Продумати форму проведення зборів та виділити осіб, які повинні відповідати за їх підготовку.
3. Безпосередньо підготувати збори відповідно до наміченого плану (підготовка доповіді, виступів, батьків, вчителів та учнів, організація виставки, підготовка рішення зборів).
4. Забезпечити явку батьків на збори. Крім добре оформлених оголошень в школі, в місцях роботи батьків слід ще своєчасно послати додому спеціальні повідомлення у вигляді запрошень. Повідомлення красиво оформляють за допомогою самих учнів, точно вказуючи час, місце і порядок денний зборів.

Вчитель, який готує збори, повинен з'явитись у школу раніше наміченого часу, щоб поговорити з окремими батьками. Ще до зборів він звертає увагу батьків на виставку дитячих робіт, вітрини з літературою, спеціально випущену до зборів стінгазету, дає пояснення та проводить бесіду з батьками.

Проведення зборів. Відкриває збори класовод, потім для ведення зборів обирають президію. На кожних зборах ведеться протокол, в якому записується: порядок денний, короткий зміст виступу батьків та працівників школи, задані питання та прийняті рішення. До протоколу додається список присутніх на зборах. Якщо запланована художня самодіяльність учнів, то її бажано показати на початку зборів, щоб не затримувати дітей. Програма виступу з теми зборів повинна бути розрахована не більше ніж, як на 30-40 хвилин, доповідь вчителя має бути виголошена вільно, в живій літературно-грамотній формі, з використанням цікавих прикладів. Враховуючи особливості аудиторії (дорослі люди з досвідом), вчитель повинен вести себе тактовно, не допускаючи повчального тону, різкості у критиці помилок. Якщо збори проводяться у формі обміну досвідом виховання дітей у сім'ї, то треба уважно і спокійно вислуховувати всі виступи і зауваження батьків. У заключному слові вчителю слід тактовно відповісти на питання і сформулювати конкретні пропозиції. Іноді батьківські збори проходять без активної участі батьків. Так буває тоді, коли класовод не підтримує контакту з сім'ями своїх учнів. Не слід перетворювати збори на судилище над батьками тих учнів, які не встигають чи порушують дисципліну. На такі збори батьки намагаються не приходити або після них вдаються до тілесних покарань школярів. Дуже погано, коли збори перетворюються на нудний монолог класовода з переліком оцінок і пропусків навчальних занять школярами. Треба берегти самолюбство батьків. Рішення, прийняті батьківськими зборами, стосуються і тих батьків, які були відсутні. Тому вчителю при зустрічі з такими батьками учнів необхідно познайомити їх з змістом зборів та прийнятими рішеннями.

Батьківські збори – це можливість демонстрації досягнутих дитиною успіхів. Розмова на зборах повинна йти не про позначки, а про якість знань та міру інтелектуальних зусиль, що відповідають пізнавальній та моральній мотиваціям. До батьківських зборів необхідно готувати виставки творчих робіт учнів, їх досягнень, і не лише у навчальній діяльності

При проведенні батьківських зборів, необхідно дотримуватися наступного:

1. Батьківські збори повинні просвітлювати батьків, а не констатувати помилки та невдачі дітей у навчанні.
2. Тема зборів має враховувати вікові особливості дітей.

3. Збори повинні мати як теоретичний, і практичний характер: розбір ситуацій, тренінги, дискусії тощо.

4. Збори не повинні займатися обговоренням та засудженням осіб учнів.

Існують такі види батьківських зборів: - збори-бесіди на виховні теми; - збори з обміну досвідом виховання дітей у сім'ї; - збори-консультації; - збори у формі круглого столу. Кожне батьківське зібрання має бути тематичним та повчальним. Тематика зборів може включати найбільш актуальні питання навчання та виховання школярів. Наприклад, про виховання у дітей свідомого ставлення до навчання можна провести збори на теми: "Як допомогти дітям добре вчитися", "Організація навчальної праці школяра вдома".

На зборах обговорюються питання здоров'я дітей, їх раціонального харчування, організації праці та відпочинку. Збори не повинні займатися обговоренням та засудженням осіб учнів. Класні батьківські збори проводяться один раз на чверть, при необхідності їх можна проводити частіше. Батьківські збори мають стати школою освіти батьків, мають розширювати їх педагогічний кругозір, стимулювати бажання стати добрими батьками. На батьківських зборах відбувається аналіз навчальних досягнень учнів, їх можливостей, ступеня просування класу у навчальній діяльності.

Батьківські збори – це можливість демонстрації досягнутих дитиною успіхів. Розмова на зборах повинна йти не про позначки, а про якість знань та міру інтелектуальних зусиль, що відповідають пізнавальній та моральній мотиваціям. До батьківських зборів необхідно готувати виставки творчих робіт учнів, їх досягнень, і не лише у навчальній діяльності. Існує багато варіантів проведення батьківських зборів. Їх характер та спрямованість підказує саме життя, система організації роботи у дитячому колективі. Тематика та методика зборів повинні враховувати вікові особливості учнів, рівень освіченості та зацікавленості батьків, цілі та завдання виховання, що стоять перед школою.

Поточні батьківські збори це збори з традиційним порядком денним: результати успішності, результати заходів і свят, походів. Тематичні батьківські збори – це збори, присвячені актуальній темі, в обговоренні якої зацікавлена абсолютна більшість батьків. У ході таких зборів батьки мають можливість оцінити досягнення учнів класу, власної дитини, порівняти минулі результати з тими, які вже є.

До кожного батьківського зборів доречно підготувати діагностичний матеріал для батьків або статистичний матеріал, пов'язаний із вивченням окремих сторін життя учнів класу, школи. Тож зміст батьківських зборів можна запровадити такі традиційні рубрики: "З історії виховання дітей у ній"; "Традиції виховання народів світу"; "Абетка виховання дітей у сім'ї"; "Книжкова полиця батьків"; "Обговоріть разом із дитиною"; "Скринька мудрості"; "Творча майстерня сім'ї".

Такі рубрики дозволять зробити батьківські збори незвичайними; рейтинг батьківських зборів зміниться, сприятиме зміні взаємовідносин на краще в системі вчитель учень батьків. Загальношкільні батьківські збори проводяться, як правило, не більше двох разів на рік. Тематика таких зборів має характер звіту роботи школи за певний період. Там виступають директор, його заступники, звітує про роботу батьківський комітет школи. Наприклад, навчальний заклад пройшов атестацію та хоче познайомити колектив батьків із досягнутими результатами. Загальношкільні батьківські збори можна використовувати для демонстрації позитивного досвіду виховання у ній. Так, наприкінці навчального року можливе нагородження сімей із позитивним досвідом виховання дітей. Батьківські конференції

Величезне значення у системі виховної роботи школи мають батьківські конференції (загальнокласні, загальношкільні). Батьківські конференції мають обговорювати нагальні проблеми суспільства, активними членами якого стануть діти. Проблеми конфліктів батьків та дітей та шляхи виходу з них. Батьківські конференції мають готуватись дуже ретельно, з обов'язковою участю психологів, соціального педагога, які працюють у школі. У їхнє завдання входить проведення соціологічних та психологічних досліджень з проблеми конференції та їх аналіз, а також знайомство учасників конференції з результатами досліджень. Активними

учасниками конференцій є самі батьки. Вони готують аналіз проблеми із позиції власного досвіду. Великий ефект у взаємодії сім'ї та школи буде, якщо педагог дасть змогу проявити ініціативу та підтримає батьків у всіх справах у класі та у школі.

3.Партнерство громадських організацій, установ культури, батьківської громадськості у забезпеченні виховної діяльності ЗЗСО.

Партнерство із установами культури і громадськістю спрямовується на забезпечення різних напрямів виховної діяльності за участю батьків учнів. В більшій мірі це стосується позаурочної діяльності. Наприклад актуальним тематичним напрямом в сучасних умовах може бути «Соціальне партнерство у сфері формування екологічної культури, здорового та безпечного способу життя». Формування здорового та безпечного способу життя відбувається засобами здоров'язберігаючої інфраструктури школи, в освітньому процесі, раціональною організацією навчальної та позанавчальної діяльності учнів, організацією фізкультурно-оздоровчої роботи, реалізацією додаткових освітніх програм. У систему роботи школи включено комплекси оздоровчих заходів, спрямованих на формування цінності здоров'я та здорового способу життя, серед яких можна виділити: «Як зберегти зір», «Корисні звички», «Режим дня школяра», конкурси «Мама, тато і я – спортивна сім'я», «Сильні, сміливі, спритні», «Веселі старти», прогулянки, ігри, екскурсійна робота.

Соціальне партнерство у взаємодії сім'ї, школи та суспільства. Важливою передумовою успішного здійснення виховання та соціалізації в умовах впровадження сучасних освітніх стандартів є організація соціального партнерства.

Соціальне партнерство – це партнерська допомога у реалізації провідних цілей установ, а й розумне об'єднання специфічних можливостей, зусиль у створенні середовища життєдіяльності дитини як чинника, активно впливає в розвитку його особистості.

Мета соціального партнерства в сучасних умовах – формування системи добровільних та рівноправних взаємовідносин та взаємопідтримки суб'єктів для виховання життєздатної особистості.

Принципи соціального партнерства, які приймають суб'єкти освітнього процесу:

- відкритість системи освіти, яка виявляється у її здатності до постановки нових цілей, випереджального оновлення змісту, включення освітніх інновацій, нових механізмів соціального партнерства;
- гуманізація як провідна ідея розвитку суспільства, що пронизує всі категорії та сфери взаємодії партнерів з метою створення сприятливих можливостей у розвиток творчої індивідуальності школяра;
- демократизація – розширення доступу всім членам суспільства до співробітництва у сфері задоволення соціальних та освітніх потреб на основі соціального партнерства;
- додатковість усіх видів соціального партнерства у школі передбачає можливість людиною вибирати будь-які форми взаємодії з метою реалізації потреб у галузі формальної, інформальної (самоосвіти) та неформальної освіти;
- інтеграція освітніх структур – створення єдиного освітнього простору, який сьогодні доцільно розглядати у регіональному аспекті;
- гнучкість системи та її ланок полягає у здатності до швидкого перебудови відповідно до потреб виробництва, суспільства та особистості, що змінюються. Забезпечення максимальної гнучкості та різноманітності форм взаємодії;
- принцип добровільності, яка розуміється тут як наявність свободи та усвідомленості вибору у різних формах взаємодії (спільної діяльності). Усвідомленість вибору з'являється там, де батьки підготовлені до такого вибору (за допомогою інформування, освіти тощо) і реально оцінюють свої можливості (педагогічну компетентність, ресурси різного роду тощо).

Алгоритм взаємодії у соціальному партнерстві передбачає наступні дії:

1. Перший крок налагодження партнерства – це пошук точок дотику та опорних позицій. Опорними позиціями виступають позитивні сторони партнера чи зацікавленість у його можливостях іншою стороною.

2. Наступний етап – накопичення узгодженостей. Це дозволяє визначити сфери та зміст взаємодії сторін на основі взаємної зацікавленості. Кожна сторона пред'являє свої інтереси та розкриває свої можливості для узгодження позицій та рівня включеності до спільної діяльності.

3. Етап взаємної адаптації ґрунтується на взаєморозумінні та прийнятті інтересів іншої сторони. Це етап корекції інтересів та спільного вироблення нормативів взаємодії. Переважно закріплення цього етапу є договірними відносинами.

4. Перехід до довірчих відносин у процесі спільної діяльності. На цьому етапі розвитку партнерства знижується рівень взаємоконтролю та підвищується взаємна відповідальність за результати спільної діяльності. Спільне обговорення, взаємодопомога, взаємна підтримка, що характерні для цієї стадії, забезпечують збереження позитивного психологічного настрою сторін. При цьому конфлікти, що виникають у процесі діяльності, мають конструктивний характер і вирішуються з урахуванням узгодження позицій обох сторін.

5. Найвищий ступінь партнерства – взаємне сприяння чи співробітництво. Особливістю відносин є те, що вони поступово переходять у спільну творчу діяльність. Це забезпечує підвищення ефективності відносин, розвиток і вдосконалення суб'єктів взаємодії.

Соціальне партнерство в умовах закладу загальної середньої освіти

Соціальне партнерство в педагогічній діяльності в освітніх закладах характеризується появою та розвитком нових форм, зв'язків, що забезпечують ефективні результати. Соціальне партнерство у системі української освіти спрямоване на залученні додаткових ресурсів для розвитку освітнього процесу закладу. Соціальне партнерство - це спільна колективно-розподільча діяльність різних соціальних груп, яка сприяє позитивній і гармонійній ефективній діяльності всіх учасників педагогічного процесу.

Основні принципи соціального партнерства:

- повага та врахування інтересів учасників угоди;
- зацікавленість сторін договору щодо участі у договірних відносинах;
- рівноправність та довіра сторін, які вступають у відносини соціального партнерства;
- свобода вибору та обговорення питань, що входять до сфери соціального партнерства;
- добровільність прийняття зобов'язань соціальними партнерами на основі взаємного узгодження;
- систематичність проведення консультацій та переговорів з питань, що входять до сфери соціального партнерства;
- наявність певних відповідних повноважень соціальних партнерів та їх представників під час переговорів та під час підписання угоди про партнерство;
- реальність забезпечення прийнятих партнерами зобов'язань, тобто об'єктом угоди про партнерство мають стати лише забезпечені власними засобами та ресурсами заходи;
- обов'язковість виконання досягнутих домовленостей;
- систематичність контролю за виконанням прийнятих у рамках соціального партнерства угод, договорів та рішень кожної із сторін, які підписали угоду.

Соціальне партнерство забезпечує:

- партнерство між соціальними групами в системі освіти певної професійної спільності;
- партнерство працівників системи освіти та встановлення контактів із представниками «інших сфер суспільного відтворення»;
- партнерство в системі освіти як сфера соціального життя, що сприяє становленню громадянського суспільства

Соціального партнерства ЗЗСО пов'язане з планомірним напрямом ресурсів, що веде до розвитку спільної діяльності з установами-партнерами та удосконалення освітнього процесу у школі, самоорганізації та самоврядування.

Соціальне партнерство в закладах загальної середньої освіти спрямоване на підвищення виховного потенціалу школи. Компонентами соціального партнерства є :

- учасники партнерства (індивідуальні, групові);
- мета партнерства (добровільні та взаємовигідні відносини та взаємна підтримка суб'єктів партнерства);
- принципи партнерства (добровільність; ухвалення рішень на основі переговорів, угод, компромісів; відповідальність суб'єктів; відкритість, «прозорість» відносин);
- зміст діяльності (взаємне навчання; співуправління виховним процесом; розробка та здійснення спільних проєктів, які мають виховний характер; професійні консультації);
- форми організації партнерства (поради, комісії, колективи, групи тощо);
- механізм партнерства та його реалізація (включає методи та технології, в основному пов'язані з менеджментом як з наукою про управління організацією, що ведуть до розвитку партнерських відносин).

Серед типів соціального партнерства ЗЗСО у вихованні учнів виділяються такі:

- комунікативно-дидактичний (взаємне навчання через спілкування педагогів та соціальних партнерів);
- управлінський (спільне управління педагогами та соціальними партнерами виховним процесом школи);
- експертний (оцінка працівників закладів освіти та соціальних партнерів виховного процесу школи);
- проєктно-діяльнісний (розробка та здійснення сумісних проєктів, акцій та ін.);
- консультативний (професійне консультування педагогами, працівників закладів освіти та соціальних партнерів).

Стає необхідною відкритість освітнього закладу соціуму. Набуття школярами соціального досвіду та соціальної компетентності, завдяки встановленню партнерських відносин школи з організаціями та їх представниками, які стають суб'єктами освітнього процесу, забезпечує формування нового освітнього розвиваючого середовища, яке повинно відповідати вимогам та умовам реалізації основної освітньої програми ЗЗСО.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Поясніть, в чому суть соціального партнерства у взаємодії сім'ї, школи та суспільства.
2. Назвіть види роботи з батьками школярів.
3. Бґрунтуйте, що Ви розумієте під поняттям «соціальне партнерство»?
4. Назвіть принципи соціального партнерства.
5. Схарактеризуйте форми соціального партнерства.

ТЕМА 6. Розвиток особистості в колективі

План

1. Колектив як соціокультурне середовище виховання і розвитку.
2. Підходи до розробки проблеми колективу й індивідуальності.
3. Поняття про дитячий колектив, його ознаки, функції, структура і типи.
4. Особливості розвитку дитячого колективу.

5. Педагогічна технологія організації колективної життєдіяльності дітей.

Ключові слова теми: колектив, формування особистості, дитячий колектив, виховання.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [3], [7], [8], [12], [15], [22], [29], [43], [48], [54], [59], [60], [62].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1. Колектив як соціокультурне середовище виховання і розвитку.

Термін «колектив» походить від латинського *collectives* – збірний, що означає соціальну групу, об'єднану на основі суспільно значимих цілей, загальних ціннісних орієнтацій і спільної діяльності. У реальному житті існують різні колективи: навчальні, виробничі, учнівські, спортивні та інші. Колективи можуть бути одновікові та різновікові, первинні (клас, учні) і загальні, які об'єднують декілька первинних колективів (наприклад, загальношкільний колектив). Колектив – це динамічна соціальна система. У залежності від рівня розвитку розрізняють колектив, що перебуває у процесі свого становлення (наприклад, дитячий колектив) і сформований «зрілий» колектив, тобто колектив з відпрацьованою системою суспільно значимих цілей, чіткою структурою ділових стосунків і форм спільної діяльності, органами самоуправління (наприклад, виробничий колектив, бригади, цеховий колектив та ін.).

Сучасний виховний процес в освітніх закладах різного типу і рівня (дитячий садок, школа, ліцей) орієнтований на цінності гуманізму, співпраці, творчої взаємодії, свободи і відповідальності у вихованні дитини. Засобом здійснення цих ціннісних орієнтацій стає дитячий колектив як соціальна спільність, що об'єднує дітей спільними цілями, загальною діяльністю і переживаннями.

У колективі дитина входить у широку систему стосунків. Взаємодія дітей розгортається на інформаційному, діяльнісному та емоційному рівнях.

Інформаційний рівень передбачає взаємодію дітей у процесі обміну інформацією, обговоренні проблем, що виникають, спільному пошуку рішень, прогнозуванні і плануванні майбутнього. На діяльнісному рівні взаємодія в колективі розгортається як співпраця дітей в різних видах колективної діяльності за інтересами, у розробці та практичній реалізації спільних проєктів, у коректуванні дій, спрямованих на досягнення загальних цілей. Емоційний рівень взаємодії в колективі відображає домінуючі емоційні стани дітей, їх спільні переживання, стосунки симпатій чи антипатій між членами колективу, гуманістичні та суспільно значимі мотиви.

Здійснюючи керівництво дитячим колективом, педагог завжди розв'язує двоєдине завдання – сприяє розвитку мотивів єднання і згуртування дітей в колективі та створює умови для реалізації індивідуальності й творчої самобутності кожної особистості. Ініціатива, творча позиція особистості, зростання самостійності і самоуправління дітей, ціннісний зміст їх спільної діяльності є індикаторами виховного потенціалу дитячого колективу.

2. Підходи до розробки колективу та індивідуальності.

Педагогічна теорія виховання в колективі створювалася зусиллями багатьох вітчизняних педагогів і психологів. Погляди на проблеми колективу відобразили сутність суспільних культурно-історичних процесів розвитку освіти, тому теорію і методіку колективного виховання необхідно розглядати в історичній перспективі.

Необхідність колективістського виховання дослідники пов'язували перш за все з реалізацією цільових установок соціального суспільства для формування в учнів

колективістських рис, уміння працювати і жити в колективі, підкоряти особисті інтереси суспільним. Принцип виховання в колективі, для колективу і через колектив, проголошений А.Макаренком, став провідним принципом виховання школярів у ХХ столітті. Під колективом А.Макаренко розумів «цілеспрямований комплекс особистостей», об'єднаних суспільно значимими цілями, спільною діяльністю для їх досягнення, взаємною відповідальністю і самоуправлінням. А.Макаренку належить ідея первинного колективу як основного інструменту виховного впливу на дитину. Розроблений ним принцип паралельної дії (див. мал.) використовується як надзвичайно вагомий у вихованні в колективі.

Законом згуртування колективу є прагнення до досягнення значимих суспільних цілей. Вони об'єднують колектив, підсилюють взаємну відповідальність, підвищують вимогливість колективу до кожного члена, створюють мажорний тон в колективі. Особливо важливим завданням вважав А.Макаренко вибір мети. Практичну мету, яка здатна захопити і згуртувати вихованців, він називав перспективою. У практиці виховної роботи педагог розрізняв три види перспектив: близьку, середню і далеку. Ця система цілей визначала життя дитячого колективу, створеного А.Макаренком, і його постійний рух вперед. Крім того, педагог виокремив етапи (стадії) розвитку колективу як шлях його якісних перетворень.

В. Сухомлинський розглядав колектив як засіб морального і духовного розвитку дитини. У колективі створюється єдність суспільного й індивідуального. Найбільше виховне значення має цілісний шкільний колектив, у якому колективи учнів ті педагогіг об'єднані прагненнями до суспільно значимих цілей і моральних ідеалів. «Мудра влада колективу» (В. Сухомлинський) допомагає особистості подолати риси егоїзму, байдужості, визначити громадянську позицію, брати участь у творчій, гуманістично спрямованій діяльності на благо інших людей.

Виокремлюють гуманістичний тип стосунків у колективі, характерними рисами якого є:

- стійкі доброзичливі стосунки, увага один до одного, готовність прийти на допомогу чи розділити радість з іншими, причому не вибірково, а для усіх членів колективу;
- відсутність ізольованості, групового егоїзму в колективі, загальне прагнення до взаємодії з іншими колективами, до об'єднання в загальношкільний колектив, до обговорення і спільного розв'язання загальних проблем;
- наявність у членів колективу почуття захищеності, відсутність випадків «ізольованості» чи авторитарного лідерства в колективі.

Дитячий колектив правильно функціонує при умові цілеспрямованого керівництва педагогом, який проектує його структуру, організовує змістовне життя дітей і впливає на стосунки в дитячому колективі.

Дитячого колектив має подвійну природу: з одного боку, він об'єкт педагогічної діяльності, з другого – явище, яке розвивається спонтанно, що відображено у вільному спілкуванні дітей один з одним. Предметом уваги педагога повинні стати вся система багатограних стосунків дітей в колективі і становище в ній кожної дитини. Тільки за таких умов можливе ефективне управління розвитком дитячого колективу.

3. Поняття про дитячий колектив, його ознаки, функції, структура і типи.

Дитячий колектив відрізняється від інших типів колективів віковим діапазоном, специфічною діяльністю (навчання), послідовною мінливістю складу, відсутністю життєвого досвіду, що вимагає педагогічного керівництва.

Ознаки колективу – це ті характерні риси, які властиві колективу. До них належать:

а) наявність загальної соціально значимої мети; б) спільна діяльність для досягнення мети; в) стосунки відповідальної залежності між членами колективу; г) наявність виборних керівних органів (органів самоврядування).

У позитивному колективі система стосунків визначається розумним поєднанням особистих і суспільних інтересів.

У школі є такі типи колективів:

а) навчальні колективи: класний (первинний або контактний), загальношкільний, предметних гуртків;

б) самодіяльні організації: колективи художньої самодіяльності (хор, ансамбль, гуртки);

в) товариства: спортивне, книголюбів та інші;

г) різновікові загони, об'єднання за інтересами;

д) тимчасові об'єднання для виконання певних видів роботи.

Наявність різних типів колективів свідчить про складність його структури, найбільш стабільною ланкою в офіційній структурі шкільного колективу є колектив класу.

Функції колективу:

а) організаторська – дитячий колектив стає суб'єктом управління своєю суспільно корисною діяльністю; сам керує своєю суспільно корисною діяльністю;

б) виховна – дитячий колектив стає носієм та пропагандистом певних ідейно-моральних переконань;

в) стимулювання – сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів усіх суспільно корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємовідносини.

4. Особливості розвитку дитячого колективу.

Характеризуючи особливості дитячого колективу на різних вікових етапах, можна виділити деякі загальні моменти, пов'язані з входженням особистості в соціум. Цей процес включає в себе декілька фаз, які послідовно змінюються.

Адаптація особистості в колективі.

1. Індивідуалізація.

2. Інтеграція особистості в колективі.

Кожна з фаз соціального розвитку особистості в колективі має серйозні наслідки для її становлення і можливостей самореалізації. Завдання педагога полягає в тому, щоб сприяти створенню в дитячому колективі умов для доброї адаптації, індивідуалізації й інтеграції у ньому кожної особистості.

Науковими дослідженнями виявлено три найбільш поширені моделі розвитку взаємовідносин між особистістю і колективом:

а) особистість підкоряється колективу (конформізм);

б) особистість і колектив перебувають в оптимальних стосунках (гармонія);

в) особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм).

5. Педагогічна технологія організації колективної життєдіяльності дітей.

Формування загальношкільних і класних колективів – завдання педагогів. Виокремлені стадії розвитку колективу за характером вимог, які ставить педагог:

1. На першій стадії педагог організовує життя і діяльність групи, пояснює цілі і зміст діяльності, пред'являючи чіткі, рішучі вимоги.

2. На другій стадії, коли вимоги педагога підтримуються колективом, ця найбільш свідомо частина групи пред'являє вимоги до товаришів.

3. На третьому етапі розвитку більша частина членів групи ставить вимоги до товаришів, до себе, і допомагає педагогам коректувати розвиток кожного. У процесі розвитку колективу змінюються стосунки його членів до цілей та діяльності, один до одного, розробляються загальні цінності й традиції.

Методика створення і виховання колективу базується на залученні учнів до спільної діяльності на спеціальних прийомах стимулювання діяльності, згуртування групи. До них належать такі: а) вмiла постановка вимог до учнів; б) виховання учнівського активу з допомогою консультування, психологічної підтримки, обміну досвідом, організації і контролю; в) організація перспективи життя (система перспективних ліній за А. Макаренком) – організація завтрашньої радості: постановка близьких, середніх і далеких цілей, які стимулюють рух, розвиток колективу. Наприклад, свято закінчення навчального року і великий багатоденний похід; г) принцип паралельної дії; д) створення традицій; е) оптимістичний мажорний тон, почуття впевненості, захищеності кожного члена колективу; є) принцип відповідальної залежності у колективі. Ці стосунки переважно мають характер ділової співпраці. Поряд з ними існують міжособистісні – це стосунки вибіркового характеру, побудовані на взаємній симпатії, інтересах, дружбі, почуттях.

Як член суспільства та колективу, вихованець змушений приймати ті правила та норми взаємин, які властиві тому чи іншому колективу. Він не може їх ігнорувати або нехтувати ними вже тому, що хоче бути прийнятим колективом, зайняти в ньому становище, що задовольняє, і ефективно здійснювати свою діяльність. Це зовсім не означає, що школяр повинен пасивно пристосовуватися до відносин, що склалися або складаються. Колектив відкриває можливості накопичення досвіду колективного поведінки у позиціях як підпорядкування, а й активного протиставлення і керівництва. Це забезпечує формування таких соціально цінних якостей, як громадянськість, гуманізм, ініціативність, відповідальність, соціальна справедливість та інших. Тільки в колективі формуються такі істотні особистісні характеристики, як самооцінка, самоповага, тобто прийняття чи неприйняття себе як особистості.

Колективна життєдіяльність школярів відкриває практично необмежені можливості для реалізації фізичного та мистецького потенціалу особистості. Роль колективу у розвитку особистості у тому, що він відкриває можливості практичного освоєння демократичних форм організації життєдіяльності. Насамперед, це реалізується через активну участь у шкільному самоврядуванні та різноманітному суспільному житті.

Процеси розвитку особистості та колективу нерозривно пов'язані один з одним. Розвиток особистості залежить від розвитку колективу, структури ділових і міжособистісних відносин, що склалися в ньому. З іншого боку, активність вихованців, рівень їх фізичного та розумового розвитку, їх можливості та здібності зумовлюють виховну силу та вплив колективу. Колективне ставлення виражено тим яскравіше, чим активніші члени колективу, чим повніше вони використовують свої індивідуальні здібності у житті колективу.

Залежно від стадій становлення колективу формується особистість кожного члена. Етапи розвитку особистості. Становлення. Формується соціально-психологічна спільність, відносини визначаються змістом спільної діяльності, цілями, завданнями та цінностями. Після завершення етапу виділяється і починає працювати актив. Посилення впливу активу. Актив підтримує вимоги керівника, висуває сформовані вимоги всьому персоналу. Колектив виступає як цілісна система, це допомагає формуванню особистості кожного члена. Зростає колектив. Формування цілісної та моральної особистості всіх членів. Рух. Кожен співробітник починає пред'являти себе певні вимоги. Процес виховання та формування особистості переходить у самовиховання. Роль HR-фахівця полягає у розподілі обов'язків для забезпечення успішної спільної діяльності, налагодження спілкування. До новачків, які вливаються у певну спільноту, закріплюють наставників, які допомагають молодому фахівцеві не лише освоїтися на робочому місці, а й влитися у суспільство, налагодити міжособистісні зв'язки та спілкування.

Закономірності розвитку колективу як групи

Освіта та розвиток малої групи зазвичай включає кілька стадій:

1. У першій стадії здійснюються різні процедури знайомства її членів, осмислюються перспективи зближення.

2. Друга стадія є періодом появи зародків системи міжособистісних відносин, початком формування групової самосвідомості, зародження активу малої групи.

3. На третій стадії відносини між членами групи набувають стійкого характеру, йде інтенсивний процес формування групових норм і традицій, починає активно функціонувати загальна думка, групові настрої та атмосфера у групі сприяють вирішенню спільних завдань, виявляються згуртованість та злагожденість у діях її членів.

4. На четвертій стадії група повністю консолідується, стає спільністю з яскраво вираженим почуттям «Ми», підтримуваними всіма груповими цілями та інтересами, спрямованими на конкретний результат, проявляється ціннісно-орієнтаційна єдність, що дозволяє запобігати конфліктам. Психологічні процеси, що відбуваються у малій групі: згуртування, керівництво та лідерство, прийняття рішень, груповий тиск і групова взаємодія, конфлікт.

Розвиток особистості - процес закономірних зміни особистості як системної якості індивіда внаслідок його соціалізації. Маючи природні анатомо-фізіологічні передумови до становлення особистості, в процесі соціалізації дитина вступає у взаємодію з навколишнім світом, опановуючи досягненнями людства. Здатності, що складаються в ході цього процесу, і функції відтворюють в особистості історично сформовані людські якості.

Роль класного колективу у розвитку особистості школяра

Дитячий колектив – основна база нагромадження дітьми позитивного соціального досвіду. Досвід набуває вихованець у сім'ї, через спілкування з однолітками у неорганізованих позашкільних умовах, через засоби масової інформації, читання книг та інші джерела. Проте лише у колективі його освоєння спеціально планується і направляється педагогами. Дитина зі вступом до школи стає членом багатьох колективів, частина з яких вона обирає самостійно (гуртки, секції тощо), а членом інших і перш за все класного колективу вона стає через певні умови. Як член суспільства та колективу вихованець змушений приймати ті правила та норми взаємин, які властиві тому чи іншому колективу. Він не може їх ігнорувати або нехтувати ними вже тому, що хоче бути прийнятим колективом, зайняти в ньому становище, що задовольняє, і ефективно здійснювати свою діяльність. Колектив відкриває можливості накопичення досвіду колективної поведінки у позиціях підпорядкування, активного протиставлення та керівництва, що забезпечує формування таких соціально цінних якостей, як громадянськість, гуманізм, ініціативність, відповідальність, соціальна справедливість та ін.

Виховний колектив, за А.Макаренком, — це науково організована система дитячого життя, що виховує. Організація колективної навчально-пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної діяльності та спілкування створює умови для формування та прояву інтелектуальної та моральної свободи. Тільки колективна життєдіяльність забезпечує формування інтелектуально-моральних орієнтацій особистості, її громадянської позиції і комплекс суспільно значимих умінь і навичок.

Колективна життєдіяльність школярів відкриває практично необмежені можливості для реалізації фізичного та мистецького потенціалу особистості. Фізкультурно-оздоровча та художньо-естетична діяльність, що організується в умовах вільного спілкування, стимулює змістовний обмін духовними цінностями, формування естетичного ставлення до дійсності, оволодіння широким спектром спеціальних знань, умінь та навичок. Ці види діяльності сприяють емоційному розвитку учнів, викликаючи почуття колективного співпереживання, співчуття, спільного відчуття емоційно-моральної атмосфери та її співтворчості.

Роль колективу у розвитку особистості у тому, що він відкриває можливості практичного освоєння демократичних форм життєдіяльності. Насамперед це реалізується через участь у шкільному самоврядуванні та різноманітному суспільному житті. Педагогічно

орієнтований колектив створює сприятливі змоги формування соціально цінної особистості та прояви її індивідуальності.

Але сьогодні зміст виховної роботи поступово перебудовується щодо колективу. Він більше не вважається головним дисциплінарним органом, підмогою вихователя у вирішенні проблем, що виникають. Так, безперечно, дітей потрібно виховувати жити разом, співпрацювати, спільно вирішувати проблеми, що виникають. Але жодна вільна, незалежна людина не підкоряється жодному колективу. Цим принципово відрізняється погляд на демократичне виховання та виховання колективістське, здатне, як тепер багато хто визнає, лише придушувати особистість, а не піднімати її духовні, моральні сили.

Вікові особливості взаємовідносин особистості та колективу.

Дошкільний вік. Закладаються основні стереотипи соціальної поведінки особистості. Засвоєння норм і правил міжособистісних відносин відбувається у взаємодії з однолітками. Відсутність особистого соціального досвіду спонукає дітей у діях орієнтуватися на думку більшості («Я як все»). Норми міжособистісних відносин перебувають у стадії формування. Симпатії та антипатії обумовлені тим, якою мірою одноліток відповідає соціальному стандарту, який формується на основі оцінок дорослих та взаємооцінок однолітків. Відбувається накопичення та закріплення у реальній взаємодії норм співробітництва.

Молодий шкільний вік. Взаємини з однолітками будуються з урахуванням встановлених правил поведінки дітей цього віку. Домінуючими підставами оцінок одне одного є ролі, а чи не особистісні характеристики. У процесі навчальної діяльності учні демонструють свої можливості та отримують громадську оцінку з боку вчителя та однокласників. Взаємооцінки переважно залежить від цього, як до тим чи іншим школяра м належить вчитель.

Підлітковий вік. Характеризується активним формуванням образу Я. Взаємини з однолітками стають більш вибірковими, стабільними і залежними від дорослих. Підвищується роль моральних показників у взаємооцінках. Морально-вольові якості однолітків стають найважливішою основою переваг, статус особистості визначається її вольовими та інтелектуальними властивостями. Емоційні зв'язки в колективі настільки значущі, що їх порушення призводить до психологічних зривів та дискомфорту. Норми взаємовідносин підлітків більшою мірою регулюють їхню поведінку.

Підліток зазвичай має різні групи спілкування: сім'я, класний колектив, дружня компанія і т.п. Якщо цілі та цінності цих груп не суперечать одна одній, формування особистості підлітка має безконфліктний характер. В іншому випадку, несумісність цілей і цінностей таких груп призводить до внутрішнього конфлікту у розвитку дитини. У багатьох сфер спілкування підліток виділяє авторитетну собі групу, з вимогами якої він вважається і думку якої орієнтується у значних собі ситуаціях. Якщо педагог спирається авторитет «значного кола спілкування», це посилює ефект його виховних впливів. Особливої значущості набувають почуття товариства та взаємодопомоги.

Ранній юнацький вік. Спілкування з однолітками стає, по-перше, найважливішим джерелом інформації, яка не повідомляється дорослим; по-друге, умовою формування ціннісних орієнтацій; по-третє, специфічним видом емоційного контакту, необхідного у розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості. Домінує потреба у визнанні та цінується насамперед взаєморозуміння.

Моделі відносин особистості та колективу.

Особистість підпорядковується вимогам колективу та приймає його цінності

- природно та добровільно;
- поступається як зовнішньої переважаючою силою;
- намагається зберігати свою незалежність та індивідуальність, підкоряючись колективу лише зовні, формально;
- відкрито пручається, конфліктує.

Гармонізація відносин особистості та колективу

- повна єдність вимог та цінностей;
- співіснують, дотримуючись формальних взаємин;
- встановлюється подвійна система цінностей.

Особистість підпорядковує собі колектив – неформальне лідерство.

Етапи входження особистості колектив (за А.В.Петровським):

1. Адаптація особистості колективі – активне засвоєння особистістю які у колективі і цінностей. Привнівши із собою у колектив усе, що становить його індивідуальність, суб'єкт неспроможна проявити себе повною мірою, доки освоїть які у колективі норми й способи діяльності.

2.Індивідуалізація – породжується протиріччям між досягнутою особистістю адаптацією у колективі і незадоволеною потребою у персоналізації, прагненні «заявити» себе, викликати інтерес до своєї особистості.

3.Інтеграція особистості колективі – колектив приймає особистість, оцінює її індивідуальні особливості, а особистість встановлює відносини співробітництва з членами колективу. У цей момент особистість має можливість найповніше проявити свою індивідуальність та творчий внесок у колектив.

4. Соціалізація (від латів. socialis - суспільний) - процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин. У процесі соціалізації людина набуває переконань, суспільно схвалюваних форм поведінки, необхідних їй для нормального життя в суспільстві. Під соціалізацією слід розуміти весь багатогранний процес засвоєння досвіду суспільного життя та суспільних відносин.

Соціалізація відноситься до тих процесів, за допомогою яких люди навчаються жити спільно та ефективно взаємодіяти один з одним. Вона передбачає активну участь самої людини у освоєнні культури людських відносин, у формуванні певних соціальних норм, ролей та функцій, придбанні вмінь та навичок, необхідних для їх успішної реалізації. Соціалізація включає пізнання людиною соціальної дійсності, оволодіння навичками практичної індивідуальної та групової роботи. Процеси соціалізації досліджені головним чином дитячою та соціальною психологією. Визначальне значення для процесів соціалізації має суспільне виховання.

Як джерела соціалізації індивіда виступають:

- а) передача культури через сімейний та ін соціальні інститути, насамперед через систему освіти, навчання та виховання;
- б) взаємний вплив людей у процесі спілкування та спільної діяльності;
- в) первинний досвід, пов'язаний з періодом раннього дитинства, з формуванням основних психічних функцій та елементарних форм суспільної поведінки;
- г) процеси саморегуляції, співвідносні з поступовою заміною зовнішнього контролю на внутрішній самоконтроль за активного освоєння індивідом соціальних норм.

Процес соціалізації можна охарактеризувати як поступове розширення в міру набуття індивідом соціального досвіду сфери його спілкування та діяльності, як процес розвитку саморегуляції та становлення самосвідомості та активної життєвої позиції. Як інститути соціалізації розглядаються сім'я, дошкільні заклади, школа, трудові та інші колективи. Особлива роль у соціалізації індивіда відводиться розвитку та множенню контактів з іншими людьми в умовах суспільно значущої спільної діяльності. У процесі соціалізації людина збагачується суспільним досвідом і індивідуалізується, стає особистістю, набуває здатність і можливість бути не тільки об'єктом, а й суб'єктом соціальних впливів, у діяльності здійснюючи значні перетворення мотиваційної сфери інших людей, впливаючи на їхню соціалізацію.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Змоделуйте використання методів виховання вчителем класу на уроці мовно-літературної освітньої галузі; технологічної освітньої галузі.
2. Обґрунтуйте чинники впливу на вибір методу виховання.
3. Обґрунтуйте особливості вибору методу виховання від вікових особливостей вихованця.
4. Обґрунтуйте особливості вибору методу виховання в залежності від умов соціального середовища; полікультурного середовища; природного середовища.

ТЕМА 7: Планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

План

1. Планування виховної роботи освітнього закладу як функція менеджменту освіти
2. Організація планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти
3. Особливості планування виховної роботи в початковій школі.

Список рекомендованих джерел до теми: [1], [6], [17], [21], [22], [29], [30],[35], [37], [52], [60], [62].

Зміст теоретичного матеріалу за темою

1. Планування виховної роботи освітнього закладу як функція менеджменту освіти

Планування як функція управління передбачає виконання завдань, над розв'язанням яких працюватиме педагогічний колектив навчального закладу. Планування – процес розроблення і вибору цілей розвитку організації та прийняття рішень, необхідних для їх досягнення

Планування є первісною з-поміж решти функцій управління, оскільки прийняті в процесі реалізації рішення визначають характер здійснення всіх інших функцій управління. Планування – функція управління, що полягає у визначенні цілей навчального закладу та розробці програм їх досягнення. Як функція, планування – досить поширена управлінська дія. Безперечно, вона є практичною, оскільки має розрахунковий потенціал, найбільш наближений до реальних можливостей об'єкта. Процес планування – це розробка змісту та послідовності дій для досягнення визначеної мети, перспектив, завдань управління. Процес планування здійснюється у часі та у просторі, тому обмежений часом та колом виконавців.

Планування діяльності ЗЗСО – це систематичний вплив суб'єкта управлінської діяльності на соціальний об'єкт для досягнення мети, забезпечення нормального функціонування та розвитку з урахуванням змін зовнішнього і внутрішнього середовища. Планування можна представити як певну послідовність: місія – загальна мета – стратегічні цілі – цілі – завдання – комплекс заходів – прогнозовані результати.

Основними *принципами* планування роботи закладу загальної середньої освіти є: цілепокладання, науковості, системного підходу, доцільності, наступності, колегіальності, інноваційності

Принцип цілепокладання передбачає постановку мети діяльності загальноосвітнього навчального закладу у відповідності до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Концепції загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі та ін. Мета повинна бути зорієнтована на досягнення конкретних результатів за показниками, які підлягають вимірюванню.

Принцип науковості повинен забезпечувати планове запровадження досягнень психолого–педагогічних та суміжних наук, використання результатів наукових досліджень у

навчально–виховному процесі та управлінні.

Принцип системного підходу передбачає розгляд закладу як соціально–педагогічної системи, планування діяльності якої відбувається шляхом планування діяльності її підсистем. Він передбачає системне бачення керівником об'єкта управління, наявність у нього навичок щодо декомпозиції соціально–педагогічної системи закладу.

Принцип доцільності дозволяє планувати роботу закладу на основі діагностичних даних з метою підвищення реальної результативності роботи закладу. Це відбувається за рахунок внесення у плани заходів, які є конкретними, не переобтяжують його і реально виконуються.

Принцип наступності забезпечує відображення у плані роботи закладу результатів роботи за попередній період, що призводить до коригування його діяльності на новому етапі.

Принцип колегіальності полягає у залученні до складання плану не тільки педагогічного колективу, а й батьків, учнів, представників громадських організацій, тобто всіх учасників навчально–виховного процесу.

Принцип інноваційності передбачає істотну зміну завдань управлінської діяльності керівника, мети, змісту, форм та методів його роботи. Зокрема, *метою управління* загальноосвітнім навчальним закладом вважається постійне оновлення освітнього процесу, що дає позитивні результати; *змістом* – виконання керівником модернізованих управлінських функцій: прогнозування, політико–дипломатичної, консультативної, менеджерської, представницької; запровадження нових форм і методів управління, колективних і колегіальних форм управління; техніко–технологічних та економічних методів управління тощо. Реалізуючи *принцип інноваційності*, керівник загальноосвітнього навчального закладу спільно з учасниками навчально–виховного процесу вносить постійні зміни у його діяльність і тим самим покращує її результати.

Таким чином, **план** – це основний документ, який регулює навчально–виховний процес і який складається на підставі розроблених Міністерством освіти і науки України типових навчальних планів з конкретизацією шкільного компонента освіти та продовження навчання.

План – це модель праці шкільного колективу початкової школи щодо досягнення кінцевих результатів.

Річний план є конкретизацією загальнодержавних програм з урахуванням місцевих умов, традицій, конкретних виконавців. Він охоплює період від 1 вересня до 31 серпня.

2. Організація планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Важливо при формуванні планів початкової школи враховувати нормативно–правові засади та дотримуватися певних вимог, які розглянемо в наступних підрозділах. Планування значною мірою зумовлює результати та ефективність системи виховної роботи. Цілеспрямоване та чітке планування допомагає педагогам уникнути багатьох помилок і негативних явищ. Обґрунтований план дозволяє намітити загальні перспективи і конкретні шляхи вирішення поставлених виховних завдань.

Призначення плану – забезпечити виконання таких вимог до педагогічного процесу, як планомірність і систематичність, керованість і наступність результатів. У самому загальному уявленні план – це документ, який вказує змістовні орієнтири діяльності, визначає її порядок, обсяг, часові межі. Він виконує наступні функції:

- спрямовуючу, тобто визначає конкретні напрямки і види діяльності;
- прогностичну, тобто побічно відбиває задум, представляє результати через конкретні дії;
- координуючу, організаторську, тобто, з одного боку, відображає те, яким чином, якими засобами діяльність організується і хто є її суб'єктом і об'єктом, з іншого боку, вказує порядок діяльності, її взаємозв'язок з іншими видами, а також відображає взаємодію суб'єктів діяльності, визначає її місце і час, відповідає на питання: хто, що, коли і де має робити;
- контролюючу: по–перше, сам педагог, користуючись планом, може контролювати реалізацію поставлених цілей, по–друге, за планом легко перевірити, наскільки він відповідає

дійсності, більше того, рівень і якість плану в певній мірі свідчать про професійної компетентності педагога;

При плануванні виховної роботи необхідно враховувати:

- результати виховної роботи та висновки, отримані в ході аналізу;
- виховні та організаційно–педагогічні завдання;
- матеріали, поради та рекомендації педагогічної та методичної літератури з виховної роботи;
- передовий досвід країни, міста, школи;
- можливості батьків, громадськості;
- виховний потенціал соціального оточення школи, підприємств, культурних установ;
- традиційні свята навчального року;
- події, факти, пов'язані з життям країни, міста, села;
- події, дати, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей;
- традиції школи;
- заходи, які проводяться найближчими культурними установами;
- пропозиції педагогів, учнів, батьків,
- види і структура планів

Плани повинні допомагати в організації виховної роботи, бути зручними для користування, бути робочими, а не формальними документами.

У практиці складаються найрізноманітніші плани, їх можна класифікувати за різними ознаками.

1) *За охопленням змісту:*

- комплексний (загальний) план: планується діяльність в усіх її напрямках та видах. Наприклад, план виховної роботи педагога з дитячим колективом;
- тематичний план: планується один напрям або вид діяльності, Приміром, плани роботи з батьками, план профорієнтації та інші,
- предметний (конкретний) план: планується одне конкретну справу. План конференції; план підготовки і проведення класного години і т. д.

2) *За тривалістю планованого періоду:*

- довгостроковий (перспективний): план на тривалий період часу (рік і більше). План роботи установи на рік, план профорієнтаційної роботи з школяра ми старших класів (на 2 роки);
- етапний (періодичний): план: це план середньої перспективи, коли планується якийсь певний етап далекої перспективи (чверть, півріччя);
- короткостроковий: план найближчої перспективи, коли планується досить короткий відрізок часу (частина етапу, періоду), приміром, план роботи на місяць, на тиждень, її декаду;
- оперативний: плануються конкретні найближчі дії, найбільш поширений план дня.

Перераховані види планів тісно взаємопов'язані: кожний наступний конкретизує, уточнює, коригує попередній.

3) *В залежності від суб'єкта планування:*

- індивідуальний планує одна людина;
- колективний: планувати може великий колектив, частина колективу, група. Педагог може організувати колективне планування в дитячому об'єднанні. Колективний або індивідуальний підхід до планування може розглядатися і як спосіб його здійснення, тому при виборі індивідуального або колективного способу планування треба обов'язково пам'ятати про те, що суб'єкт планування повинен бути той же, що і суб'єкт реалізації плану. Практика ж показує, що одним з частих протиріч у педагогічному процесі є невідповідність між тим, хто планував, і тим, хто буде брати участь у реалізації плану.

4) *За масштабом планування*

– Загальношкільні плани, які передбачають участь у планованій роботі дітей різних класів, педагогів, батьків (план роботи учнівського колективу, план виховної роботи школи, план загальношкільного справи);

– Плани первинних колективів (план роботи класного колективу, клубного колективу).

Необхідно розрізняти плани роботи педагогічного колективу, спільні плани педагогів і учнів, а також плани самих дітей. Природно, що всі плани взаємопов'язані. Вивчення практичного досвіду показало, що в шкільному колективі складаються такі плани з виховної роботи:

– Перспективний план, розділ річного плану роботи школи «Виховна позанавчальна робота з учнівським колективом» (основний офіційний документ, яким керуються класні колективи, всі об'єднання учнів: гуртки, секції, клуби, товариства, штаби, поради і т. п.);

– Календарні плани виховної роботи з учнівським колективом на чверть або місяць, на півріччя (плани–сітки, зручні для роботи і коригування);

– План методичної роботи з вчителями з питань виховання школярів;

– План контролю за організацією та результатами виховної роботи;

– Плани клубів, штабів, рад, музеїв та інших шкільних об'єднань;

– Перспективні плани роботи за напрямками виховання на кілька років (3, 5, 10), наприклад, по естетичному вихованню чи моральному освіті;

– Плани підготовки і проведення загальношкільних справ.

У класному колективі найчастіше складають:

– план виховної роботи класного керівника (на чверть, півріччя, рік);

– план учнівського колективу;

– план роботи колективу з найважливішого напрямку на певний період (місяць, рік, кілька років), наприклад пошукова робота, робота з молодшими школярами;

– план підготовки та проведення справи в колективі;

– план роботи творчого об'єднання, груп.

Основними і найбільш поширеними в практиці є: розділ річного плану «Позанавчальна виховна робота з учнівським колективом» і план класного керівника.

Основні етапи планування виховної роботи в класі:

1. Аналітична діяльність: аналіз виховної роботи за попередній термін, аналіз стану розвитку учнів та учнівського колективу.

2. Цілевизначення – процес постановки перспективних завдань та вибір шляхів їх виконання. Формулюючи завдання виховної роботи, класні керівники спираються на «Орієнтовний зміст виховання в національній школі», яким визначено загальні завдання з кожного напрямку виховання відповідно до вікових особливостей учнів. Ці завдання мають такою ураховувати конкретні умови виховання (вік, вихованість, соціальне оточення).

3. Моделювання класним керівником образу класу та процесу виховання у ньому.

4. Колективне планування (найскладніший етап).

5. Уточнення, коректування педагогічного задуму та оформлення плану виховної роботи. Плануючи певні виховні заходи, необхідно враховувати конкретні умови: вік учнів, рівень їх вихованості, стан успішності та дисципліни, стадії розвитку учнівського колективу, наявність матеріальної бази тощо. Важливо передбачити якнайбільше практичних справ і залучення до їх виконання самих учнів.

При плануванні виховної роботи необхідно враховувати [20]: результати виховної роботи й висновки, отримані в ході аналізу; виховні й організаційно–педагогічні завдання; матеріали, ради й рекомендації педагогічної й методичної літератури з виховної роботи; передовий досвід країни, міста, школи; можливості батьків, громадськості; виховний потенціал соціального оточення школи, підприємств, культурних установ; традиційні свята навчального року; події, факти, пов'язані з життям країни, міста, села; події, дати, пов'язані з

життям і діяльністю видатних людей; традиції школи; справи, проведені найближчими культурними установами; пропозиції педагогів, учнів, батьків. У плані виховної роботи виховний вплив концентрується у певній формі, які постають у вигляді виховних заходів, справ учнівського колективу. Жодний план не може бути догмою. Глибокий та щоденний аналіз позитивних та негативних тенденцій у житті учнівського колективу дає можливість та забезпечує необхідність їх постійного удосконалення та змін. Тільки життя та конкретні результати виховання школярів можуть бути критерієм їх правильності та ефективності.

3. Особливості планування виховної роботи в початковій школі

Аналіз літератури засвідчує, що загальний алгоритм будь-якого планування педагога можна представити наступним чином:

1 крок – визначення предмета планування. Спочатку треба відповісти на запитання: що необхідно спланувати (всю діяльність, якийсь напрямок, конкретну справу).

2 крок – визначення тимчасового періоду: який період часу необхідно спланувати (рік, чверть, місяць і т. д.).

3 крок – структурування предмета планування. Те, що планується, необхідно розділити на можливі складові частини (виділити напрямки або види діяльності, вичленувати змістовні і тематичні блоки), тобто як би представити ідеальний образ планованого, а потім відібрати потрібне і реальне. Для того щоб спланувати роботу на рік, потрібно продумати, з чого вся діяльність буде складатися, і виділити всі можливі напрямки і види: навчальний процес, внеучебну діяльність, діагностику результатів і колективу, роботу з батьками, взаємодія з іншими педагогами та колективами і т. д. Якщо необхідно спланувати заняття, тоді потрібно представити, з яких спільних блоків може складатися будь-яке заняття, тобто скласти набір (як можна більш широкий) різноманітних блоків. Структурування допомагає зробити план реалістичним, відібрати найбільш ефективні засоби і способи роботи, уникнути глобальності і розпливчастості.

4 крок – аналіз результатів та наявного стану (колективу, діяльності, підрозділи, установи і т. д.).

Структурування допоможе відповісти на питання: яка інформація, які знання необхідні, щоб спланувати свою роботу? Приміром, щоб спланувати виховний процес, необхідно знати вік учнів, їхній рівень, соціальний стан, інтереси, здібності, індивідуальні особливості. Необхідно знати умови, в яких педагог буде працювати, специфіку установи та освітнього процесу; крім того педагог повинен усвідомлювати свій власний професійний рівень. На даному етапі планує свою діяльність повинен визначити напрямки аналізу і здійснити його.

5 крок – узагальнення результатів аналізу. Це логічне завершення попереднього кроку, в результаті якого повинен скластися образ діяльності, її особливостей, тобто визначається база даних – відправна точка для моделювання діяльності.

6 крок – цілепокладання. Саме при цілепокладанні здійснюється початковий прогноз результатів: заради чого, на що працювати, що хотілося б отримати в результаті.

7 крок – колективне планування, яке передбачає включення в процес спільного пошуку ідей, пропозицій всіх, хто причетний до планованої роботи.

8 крок – вибір засобів досягнення поставлених цілей, розв'язання завдань, способів відстеження та оцінки результатів. На даному етапі відбираються зміст, методи, технології, що дозволяють вирішити поставлені завдання; визначаються взаємозв'язку з тими, хто може допомогти в досягненні результатів. Прогноз триває, результати уточнюються, конкретизуються, вибираються способи їх контролю та оцінки.

9 крок – розподіл подій у часі. У залежності від того, який відрізок часу планується, визначаються етапи, періоди, дати; вибудовується логіка справ і подій.

10 крок – оформлення (написання) плану. Досвідчені педагоги та керівники планують відразу на папері і «начисто». Але детально, логічно, точно, коротко, конкретно можна

викласти свої дії на папері тільки тоді, коли вони осмислені. Тому не слід з легкістю вибирати форму і тут же її заповнювати.

Загальний алгоритм планування підходить для будь-якого виду діяльності, для будь-якого типу плану, для будь-якого відрізка часу. Для того щоб отримати задуманий результат, процес планування повинен бути безперервним, систематичним, тоді викладений алгоритм повториться кілька разів: при перспективному плануванні (на рік і більше), при періодичному плануванні (на чверть, півріччя), при короткостроковому (на місяць і менше) при оперативному, поточному (плануванні дня, конкретної справи). Для цього необхідно визначити систематичність аналізу та планування конкретно по термінах і закласти ці види діяльності в план (як би «планування планування»).

Таким чином, при плануванні виховної роботи класний керівник повинен виходити з таких положень:

- передбачити різноманітні заходи та види робіт, які сприяли б всебічному розвитку учнів;
- включати вихованців у діяльність (пізнавальну, патріотичну, трудову, художньо-естетичну, спортивно-оздоровчу);
- система позакласної виховної роботи повинна бути підпорядкована організації, виховання та розвитку учнівського колективу;
- виділити ту або іншу провідну виховне завдання і намітити заходи щодо її вирішення;
- план повинен містити положення, спрямовані на узгодженість виховних зусиль класного керівника, вчителів, які працюють у класі, і батьків.

Вибір варіанту плану залежить:

- від теоретичних уявлень учителя про сутність, закономірності і ролі виховання у розвитку особистості дитини;
- від сформованих у педагогічному колективі школи традицій планування й організації виховної діяльності;
- від особистого і чужого педагогічного досвіду класного наставника.
- від вікових та психологічних особливостей учнів.

Зазначені положення враховуються при визначенні мети і завдань, етапів і передбачуваних результатів планованої виховної діяльності. Розвиток повноцінної особистості неможливе без залучення її в різні види діяльності, тому виховна робота в школі повинна бути спрямована на формування взаємовідносин із суспільством, оточуючими людьми, однолітками, природою і з самим собою. Отже, при плануванні виховної роботи основними напрямками повинні бути відвідування музеїв, пам'ятників архітектури, різні форми взаємодії між дітьми (конкурси, змагання, ігри).

Колективна форма виховної роботи повинна складатися з бажань і можливостей кожного члена класу. Це визначає основна вимога до технології планування виховної роботи – орієнтація на індивідуальні особливості дитини, що зумовлює включення до технології планування таких дій педагога, як аналіз, діагностику, моделювання, прогнозування.

Головна мета виховної діяльності – надати оперативну допомогу дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психічним здоров'ям, соціальним та економічним становищем, успішним просуванням у навчанні, у прийнятті шкільних правил, з їх самовизначенням у життя.

Завдання для самоконтролю за темою.

1. Схарактеризуйте основні принципи планування виховної роботи закладу загальної середньої освіти.
2. В чому суть принципу цілепокладання в організації виховної роботи закладу загальної середньої освіти?
3. В чому суть принципу науковості в організації виховної роботи закладу загальної

середньої освіти?

4. В чому суть принципу доцільності в організації виховної роботи закладу загальної середньої освіти?

5. В чому суть принципу колегіальності в організації виховній роботі закладу загальної середньої освіти?

6. В чому суть принципу інноваційності в організації виховній роботі закладу загальної середньої освіти?

7. Назвіть основні етапи планування виховної роботи в класі.

8. В чому Ви вбачаєте організації особливості виховної роботи в початковій школі?

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Матеріали до семінарського заняття за темою «Процес виховання. Процес виховання: сутність і завдання».

Питання для обговорення і дискусії

1. Теорія виховання як навчальна дисципліна.
2. Процес виховання як система
3. Особливості виховного процесу.
4. *Педагогічні задачі*
5. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. Визначте особливості виховання як педагогічної категорії.
2. Дайте визначення поняття «виховний процес».
3. Обгрунтуйте спільні та відмінні риси виховання, самовиховання, перевиховання.
4. Функції теорії виховання.
5. Охарактеризуйте ознаки виховання: цілеспрямованість, відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям; наявність певної системи організованих впливів; гуманність; цілісність, неперервність і тривалість.
6. Об'єкти виховного впливу: свідомість і підсвідомість вихованця; мотиваційно-чуттєва і вольова сфери; навички та звички; самовдосконалення. Прокоментуйте даний вислів.
7. Назвіть та охарактеризуйте стадії виховного процесу.
8. Обгрунтуйте основні положення Конституції України щодо прав і обов'язків громадянина України.
9. Проаналізуйте основні положення Концепції Нової української школи (2018) щодо завдань виховного процесу у початковій школі.
10. Проаналізуйте основні положення Державного стандарту початкової освіти (2018) щодо завдань розвитку особистісних якостей учнів молодшого шкільного віку.
11. Проаналізуйте основні положення закону України «Про освіту» (2017) щодо завдань виховного процесу у початковій школі.
12. Проаналізуйте основні положення закону України «Про повну загальну середню освіту» (2022) щодо завдань виховного процесу у закладі загальної середньої освіти.
13. Основні положення «Стратегії національно-патріотичного виховання» (2019) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> і Указу з Президента України від 18.05.2019 №286/2019 "Про стратегію національно-патріотичного виховання на 2020-2025"

14. Проаналізуйте сайт закладу загальної середньої освіти (на вибір здобувача вищої освіти) щодо інформування громадськості про виховну роботу ЗЗСО.

15. Продовжіть речення:

Дії вчителя у виховному процесі полягають....

Участь виховання у виховному процесі передбачає:

Стадіями виховного процесу.....

Умови і чинники виховання – це....

Конвенція «Про права людини» - це документ.....

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [3], [7], [8], [12], [15], [16], [29],[42],[58], [54], [59], [60].

Матеріали до семінарського заняття за темою «Закономірності та принципи процесу виховання».

Питання для обговорення і дискусії

1. Загальні закономірності процесу виховання.

2. Принципи виховання:

- єдність загальнонаціонального і загальнолюдського;
- природо відповідності;
- культуровідповідності;
- активності та самодіяльності;
- демократизації;
- гуманізації;
- безперервності та наступності;
- єдності навчання та виховання;
- гармонізації родинного і суспільного виховання.

3. Педагогічні задачі

4. Тести.

Контрольно-практичні завдання.

1. Випишіть із статей, творів видатних педагогів 8-10 суджень про виховання.
2. Наведіть приклад педагогічної ситуації, яка сприяла ефективності виховного процесу.
3. Проаналізуйте, якою мірою на процес виховання впливали суб'єктивні та об'єктивні фактори.
4. Що Ви розумієте під поняттям «принципи виховання», «закономірності процесу виховання»?
5. Складіть правила поведінки у школі для дітей 1-2 класу.
6. Які принципи, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
7. Які закономірності, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
8. Сформулюйте Ваш ідеал сучасної вихованої молоді людини.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [2], [3], [15], [19], [12], [22], [27], [37],[42],[52], [54], [58], [60].

Матеріали до семінарського заняття за темою «Зміст виховання. Виховний простір розвитку особистості. Напрями виховання»

Тема: Основи морального виховання школярів. Формування основ наукового світогляду. Розумове виховання.

1. Мета та завдання розумового виховання.

2. Шляхи забезпечення розумового виховання.
3. Мета та завдання морального виховання.
4. Мета та завдання фізичного виховання.
5. Завдання трудового виховання школярів.
6. Основи економічного виховання школярів.
7. *Педагогічні задачі*
8. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. У якому варіанті знання є чинником розумового виховання.
2. Що Ви розумієте під поняттям «Культура розумової праці»?
3. Назвіть типи завдань, що формують інтелектуальні вміння.
4. Що таке науковий світогляд?
5. Дайте визначення морального виховання.
6. Що є основою морального виховання.
7. Обов'язок та відповідальність у моральному вихованні

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [24],[35],[42], [49], [54], [59], [62].

Матеріали до семінарського заняття за темою «Методи виховання»

Тема: Методи виховання.

Питання для обговорення і дискусії

1. Загальна характеристика методів виховання.
2. Класифікація методів виховання.
3. Методи формування свідомості особистості.
4. Методи організації діяльності.
5. Методи стимулювання.
6. Педагогічне керівництво самовихованням
 1. *Педагогічні задачі*
 2. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. Що ви розумієте під поняттям «метод виховання»?
2. Розкрийте місце і роль вправ та привчання у вихованні.
3. У чому полягає сутність методу переконування?
4. Проаналізуйте використання методів виховання вчителем класу на уроці.
5. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від мети і завдання виховання? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
6. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від вікових особливостей вихованця? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
7. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від соціального середовища, в якому розвивається особистість? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
8. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання індивідуальних особливостей психічного, фізичного і соціального розвитку особистості? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
9. Чи має, на Вашу думку, виховний вплив критика? похвала? погроза? Обґрунтуйте відповідь.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [28],[35], [40], [42], [46], [52], [59], [61], [62].

Матеріали до семінарського заняття за темою: Педагогіка партнерства. Робота вчителя і школи з батьками учнів й громадськістю.

1. Завдання, зміст і методика виховання дітей у сім'ї.

1. Педагогічні знання батьків та їх вплив на формування особистості дитини.
2. Види, методи роботи з батьками учнів.
3. Дитячі та юнацькі організації. Їх роль у розвитку особистості молодшого школяра.
4. *Педагогічні задачі*
5. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. Назвіть основні завдання родинного виховання.
2. Назвіть головні умови сімейного виховання.
3. Хто відіграє провідну роль у сімейному вихованні? І чому?
4. Як ви розумієте вислів А.Макаренка «Ваша власна поведінка, - писав А. Макаренко, звертаючись до батьків, - вирішальна річ».
5. Охарактеризуйте поняття «Педагогічно неспроможні сім'ї».
6. Обґрунтуйте поняття «Педагогічно пасивні сім'ї».
7. Перерахуйте особливості сім'ї, які істотно впливають на становлення особистості дитини.
8. Назвіть відомі вам книги про виховання дітей у сім'ї, виділіть основні ідеї.
9. Назвіть основні колективні форми роботи з батьками.
10. Назвіть умови ефективності сімейного виховання.
11. Назвіть основні напрямки виховання дітей у сім'ї.
12. Навіть типові помилки сімейного виховання.
13. Що сприяє підвищенню рівня педагогічної культури батьків?
14. Назвіть ознаками того, що в процесі спілкування вчитель встановив контакт з батьками школяра.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [1], [2], [6], [11], [12], [15], [19], [28],[38], [39], [41], [43], [58], [59], [61], [62].

Матеріали до семінарського заняття за темою «Розвиток особистості в колективі»

1. Поняття колективу: суть, ознаки, функції, структура.
2. Органи учнівського самоврядування. Виховний вплив колективу.
3. Робота класного керівника
4. Дитячі та юнацькі організації.
5. *Педагогічні задачі*
6. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. Прокоментуйте вислів А.. Макаренка: «Правильне виховання неможливе собі уявити як виховання нетрудове».
2. Принципи трудового виховання (за В. Сухомлинським).
3. Роль трудового виховання у професійній орієнтації.
4. Які напрямки і форми трудового виховання, на Ваш погляд, є найбільш ефективними. Обґрунтуйте відповідь.
5. Користуючись збіркою українських прислів'їв, приказок, випишіть 15 прислів'їв про ставлення народу здоров'я людини.

Список рекомендованих інформаційних джерел до теми: [3], [7], [8], [12], [15], [22], [29], [43], [48], [54], [59], [60], [62].

Матеріали до семінарського заняття за темою «Планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти».

План

1. Планування виховної роботи освітнього закладу як функція менеджменту освіти
2. Організація планування виховної роботи в закладі загальної середньої освіти
3. Особливості планування виховної роботи в початковій школі.
4. *Педагогічні задачі.*
5. *Тести.*

Контрольно-практичні завдання.

1. Складіть план виховної роботи на місяць для 1 класу ЗЗСО.
2. Складіть план виховної роботи на чверть для 2 класу ЗЗСО.
- У. Визначте основні компоненти виховного плану початкової школи.

Список рекомендованих джерел до теми: [1], [6], [17], [21], [22], [29], [30],[35], [37], [52], [60], [62].

Алгоритм самостійного вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання»

Структурно-логічна схема самостійної роботи здобувача вищої освіти з вивчення дисципліни «Теорія і методика виховання»

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Структура самостійної роботи з вивчення матеріалів дисципліни:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання практичних завдань до семінарських занять;
- конспектування першоджерел;
- підготовка та проведення практичних занять у ролі вчителя;
- підготовка рефератів;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до заліку, екзамену.

Рис. Алгоритм підготовки до семінарських занять

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми із використанням досвіду видатних педагогів. Для конспектування можуть пропонуватися праці видатних педагогів, державні документи, статті з фахових психолого-педагогічних журналів, розділи монографій або посібників.

Рис. Алгоритм роботи над першоджерелами:

Підготовка та проведення виховного має на меті формування у здобувачів вищої освіти практико-орієнтованих професійно спрямованих компетентностей щодо організації навчально-виховного процесу.

Рис. Алгоритм розробки сценарію виховного заходу

Підготовка рефератів передбачає глибокий та детальний аналіз проблеми, винесеної у переліку тем рефератів.

Рис. Алгоритм роботи над рефератом

Підготовка до контрольної модульної роботи (КМР) має на меті узагальнення, систематизацію знань та актуалізацію сформованих професійно спрямованих умінь та навичок з окремого модуля і перевірку рівня їх сформованості.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до КМР.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в кінці інструктивно-методичних матеріалів).
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами, підручниками, посібниками.
- Визначте ваш рівень знань з кожного питання та відкоригуйте їх відповідно до загальної інформації.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань різного рівня складності.

• Для самоперевірки дайте відповідь на питання для самоперевірки та виконайте практичне завдання.

Підготовка до підсумкової модульної роботи (ПМР) та заліку/екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому і перевірки рівня їх засвоєння здобувачами освіти.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМР, заліку або екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах). Користуйтеся різними джерелами для більш ефективного узагальнення знань.
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами підручниками або посібниками.
- Визначте рівень сформованості ваших знань з кожного питання.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до семінарських занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання, дайте відповіді на питання для самоперевірки, що подаються до кожної теми.

КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1. Критерії оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти

КРИТЕРІЇ оцінювання обов'язкових (вибіркових) завдань

Обов'язкові чи вибіркові завдання інтегровані з аудиторною роботою. Оцінюються за 4-и бальною системою.

При усних відповідях оцінюється: повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мовлення, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки; уміння складати сценарії виховних заходів, уміння визначати виховні моменти уроків з різних предметів у початковій школі, аналізувати їх.

При виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки та інших технічних засобів; уміння визначити типи уроку; володіння культурою писемного мовлення.

1. Оцінка «відмінно»: вичерпна відповідь на питання. Здобувач вищої освіти відповідає логічно, послідовно, системно. Відповідь свідчить про глибоке знання матеріалу. Опанував основну й додаткову літературу з теми, рекомендованої планом заняття. Розповідає впевнено, творчо, наводить фрагменти виховних ситуацій, вміє їх аналізувати.

2. Оцінка «добре»: здобувач вищої освіти виявляє досить повні знання матеріалу, не допускає у своїй відповіді фактичних помилок, засвоїв основну рекомендовану літературу. Проте допускає неточності у вживанні професійної лексики, формулюванні виховних тем. Дає відповіді на питання викладача та учасників заняття з помилками. Уміє добирати види робіт для реалізації виховних завдань.

3. Оцінка «задовільно»: здобувач вищої освіти виявляє знання матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання за спеціальністю, допускає мовленнєві помилки у формулюванні думки. Відповідь не повністю розкриває проблему. Відповідає на поставлені запитання з помилками, однак спроможний зі сторонньою допомогою виправити їх.

4. Оцінка «незадовільно»: здобувач вищої освіти відповідає, читаючи з конспекту, без допомоги якого у матеріалі орієнтується слабо, допускає методичні, мовленнєві помилки. Відповідає на поставлені запитання тільки зі сторонньою допомогою, відповідь здобувач освіти розкриває проблему поверхово чи фрагментарно. На запитання викладача та здобувач освіти відповіді не може.

У відповідях на письмові завдання враховується культура писемного мовлення.

КРИТЕРІЇ оцінювання тестових завдань:

100% виконання тестових завдань — оцінка «відмінно»;

75% виконання тестових завдань — оцінка «добре»;

50% виконання тестових завдань — оцінка «задовільно»;

Нижче 50% виконання тестових завдань — оцінка «незадовільно».

КРИТЕРІЇ оцінювання модульної контрольної роботи з дисципліни

Для написання контрольної роботи з дисципліни здобувач освіти отримують тести та два завдання (теоретичного та практичного змісту). Для написання контрольної роботи відводиться 90 хвилин.

Форма проведення: письмова.

Контрольна робота оцінюється за національною шкалою.

Оцінюється наступним чином:

«Відмінно» – заслуговує здобувач освіти, який виявив всебічні і глибокі знання

пройденного матеріалу, засвоїв основну і ознайомився з додатковою літературою, дає повні, обґрунтовані, теоретично правильні відповіді на питання, передбачені варіантом контрольної роботи, вміє скласти план уроку; демонструє знання і розуміння основних категорій і понять. Тести виконав повністю. Робота акуратна. Добре володіє мовним матеріалом.

«Добре» – заслуговує здобувач освіти, що виявив повне знання програмового матеріалу; засвоїв основну та додаткову літературу, виявив знання з дисципліни, що підтверджується складеним планом уроку, але ним допущені незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, наведенні прикладів. Виконав 75 % тестів. Робота акуратно оформлена.

«Задовільно» – заслуговує здобувач освіти, що виявив знання основного програмового матеріалу, але проявив поверхові, неточні відповіді на питання, припускається помилок у наведенні етапів уроку. Здобувач вищої освіти слабо володіє спеціальною термінологією, не зовсім розуміє значення і сутність основних категорій. Тести виконав не менше, ніж 50%.

«Незадовільно» — здобувач вищої освіти дає неправильні відповіді на запитання, передбачені варіантом контрольної роботи, у наведенні прикладів припускається помилок, не розуміє сутності основних методичних категорій. Види робіт не передбачені планом-конспектом уроку. Не виконав тестові завдання або виконав менше, ніж 50%.

КРИТЕРІЇ оцінювання відповіді на екзамені

Підсумковий (семестровий) контроль. Підсумковим контролем з дисципліни «Теорія і методика виховання» є **екзамен**.

Екзамен з навчальної дисципліни – це форма семестрового контролю засвоєння здобувач освіти теоретичного матеріалу та набутих практичних вмінь і навичок з окремої навчальної дисципліни за семестр. Підсумкова оцінка з дисципліни визначається як сума двох складових: результати поточної успішності та оцінка за національною шкалою, яку отримав здобувач вищої освіти на екзамені, помножена на ваговий коефіцієнт.

Ваговий коефіцієнт оцінки на екзамені становить для здобувач освіти денної форми навчання – 0,4, заочної форми навчання – 1.

Підсумкова оцінка з дисципліни диференціюється за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), 100-бальною та шкалою ECTS

ECTS	Рівень	Оцінка	Критерії
A	високий	5	Здобувач вищої освіти виявив всебічні, системні й глибокі знання навчального матеріалу і вміння вільно виконувати передбачені програмою завдання, засвоїв взаємозв'язок основних категорій і понять з технологій
B	середній	4	Здобувач вищої освіти дав правильну і вичерпну відповідь на поставлене запитання, при цьому показав високі знання понятійного апарату і наукових джерел, уміння використовувати загально відомі докази із самостійною правильною аргументацією.
C			Знання здобувача вищої освіти є достатніми, він застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, але не спромігся переконливо аргументувати свою відповідь.
D	достатній	3	Здобувач вищої освіти виявив знання основного навчального матеріалу, відповідь на поставлене запитання. Вміє застосовувати знання при виконанні завдань за зразком.
E			Здобувач вищої освіти відтворює основний навчальний матеріал з помилками й неточностями без відповідної аргументації
F	низький	2	Здобувач вищої освіти дав неправильну відповідь на запитання, виявив значні прогалини в знаннях навчального матеріалу.
X			Здобувач вищої освіти продемонстрував відсутність знань

Орієнтовний перелік питань до модульної контрольної роботи.

1. Визначте особливості виховання як педагогічної категорії.
2. Визначте спільні та відмінні риси виховання, самовиховання, перевиховання.
3. Функції теорії виховання.
4. Охарактеризуйте ознаки виховання: цілеспрямованість, відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям; наявність певної системи організованих впливів; гуманність; цілісність, неперервність і тривалість.
5. Об'єкти виховного впливу: свідомість і підсвідомість вихованця; мотиваційно-чуттєва і вольова сфери; навички та звички; самовдосконалення. Прокоментуйте даний вислів.
6. Назвіть та охарактеризуйте стадії виховного процесу.
7. Що Ви розумієте під поняттям «принципи виховання», «закономірності процесу виховання»?
8. Складіть правила поведінки у школі для дітей 1-2 класу.
9. Які принципи, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
10. Які закономірності, на Вашу думку, є визначальними у виховному процесі?
11. Сформулюйте Ваш ідеал сучасної вихованої молодшої людини.
12. Що ви розумієте під поняттям «метод виховання»?
13. Розкрийте місце і роль вправ та привчання у вихованні.
14. У чому полягає сутність методу переконування?
15. Проаналізуйте використання методів виховання вчителем класу на уроці.
16. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від мети і завдання виховання? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
17. Чи залежить, на Вашу думку, вибір методу виховання від вікових особливостей вихованця? Обґрунтуйте Вашу відповідь.
18. Обов'язок та відповідальність у моральному вихованні.
19. Прокоментуйте вислів А. Макаренка: «Правильне виховання неможливе собі уявити як виховання нетрудове».
20. Роль трудового виховання у професійній орієнтації.
21. Дайте визначення понять «естетична культура», «естетичне сприйняття».
22. Проаналізуйте можливості естетичного виховання на уроках математики, ознайомлення з навколишнім середовищем.
23. Сучасна система виховання та проблеми екологічного виховання.
24. Змодельуйте систему екологічного виховання у школі, виходячи з позиції «Якби я був (була) директором».

Орієнтовні питання до підсумкового контролю

1.	Процес виховання. Загальна характеристика.
2.	Суть процесу виховання. Процес виховання як система.
3.	Особливості виховного процесу.
4.	В. Сухомлинський про розвиток особистості.
5.	Закономірність інтенсивності впливу на внутрішнє середовище
6.	Закономірність якості, відповідність цілей та організація дій
7.	Закономірність активності учасників, погодженість соціальної практики і характеру виховних впливів.
8.	Закономірність інтенсивності виховання та самовиховання,
9.	Закономірність однотипності супутніх виховних процесів,
10.	Закономірність поєднання педагогічного впливу і рівень розвитку вербальних та сенсомоторних процесів.
11.	Закономірність інтенсивності та якості взаємовідносин між самими вихованцями.
12.	Принципи виховання
13.	Принцип єдності загальнонаціонального і загальнолюдського
14.	Принципи природовідповідності, культуровідповідності,
15.	Принципи активності та самодіяльності у вихованні.
16.	Принципи гуманізації та демократизації у вихованні
17.	Принцип безперервності та наступності.
18.	Принцип єдності навчання та виховання,
19.	Принцип гармонізації родинного і суспільного виховання.
20.	Методи виховання.
21.	Класифікація методів виховання.
22.	Методи формування свідомості особистості.
23.	Метод бесіди у виховному процесі.
24.	Метод прикладу у виховному процесі.
25.	Метод розповіді, роз'яснення у виховному процесі.
26.	Методи організації діяльності, суспільної поведінки у формуванні особистості молодшого школяра.
27.	Метод педагогічної вимоги у виховному процесі.
28.	Метод громадської думки у виховному процесі.
29.	Методи стимулювання у виховному процесі.
30.	Метод заохочення у виховному процесі.
31.	Метод покарання у виховному процесі.
32.	Метод змагання у виховному процесі
33.	Методи самовиховання.
34.	Зміст процесу виховання.
35.	Проблеми змісту виховання в сучасній педагогічній науці.
36.	Основні завдання та напрями виховання.
37.	Види та форми виховання.
38.	Основи морального виховання школярів.
39.	Основи фізичного виховання школярів.
40.	Основи естетичного виховання школярів
41.	Основи трудового виховання школярів.
42.	Основи екологічного виховання школярів.
43.	Основи економічного виховання школярів.
44.	Формування особистості в колективі.
45.	Виховання особистості в сім'ї.

46.	Робота з батьками учнів в організації виховної роботи в школі.
47.	Форми роботи з батьками молодших школярів.
48.	Соціальне партнерство в організації виховної роботи в закладах загальної середньої освіти.
49.	Позашкільна виховна робота в умовах Нової української школи.
50.	Дитячі і юнацькі організації.
51.	Організаційні форми позакласної виховної роботи з школярами молодшого шкільного віку.
52.	Масові форми виховної позакласної роботи.
53.	Групові форми виховної позакласної роботи.
54.	Нормативно-правове забезпечення виховної роботи в школі.
55.	Основні положення закону України «Про освіту» щодо формування особистості.
56.	Основні положення Державного стандарту початкової освіти щодо розвитку ключових компетентностей учнів у ЗЗСО.
57.	Концепція Нової української школи про розвиток особистості.
58.	Конвенція «Про права дитини»: сутність та основні положення.
59.	Конвенція «Про права людини»: сутність та основні положення.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ.

Рекомендації до виконання педагогічних задач

Педагогічна діяльність насичена різними напруженими ситуаціями і різноманітними чинниками, які несуть в собі потенційну можливість підвищеного емоційного реагування. Уміння бути готовим до напружених ситуацій педагогічної діяльності необхідно сформулювати, і цьому може сприяти розвиток навиків аналізу і вирішення проблемних педагогічних завдань і ситуацій. Аналіз конфліктних педагогічних ситуацій дозволяє бути в курсі можливих напружених ситуацій їх майбутньої діяльності, сприяє моделюванню відповідних форм поведінки. Необхідно навчитися способам конструктивного вирішення конфліктів, методам, направленим на особистісне зростання дитини і орієнтованим на гуманістичну систему виховання, демократизацію взаємин з дітьми. Продуктивне вирішення конфліктної ситуації передбачає сприйняття її як творчого завдання, переосмислення власної позиції і внутрішньої перебудови, гармонізацію спілкування на основі позиційного зближення сторін.

При аналізі напруженості педагогічної діяльності необхідно пам'ятати про діалектику «зовнішніх» і «внутрішніх» чинників, про єдність об'єктивних і суб'єктивних причин. Вплив напруженої ситуації на діяльність людини залежить не тільки від характеру завдання, зовнішньої обстановки, але і від його індивідуальних особливостей, мотивів поведінки, досвіду, знань, навиків, основних властивостей нервової системи.

До напружених педагогічних ситуацій відносять:

- ситуації взаємодії вчителя з школяра ми на уроці (порушення дисципліни і правил поведінки, непередбачені конфліктні ситуації, неслухняність, ігнорування вимог вчителя, «дурні» питання і т. д.);
- ситуації, що виникають у взаєминах з колегами і адміністрацією школи (різкі розбіжності в думках, перевантаженість дорученнями, конфлікти при розподіленні навантаження, надмірний контроль за навчально-виховною роботою, непродуманість нововведень в школі і т. д.);
- ситуації взаємодії вчителя з батьками учнів (розбіжності в оцінці школяра вчителем і батьками, неухважність з боку батьків до процесу виховання дітей і т. д.).

Причину емоційної напруженості в шкільній обстановці часто бачать у позиції вчителя, в його відношенні до них. Багато хто пояснює неблагополучний емоційний стан в школі особистісними якостями вчителів, несправедливістю вчителів, грубістю і нетактовністю, байдужістю до них, небажанням зрозуміти школяра. Педагоги теж переживають конфліктні відносини з школяра ми. Учні нерідко викликають у них роздратування, злість. Причини можуть бути різні. Це свідчить про те, що в настрої педагогів нерідко переважають негативні емоції і реакції на вчинки і дії учнів; байдужість до інтересів і настрою школярів, їх емоційного стану: переживанням, радощам, успіхам або неуспіхам.

Алгоритм вирішення конфліктної педагогічної ситуації може передбачати декілька етапів:

Перший етап направлений на оцінку вчителем ситуації і усвідомлення власних емоцій. Цей етап необхідний для того, щоб не нашкодити дитині поспішними діями і не ускладнити відношення з ним. Тільки у тих випадках, коли ситуація представляє небезпеку для життя і здоров'я дитини, потрібно діяти швидко і рішуче.

Другий етап починається з питання «Чому?», який педагог задає самому собі. Суть даного етапу полягає в аналізі мотивів і причин вчинку дитини. Це дуже важливий етап, оскільки саме причини визначають засоби педагогічної дії. Щоб правильно визначити мотиви поведінки дитини, педагогові необхідно уміти розуміти мову невербального спілкування (демонстративний, викликаючий погляд; нудьгуючий або зосереджений вигляд і т. д.).

Третій етап полягає в постановці педагогічної мети і формулюється за допомогою питання «Що?»: «Що я хочу отримати в результаті своєї педагогічної дії?» (відчуття страху у дитини або усвідомлене відчуття провини). Педагогічна вплив повинен бути направлений не проти особистості дитини, а проти його вчинку. Дитина повинна чітко усвідомлювати: саме зараз він вчинив погано. Необхідно показати дитині у кожному конкретному випадку, що ви приймаєте його таким, яким він є, розумієте його, але в той же час не схвалюєте його дій. Такий підхід, не принижує гідність дитини, а здатний викликати позитивний відгук.

Четвертий етап полягає у виборі оптимальних засобів для досягнення поставленої педагогічної мети і відповідає на питання «Як?»: «Яким чином досягти бажаного результату?». Продумуючи способи і засоби досягнення педагогічного впливу, вчитель повинен залишати свободу вибору за дитиною. Майстерність педагога виявляється не в тому, щоб змусити дитину вчинити належним чином, а в умінні створити такі умови, щоб той міг зробити вибір. Виходячи з цього, педагог запропонує декілька варіантів дитині, але самим привабливим для нього зробить саме оптимальний і тим самим допоможе йому зробити правильний вибір. Педагог-майстер використовує широкий арсенал педагогічних засобів, уникаючи погроз, насмішок, записів в щоденнику, скарг батькам. Перераховані способи малоефективні і свідчать про низький рівень професіоналізму. Відмова від подібних засобів з самого початку педагогічної діяльності дає величезні можливості для розвитку творчості педагога, дозволяє зробити процес спілкування з дитиною радісним і плідним.

П'ятий етап - практична дія педагога. Даний етап є логічним завершенням всієї попередньої роботи по розв'язанню педагогічної ситуації. Саме на цьому етапі реалізуються педагогічні цілі через певні засоби і способи відповідно до мотивів дитини. Успіх практичної дії вчителя залежатиме від того, наскільки точно він зможе сформулювати педагогічну мету, наскільки правильно він зуміє вибрати оптимальні способи досягнення поставленої мети і наскільки уміло утілить їх в реальному педагогічному процесі. Професійний педагог знає, що результати педагогічних впливів, як правило, віддалені в часі, тому він діє як би «на виріст», спираючись в дитині на краще.

Шостий етап - завершальний в алгоритмі вирішення педагогічної ситуації. Він є аналізом педагогічного впливу і дозволяє оцінити ефективність спілкування педагога з дітьми, порівняти поставлену мету з досягнутими результатами і сформулювати нові перспективи.

Педагогічні задачі

Педагогічна задача № 1

У психолого-педагогічній літературі існують різні погляди на визначення процесу виховання :

- 1) розвиток – це природні задатки людини, які у процесі життя людини виявляються і визначають можливості і якості її особистості;
- 2) розвиток – це якісні зміни властивостей і психічних процесів людини, що ведуть з одного боку до вдосконалення процесу відображення нею навколишньої дійсності, а з другого – до ускладнення і активізації її діяльності;
- 3) розвиток – це процес прогресивних послідовних змін, що характеризуються переходом від нижчих до вищих форм та рівнів всієї життєдіяльності людини.

Яке з наведених вище визначень Ви вважаєте найбільш науково обґрунтованим? Доведіть свою точку зору.

Педагогічна задача № 2

В учительській виникла суперечка. Одні вчителі вважали, що основою навчання є здатність учителя формувати «апетит» до знань, уміння зробити цікавим кожен урок. Інші підкреслювали принципове значення вміння долати труднощі, згадуючи відомий вираз щодо відсутності торованих стежок у науці, і визнавали думку перших помилковою. Вони вважали,

що цікаве навчання привчає лише до цікавої роботи, а в житті доводиться займатися буденними, часом нудними, але потрібними справами.

Хто з вчителів має рацію?

Яким мусить бути сучасне навчання?

Чи є здатність формувати «апетит» до знань показником професійної майстерності вчителя?

Педагогічна задача № 3

Учителька розпочала урок. Чітко сформулювала запитання. Для відповіді викликала школяра. Проте учень, не вважаючи за потрібне встати, недбало відповів:

А я сьогодні відповідати не буду.

- Чому?

Не хочу, та й настрою немає.

Клас дружнім регогом реагує на цю зухвалість. Викликає іншого, але і він в тон попередньому промовляє:

Я до уроку не готовий.

З якої причини?

Не хотілося вчора займатися вашою природознавством.

Називаються прізвиська ще п'яťох учнів, і всі вони відмовляються. Людина, яка не працювала в школі, може не зрозуміти складності такої ситуації: мовляв, звичайна хлопчача бравада, прагнення позувати. Чи варто звертати увагу? Поставити їм всім «погані» оцінки — і все тут.

Наведіть варіанти розв'язання цієї ситуації.

Чи варто в подібних випадках виставляти школяра м «погані» оцінки?

Незнання яких закономірностей процесу навчання зумовлюють прорахунки вчителя в навчальній роботі?

Педагогічна задача № 4

На уроці іноземної мови вчителька, звертаючись до Наталки, попереджає: «Приготуйся. Зараз буде опитування. Ось текст, який ти можеш самостійно опрацювати». Оскільки вчителька добре знає про сором'язливість учениці, вона дає їй час подолати схвильованість, зібратися з думками. Більшість учнів у класі вже мають заохочувальні оцінки з цієї теми, а у Наталки оцінки немає - навчання дається їй нелегко.

У чому полягає педагогічна цінність такої організації перевірки знань?

Які установки дає вчитель?

Який підхід до організації освіти реалізований у цій ситуації?

Педагогічна задача № 5

У класі шумно, брудно, учні не готові до уроку.

-Сідайте, сідайте. Сходіть хто-небудь в учительську, візьміть там на шафі карти, - звертається вчитель до класу.

Декілька хлопчиків кидаються до дверей.

Куди, куди! Піде тільки хтось один, та й швиденько.

Можна ми у двох? - кричить учень з місця.

Ну добре, тільки швидше.

- І я з ними? - ще один учень з місця.

Ні! Я сказав: підуть двоє!

Ви ж казали, що піде один! - говорить ображено хлопчик, який став третім.

-Що? А, так... Що там у вас? Заспокойтесь, не голосіть. Гомін продовжується, посилюється.

- І чому у вас завжди відкриті підручники? Що це за мода така? Питання: коли і як утворилась давньоруська держава й причини її виникнення. Борисенко! Зараз же залиш його! - учневі, який затіяв вовтуження із сусідом за партою.

-Це не я! - кричить із місця Борисенко.

-Зараз подивимося, хто у нас піде відповідати. - Довго шукає у журналі потрібне прізвище, у класі всі стихли, чекають...

Яких помилок у виховній роботі припустився вчитель на уроці?

Схарактеризуйте організацію початку уроку.

Чим можна обґрунтувати таку поведінку учнів на уроці?

Педагогічна задача № 6.

Видатний педагог К. Д. Ушинський склав для себе такі правила самовиховання:

Спокій у будь-яких обставинах, принаймні, зовнішній.

Прямота в словах та вчинках.

Поміркованість дій.

Рішучість та відповідальність за вчинок.

Не говорити про себе без потреби жодного слова.

Робити те, що хочеться, а не те, що доводиться.

Витрачати свої сили лише на необхідне або приємне, а не на пристрасті.

Кожного вечора сумлінно звітувати собі про свої вчинки.

Жодного разу не хвалитися ні тим, що було, ні тим, що маєш, ні тим, що будеш мати.

Чи всі ці правила Ви сприймаєте? Якщо ні, то чому?

Якими правилами самовиховання Ви доповнили б цей список?

Чи маєте Ви власні правила, якими керуєтеся в житті?

Педагогічна задача № 7

Андрійко із задоволенням допомагав матері виконувати хатню роботу. Батько, побачивши, що син має посуд, звинуватив його в тому, що хлопець виконує жіночу роботу. З того часу хлопець почав соромитися своїх дій.

Що б Ви порадили батькові? Чи правильно виховує батько сина?

Ваша педагогічна позиція з цього питання?

Чи є актуальним розподіл на «жіночу» та «чоловічу» роботу в сучасному суспільстві? Ваша думка.

Педагогічна задача № 8

Учень заважав учителю проводити урок. Учитель рознервувався та виставив його з класу. Питання:

Яка Ваша думка з цього приводу?

Як вчинили б Ви?

Що продемонстрував вчитель, повівши себе таким чином?

Педагогічна задача № 9

Молода вчителька мріяла працювати в школі. Вона старанно готувалася до уроків, багато читала. Але на уроках вона монотонно розповідала новий матеріал, і діти починали шуміти. Учителька посилювала голос, діти через деякий час галасували дужче, вчителька ще голосніше говорила... але вони її не чули, І ось одного разу вона зірвала голос, закашлялась і не змогла продовжити урок.

Оцініть педагогічну ситуацію.

Визначте педагогічну проблему, що лежить в основі цієї ситуації?

Які особливості голосу вчителя можуть допомогти розв'язати цю проблему більш ефективно?

Педагогічна задача № 10

У кабінеті директора школи обговорюється така ситуація: діалог між вчителем вищої категорії, визнаним авторитетом, чутливим і добрим до дітей, та вихователем, молодим педагогом, холеристичного темпераменту, схильного до дратливості, агресії, проте молодого та енергійного. Тема ситуації - поведінка доволі повної та нерухливої дівчинки Олени.

Вихователь: Чому вона постійно виділяється, грала би з усіма?! А то вештається по класу як примара.

Учителька: Хіба ти не розумієш, що їй важко рухатися, тим більше грати в рухливі ігри.

Вихователь: То й що! Була б хоча на вулиці з усіма, а то крутиться весь час біля вчителя. Така зануда - вона мене постійно дратує!

Учителька: Уяви собі, а в мене на уроці зовсім інша ситуація: вона дуже любить читати, завжди співчуває літературним героям, та й будь-якому учневі готова прийти на допомогу. Олена дуже добра дівчинка!

Вихователь: Я чомусь цього не помітив!

Учителька: її огрядність відштовхує дітей, вони не грають з нею, а тому вона одна. Поговори з нею і дізнаєшся, наскільки вона цікава і як багато знає. Допоможи дівчинці потоваришувати з дітьми!

Свідком діалогу став директор школи, який запросив педагогів до кабінету та відзначив два різні типи ставлення до вихованців: агресивне, недобррозичливе та співчутливе, поблажливе, з розумінням. Учителька не навішує ярликів, а сприймає дівчинку такою, якою вона є, звертаючи увагу на її внутрішні якості, а не на її зовнішність. «Чим людина розумніша та добріша, тим більше вона помічає добра та розуму в людях!» - зробив висновок директор, закінчивши обговорення. Питання:

Чи є «авторитаризм та колегіальність» основним принципом керівництва закладами освіти (зокрема керівництво адміністрацією школи діяльністю вчителів)?

Чи можливий демократичний стиль спілкування вчителів з дирекцією школи? Чи може бути «важким» учитель?

Чи уповноважений директор приватної школи висувати вимоги вчителю про виконання режиму ненормованого робочого дня?

Педагогічна задача № 11

«Повідомляю Вам, що сьогодні на уроці учень 6-го класу Леонід П. відмовився виконати мою вимогу залишити клас, образив мене», (зі службової записки директору школи)

• Леонід пояснив ситуацію так: Анатолій Олександрович попросив подати щоденника. Я відповів, що щоденник залишив удома. Вчитель сказав, що не вірить мені. Тоді я розлютився й запропонував піти до мене додому, перевірити. Анатолій Олександрович теж розлютився, взяв мене за комір і хотів викинути з класу. Я йому відповів: «Не хапай!». Звісно, я винен, але й Анатолій Олександрович...»

Якою буде Ваша реакція як директора школи на поведінку вчителя і вчинок школяра .

Як треба було поводити себе вчителю в такій ситуації?

Що директор школи може порадити вчителю?

Педагогічна задача № 12

У четвертому класі додому було задано твір на тему "Мій родовід". Кілька учнів прочитали свої роботи в класі. Одна з учениць розповіла, що її прадід воював під час першої

Другої світової війни, був командиром зенітної батареї. Загинув смертю хоробрих в Угорщині. Дід працював трактористом у лісгоспі. Батько організував фермерське господарство з вирощування овочів, яке успішно працює. Жінки роду теж буди невтомними трудівницями. Вони багато працювали, рослили дітей, дбали про достаток і лад у сім'ї.

Учні з цікавістю слухали розповідь Олени. Однак знайшовся один з учнів, який промовив, що такі дані сьогодні не мають ніякого значення. Треба жити сьогоднішніми оправами і проблемами.

Як, на Вашу думку, повинен діяти вчитель в такій ситуації?

Обґрунтуйте свої відповіді, спираючись на основні теоретичні положення етнопедagogіки.

Педагогічна задача № 13

У практиці реалізації стратегічного напрямку сучасної педагогічної науки на виховання молоді в дусі національної самосвідомості важалося протиріччя між набутими теоретичними знаннями і практикою їх застосування в сучасних умовах. Зокрема, національну освіту можна набути, але залишитися байдужим до долі рідного народу. Однією з причин такого негативного явища є змішування двох понять «освіта» і «виховання».

Розмежуйте поняття «освіта» і «виховання». В чому специфіка кожного з них.?

Педагогічна задача № 14

Сформулюйте всі можливі варіанти виховної мету уроку, на якому вивчається даний твір

Андрій Бондарчук

Лісова пригода

Як тільки сонце піднялось вище заводської труби, Валерка вибіг на майданчик. Він кілька разів озирнувся, прислухавсь, чи не кличе мама. Юрко, першокласник, пообіцяв узяти його з собою. Тільки як на це подивляться Юркові друзі — Сашко і Федько?

Ось нарешті з-за рогу будинку вискочив Сашко. Потім через паркан, немов вихором, винесло Федька, а слідом вибіг Юрко. Він озирнувся і замахав рукою:

— Ну, ну! Швидше!

Валерка мерщій схопив свій сачок із схованки і пішов за Юрком.

Хлопці, автобус! — закричав Сашко. — Бігом!..

Хлопці полопотіли до автобуса. — Валерка за ними.

Раптом Сашко озирнувся:

— А ти куди, малявко?

— Я... я з вами.

— Це мій сусіда, Валерка... В одній квартирі живемо, — пристав на виручку Юрко.

Валерка підвів голову:

— Ось сачок у мене. Я теж зайчат ловитиму...

— Вже розмов! — розсердився на Юрка Сашко, — домовились троє, а ти...

Він хотів ще щось сказати, але, боячись, що автобус зрушить з місця, спритно скочив на приступки. За ним видерлись Федько, Сашко і Валерка.

В кінці робітничого селища починався густий ліс. Ранкове сонце пробивалось крізь густі колочі крони і веселими зайчиками розсипалося поміж травою.

— Ось там стежка веде прямо до молодняка, — пояснював Сашко. Я туди з татом на полювання ходив. А зайців там тьма-тьмуца. Так і шмигають поміж кущами. Тільки зараз полювати заборонено.

— А як же ми ловитимемо зайчат? — запитав Юрко.

— Дуже просто, — зверхньо проказав Сашко. — Засядемо у гущавині, а Валерка виганятиме. Напросився, то нехай побігає...

Стежка обірвалася, і хлопці убрели в молодий лісок. Трава була висока, густа. Тільки іноді кололися шишки. Тут і сонце пригрівало щедріше. А квітів скільки! А метеликів!

— Заляжемо, — скомандував Сашко. — Ти, Юрку, під сосну. Ти, Федьку, он там, напроти, під дубом. А я — за пеньком. Бігтимуть зайчата поміж нами — так і накриваймо... А ти, — кивнув Валерці, — будеш гнати на нас. Займай тихо, без шуму, щоб не розполохати...

Валерка насупився: добре їм, полягали і лежать. А тут лізь у хащаки. Страшно!..

Та нічого не вдієш. Закинув хлопець сачок на плече і покачуляв у кущі.

...Сонце пригрівало дедалі дужче. Запахло суницями, хвоєю. Хлопці ниділи в засідці, куняли.

Минуло півгодини... година. Уже й сонце звернуло з обіду, а Валерки все не було. Далеко забрів він у ліс, зовсім забувши про друзів. Різнобарвні метелики снували перед самісіньким його носом. Їх можна було ловити не тільки сачком, а й руками. І Валерка зловив одного, другого, третього... Блакитні, червоні, з чорними візерунками на крильцях. Якби він знав, коробочку узяв би. А так — навіщо вони? Хай летять. Валерка підкинув їх і побрів далі.

Раптом — ой, скільки суниць! А смачні які, спілі! Захопившись, Валерка не помітив, як майже з-під його рук вискочило кумедне, пухнасте зайченя. Воно шмигнуло поміж травою і зникло. Тільки тепер Валерка згадав про хлопців у засаді і голосно закричав:

— Хлопці! Хлопці! Зайчик! Сіренький!.. Ловіть!

Але хлопці не чули — були далеко.

Велика чорна хмара підповзла непомітно. Її побачили хлопці тоді, як закрапав дощ. А за хвилину полило, наче з відра. І блискавка, мов ножем, розпанахала півнеба, а за нею коротко і різко тріснув грім.

Друзі кинулись під велику сосну, що стояла недалечко.

— А як же Валерка, хлопці? — раптом сказав Сашко.

— Пропаде! — охнув Юрко.

І вони разом вискочили зі схованки. Дощ періщив, не вщухаючи. За хвилину хлопці змокли до рубця. Вони брели в глиб лісу крізь сиву пелену дощу і по черзі кликали Валерку. Але ніхто не озивався. І хлопці йшли далі. Мокрі, голодні, стомлені...

Битих дві години нишпорили вони по лісі, аж поки під одним із кущів ліщини не помітили худеньку Валерчину постать.

Валерка сидів зіщулившись на купі торішнього листя і схлипував. У сірій сорочечці, з вигорілим на сонці чубчиком, він нагадував маленьке безпорадне зайченя.

— От і бери таких, — роблено сердито пробасив Сашко. Але в очах йому світилося щире співчуття. Він витяг із кишені шмат хліба з маслом і, простягаючи Валерці, сказав:

— На, їж... та вже треба нам додому...

Бондарчук Андрій. Лісова пригода / Андрій Бондарчук // [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.planeta.co.ua/ua/tales/bondarchuk8.php>

Педагогічна задача № 15

Визначте виховні можливості даного ліричного тексту:

В ліс метелики летіли,
відпочить на доню сіли:
два на краї капелюшка,
два на носик, два на вушка,
неслухняний на валізку,
а ласкавий сів на слізку,
а найстарший — на сопілку,
а найменший — на мобілку!

Весела абетка / [Електронний ресурс] / <http://abetka.ukrlife.org/mamchych.html>

Педагогічна задача № 16

Визначте виховні можливості даного оповідання:

Старий мудрий пугач

Давним-давно жив на дубі старий пугач і уважно спостерігав за всім, що відбувається навкруги. Одного разу він побачив маленького хлопчика, який допомагав старому нести важку корзину. Наступного дня він побачив дівчинку, яка кричала на свою матір. Щодня старий пугач бачив дуже багато всього незвичайного й різного, але мовчав про те, що бачив.

Поступово він почав менше говорити й більше слухати. Тепер він слухав людей, які розмовляють один з одним або розповідають один одному різні історії. Одного разу він почув, як жінка стверджувала, що бачила слона, який стрибав через паркан. Потім він почув, як один чоловік розповідав іншому, який він ідеальний і ніколи не робить жодних помилок.

З кожним прожитим днем старий пугач говорив все менше й менше, а слухав усе більше й більше, і незабаром він знав про все, що відбувалось навкруги. Поступово він став мудріше, і його навіть прозвали мудрим старим пугачем.

Мораль: менше кажи, більше спостерігай і слухай, і станеш мудрим і розумним.

Педагогічна задача № 17

Визначте виховні можливості даного оповідання:

Чорна вівця

На пагорбі поблизу маленького села жила-була чорна вівця. Щовесни вона зістригала свою чорну шерсть і продавала її на ярмарку. Жителі села пряли з її шерсті та виготовляли різноманітний теплий одяг. Якось вівця виявила, що в неї ще залишилось небагато вовни. Вона захотіла продати її, але в той день чомусь ніхто не захотів купити її шерсть. Вівця дочекала покупців до самого вечора та й повернулася додому. Наступного дня вона знову принесла шерсть на ринок і пробула там цілий день, але ніхто так і не купив її товар. Так пройшло кілька днів.

Одного разу, коли чорна вівця знову сиділа на ринку зі своєю вовною, до неї підійшов хлопчик і спитав, чи можна купити її шерсть. Господиня надзвичайно зраділа і продала йому і його батькам усю шерсть, яка була в неї із собою. Виявилося, що вони прийшли із сусіднього села навмисно, щоб купити не звичайну, а саме чорну шерсть. Того дня вівця повернулася додому задоволена і щаслива.

Мораль: ніколи не здавайся і продовжуй розпочату справу.

Педагогічна задача № 18

Визначте виховні можливості даного оповідання:

Мудрий рахунок

Одного разу імператор Акбар поставив перед своїми придворними дивне запитання, яке змусило їх серйозно замислитись. Ніхто не міг відповісти своєму повелителю. У цей час Бірбал, найрозумніший підданий Акбара, увійшов у місто і спитав, чому всі в такій задумі. Йому розповіли про неймовірно складне питання імператора. Запитання було таким: «Скільки ворон у нашому місті?». Як тільки Бірбал почув його, він весело розсміявся: «Я знаю відповідь. У нашому місті п'ятдесят тисяч п'ятсот вісімдесят дев'ять ворон, мій володарю». Усі були просто приголомшені. «Звідки ти знаєш?», – спитав Акбар.

«Це просто, мій володарю, – сказав Бірбал. – Будь ласка, попросіть ваших підданих порухувати ворон. Якщо їх виявиться більше, ніж я сказав, це буде означати, що до наших ворон з іншого міста прилетіли в гості їхні родичі. Якщо ж ворон буде менше, значить, наші ворони самі вирішили відвідати родичів і вирушили в подорож». Імператор Акбар був дуже задоволений такою дотепною відповіддю Бірбала.

Мораль: завжди можна знайти вагомий аргумент на користь того, що кажеш.

Педагогічна задача № 19

Визначте виховні можливості даного оповідання:

Останнє зусилля

Одного разу в маленького хлопчика загубилося цуценя і він став шукати його всюди. Шукав під ліжком, по всьому дому й у дворі, але ніяк не міг знайти свого улюбленого вихованця. Він шукав цуценя з раннього ранку до пізнього вечора, але пошуки виявились марними.

Коли засмучений хлопчик повертався додому, він побачив сусідку, яка сиділа на ганку. Побажавши їй на добраніч, вже зібрався увійти в дім, але раптом вирішив спитати її про зниклого улюбленця. «Вибачте, ви не бачили мого цуценятя? Я його зранку шукаю, але його ніде немає», – сказав хлопчик. «О, так, звісно, – відповіла вона. – Цуценятко в мене вдома гризе кісточку. Я просто не знала, що воно твоє».

Мораль: не здавайся до кінця, докладай максимум зусиль.

Педагогічна задача № 20

Визначте виховні можливості даного оповідання:

Дзвіночок для кота

В одній бакалійній крамниці розвелось багато мишей, вони псували один за одним усі наявні продукти. Бакалійник купив кота, який любив пополювати на сірих шкідників і робив це з великим задоволенням. Миші злякалися і почали міркувати над тим, як урятуватись від кота. Доки вони думали, одна мишка встала і сказала: «У мене є ідеальний план. Якщо ми прив'яжемо дзвіночок до шиї кота, то завжди будемо знати, де він знаходиться, і таким чином зможемо забезпечити себе». Інша мишка спитала, хто прив'яже дзвіночок, але всі промовчали.

Мораль: непрактичні рішення – лише марна трата часу.

Повчальні оповідання для малюків

/ <https://childdevelop.com.ua/articles/edu/341/>

Педагогічна задача № 21

Учителька математики стала помічати, що одна з її учениць приходить до школи із синцями та стає все більш замкненою, перестала спілкуватися з однокласниками. На всі питання вчительки вона не відповідала. Через деякий час стало відомо, що дівчинку б'ють батьки. Організатор позакласної виховної роботи, до якої звернулася вчителька, порадив провести батьківські збори за тематикою: «Права дітей. Чи є тілесні покарання дітей порушенням їх прав?»

Чи потрібно виносити питання взаємодії батьків та дітей на батьківські збори?

Чи необхідне втручання дирекції школи у таку ситуацію?

На ваш погляд, чи правильно обрана тематика зборів?

Педагогічна задача № 22

Мама школяра Віталія К. скаржитья класному керівникові:

- Не люблю я цього Сашка. А мій Віталій з ним завжди поруч, неможливо розлучити. Що я тільки не робила? І проганяла його, і свого сина до нього не пускала, а вони все товаришують. Я дуже хочу розладити дружбу мого сина. Якщо Ви неспроможні мені допомогти, я звернуся до директора!

1. Чи мають право батьки вирішувати питання дружніх стосунків своїх дітей?
2. Чи входить вирішення цього питання в компетенцію директора школи?
3. Чи можуть дії матері стати причиною конфлікту в сім'ї?

Педагогічна задача № 23

На уроці малювання Андрійко чимось не догодив учительці Ользі Василівні.

Дай-но сюди свій щоденник, - наказала вона.

А що я такого зробив? — запитав Андрійко.

Зараз же поклади щоденник на стіл!

Ви хоча б поясніть, за що Ви мене караєте.

Я сказала: неси щоденник!

Андрійко, зігнувшись, почав його шукати в портфелі. Довго шукав, перебираючи зошити та підручники. Нарешті підняв голову і промовив:

- А я щоденник забув.

Ольга Василівна підскочила до нього й стала вимагати не тільки щоденник, але й увесь портфель. Андрійко не віддавав. Тоді вона вирвала його з рук Андрія, піднесла до свого столу та викинула все з нього на стіл - щоденника там не було.

Розлючена Ольга Василівна вигукнула:

- Зустрінемося в кабінеті директора, там і забереш свій портфель!

Як повинен діяти директор школи в такій ситуації?

Які особистісні риси характеру спровокували таку поведінку вчительки?

3. Чому Андрійко не віддав портфель, знаючи, що щоденника там немає?

Педагогічна задача № 24

У Павлівській середній школі учні під керівництвом свого вчителя В.О.Сухомлинського склали маленькі оповідання, казки, притчі. Ось одна з цих художніх мініатюр – «Осінь убрання»: «Коли сонечко починає нижче ходити по небу, у темному лісі просинається бабуся із золотою косою. Цю бабусю називають Осінь. Вона тихо йде зеленими лугами. Де зупиниться, там на траві залишаються білі кристалики льоду. Люди вранці говорять: «Заморозок».

Приходить Осінь в сад. Доторкнеться золотою косою до дерева і листя на ньому стають жовтими, червоними, оранжевими. А люди вранці говорять: «Золота осінь». А вдень Осінь із золотою косою ховається у темному лісі. Чекає ночі».

У чому, на Вашу думку, полягає виховне значення, складених школяра ми творчих мініатюр? Які світоглядні погляди, моральні якості формуються в учнів в процесі їх творчої роботи?

Чому В.О. Сухомлинський надав великого значення у виховному процесі залученню учнів до духовної народної скарбниці, зокрема, казкам?

Педагогічна задача № 25

Ви приступили до проведення уроку в 3 класі. Всі учні заспокоїлися, настала тиша, і раптом у класі хтось з учнів голосно засміявся. Коли ви, не встигнувши нічого вимовити,

здивовано подивилися на школяра, що засміявся, він, дивлячись вам прямо в очі, сказав: «Мені завжди смішно дивитися на вас і хочеться сміятися, коли я вас бачу».

Яка реакція вчителя буде доцільною в такій ситуації?

Педагогічна задача № 26

Учитель дає учневі 2-го класу завдання, а той не хоче його виконувати і при цьому категорично заявляє: «Я не хочу це робити!»

Яка повинна бути реакція вчителя?

Педагогічна задача № 27

Учень 4-го класу каже вчителю: «Я не прийду завтра, тому що ми з мамою і татом поїдемо до аквапарку. Мама каже, що мені потрібно відпочити від школи».

Яка має бути реакція вчителя?

Педагогічна задача № 28

Учень 3-го класу, побачивши вчителя, коли той увійшов до класу, голосно звертається до вчителя: «Ви погано виглядаєте сьогодні».

Як на це повинен відреагувати вчитель?

Педагогічна задача № 29

Учень 1 класу вкотре говорить вчителю: «Я знову забув принести зошит (підручник, спортивну форму, альбом і т.п.) Мені мама не поклала».

Як повинен на це відреагувати вчитель?

Педагогічна задача № 30

Учениця першого класу відмовляється сидіти з хлопчиком, пояснюючи це тим, що він їй не подобається.

Як на це повинен відреагувати вчитель?

Педагогічна задача № 31

У вашому класі є учень, у якого певні проблеми з поведінкою. В черговий раз, коли мама приходиться за дитиною, ви намагаєтесь делікатно пояснити їй проблему, однак несподівано мама повертає розмову в протилежний бік, вказуючи на ваші недоліки та непедагогічні, на її думку, методи виховання. Виявляється, що дитина навмисне наговорює неприємні речі на вчителя.

Як правильно побудувати діалог з мамою?

Педагогічна задача № 32

Учениця 2-го класу купує солодощі та іграшки іншим дітям у класі для того, щоб вони дружили з нею. Ви дізнаєтесь про це.

Яка має бути його реакція на ситуацію?

Педагогічна задача № 33

У 3 класі — дівчата-близнючки із багатодітної родини. Вони скромно вдягнені, ніколи не приносять до школи сніданків, солодощів. Діти ставляться до них зі зверхністю. Коли сестрам пропонують відповідальне доручення, інші з цього глузують. Як наслідок дівчата відмовляються спілкуватися з однокласниками.

Як вплинути на ситуацію?

Педагогічна задача № 34

У 4 класі хлопчик із багатодітної родини при будь-якій нагоді нагадує про свої права та привілеї.

Як на це реагувати вчителю?

Педагогічна задача № 35

На уроці фізкультури учень 4 класу жував гумку, надував пузирі. Вчитель почав вимагати, щоб той припинив. Хлопчик зробив вигляд, що викинув гумку, проте продовжував жувати. Вчитель зроби ще одне зауваження — безрезультатно. Вчитель: Скільки разів треба повторювати одне і те саме?! Безтолковий! Учень: Чому Ви мене обзиваєте? Самі такі! Після цього вчитель вигнав хлопчика з уроку.

Оцініть вчинок педагога. Запропонуйте інші шляхи розв'язання ситуації.

Педагогічна задача № 36

На прохання вчителя прибрати своє робоче місце після уроку другокласник зауважив, що вдома всі побутові роботи виконує хатня робітниця, яку він запросить для прибирання у школі. Вчитель: Кожна людина повинна самостійно виконувати побутову роботу. Учень: Навіщо я буду це робити, коли в батьків є гроші, щоб все оплатити. І вам у клас вони купили телевизор та DVD-програвач. Тому не заставляйте мене.

Яку стратегію поведінки доцільно обрати вчителю?

Педагогічна задача № 37

У 2 класі навчається хвора дитина (порушення дикції, кульгава тощо). Однокласники стороняться її, позаочі висміюють.

Як вплинути на ситуацію?

Педагогічна задача № 38

У вересні Слава прийшов до 4-го класу. Не треба багато часу, щоб визначити: «важких» учнів тут вдосталь. Слава швидко і без проблем посів значне місце в колективі. Стріляв на уроці з гумки, витирав оцінки в щоденнику. У класі змінився класний керівник. Хлопці домовилися: усі стоїмо. Увійшла вчителька.

- Добрий день, - промовила вона. - Сідайте... Але клас стояв. Почувся сміх.

Як слід вести себе в такій ситуації?

Як краще організувати виховну роботу в такому класі?

Проаналізуйте характер взаємовідносин між однокласниками.

Педагогічна задача № 39

Урок математики розпочався з перевірки домашнього завдання. Світлана Іванівна була незадоволена результатами, засмучена. Пояснення нової теми проходило в повній тиші. Раптом пролунав сильний грук. Учителька перервала пояснення, подивилася на учнів. Побачивши посмішку на обличчі Ігоря, зблідла й закричала: «Це ти стукав? Кого я питаю? Скільки можна знущатися?» З цими словами підійшла до парти і взяла його щоденник. «За те, що ти зірвав урок, я поставлю тобі «1». Хлопчик заперечив: «Чому я? Адже Ви навіть не розібралися! Ставити одиниці дуже легко!»

«А то Ти ще й мене вчиш! - закричала вчителька, Іди до класного керівника. Він тобі розкаже». З цими словами вона виштовхнула його за двері.

Чим можна пояснити таку поведінку Світлани Іванівни?

Яких саме помилок припустилася вчителька?

Які дії класного керівника доречні в такому випадку?

Педагогічна задача № 40

У класі є Сашко. Учитися не хоче, палить (ще з другого класу), байдикує. Я до нього і додому ходила, і до себе запрошувала, в гурток записувала, в секцію. Та що я тільки не робила! А що вийшло? Він тепер сам просить: «Ніно Василівно, приходьте до мене: я задачки не

розумію». Значить, сприймав усе як належне. Ні краплини подяки. Як пояснити те, що людина повинна відчувати сама? Я втомилася шукати до нього ключик і не розумію, у чому я не права.

У чому причина розчарувань учителя?

Чи є така позиція вчителя виправданою?

Розкрийте основні підходи до перевиховання дітей.

Педагогічна задача № 41

«Нехай моя Катерина зростає егоїсткою, – заявляє мати класному керівникові, – зате вона буде щасливою людиною. Нехай скаржаться інші учні, що вона брутальна, забирає в них книжки і не ділиться своїми, що може когось побити. Значить, у неї є характер, вона не пропаде, проб'є собі дорогу. За щастя треба боротися...»

Чи, на Вашу думку, саме таким шляхом можна досягнути щастя?

Чи потрібна індивідуальна робота з дівчиною та її батьками?

Що порадити однокласникам Катерини?

Педагогічна задача № 42

В Ігоря мати - лікар, а батько - науковий працівник. Вони безперервно «виховують» сина. Жодна його помилка не проходить без того, щоб Ігорю не прочитати нотацію про обов'язок і порядність. Він вже не тільки звик до цього моралізаторства, а й навчився хитрувати, щоб уникнути нотацій і неприємностей. Зараз він закінчує школу. Його мрія - стати директором банку, щоб мати більше грошей і зв'язків.

Виявіть та проаналізуйте недоліки в сімейному вихованні.

Ваші поради батькам.

Допоможіть Ігорю зрозуміти соціальний зміст його мети.

Педагогічна задача № 43

Марина зростала в дитячому будинку. її батьки були позбавлені батьківських прав. Марині - 10 років. Вона нестримана, агресивна, у відносинах незалежна, напружена, В новій школі на неї звернув увагу організатор позакласної роботи. Вони довго спілкувалися. Та перервав розмову шкільний дзвоник. Учитель пообіцяв продовжити бесіду на великій перерві. Марина була біля кабінету відразу після дзвоника, та вчитель, зайнятий жвавою розмовою з іншими підлітками, тільки привітно кивнув дівчинці, продовжуючи обговорення справ. Марина із силою вдарила віконну шибку - на руді проступила кров. Учителю, який підбіг до неї, відповіла: «Відійдіть, я вас ненавиджу!»

1. До яких помилок вдався вчитель у такій ситуації? Шляхи їх усунення, на Вашу думку?

2. Які можна допустити варіанти встановлення довірливого контакту з дівчинкою?

3. Як необхідно здійснювати індивідуальний підхід у вихованні учнів?

Педагогічна задача № 44

Молода вчителька проводить виховну годину, починаючи її словами: «Немає такої людини, яка б не мріяла про подвиг!» і чує у відповідь...» Чому ні?! Є - говорить учень. - Я не мрію про подвиг».

Як ви порадите реагувати вчительці?

Чи є подвиг виявом самоактуалізації особистості?

Що обумовлює ефективність проведення виховної години?

Педагогічна задача № 45

«Раніше я була доброю та слабкою. Не вміла та й не хотіла вживати брудну лексику, не знала, як захистити себе. Зараз я зовсім інша - мене навіть бояться... Тепер я знаю, що до таланту треба додати хоч трошки жорстокості, тоді ти сильна особистість, а інакше - ти нічого не варта. Наш час - це час сильних людей, які вміють завойовувати своє місце в житті».

*Про що свідчать ці судження?
Ваша думка про ціннісні орієнтації як представника сучасної
молоді?*

Які якості, на Вашу думку, характеризують сильну особистість?

Педагогічна задача № 46

- Давай, сину, поговоримо про розбиті вікна Смирнових, - спокійно говорить батько, - Навряд чи я зможу тобі допомогти, проте все ж таки поясни мені, як це сталося.

Син намагається пояснити ситуацію, що випадкове влучення футбольного м'яча спричинило побиття вікон Смирнових, які мешкають на першому поверсі.

- Я згоден, що це сталося не навмисно. - говорить батько. - У повсякденному житті, як і у футболі, діють свої жорсткі правила. Але ж ти підкоряєшся свистку судді? У такому разі скажи мені, яке покарання ти вважаєш справедливим?

1. Який виховний прийом застосований батьком?

2. Які якості будуть розвиватися в сина під впливом такої поведінки батька?

3. Яке покарання Ви вважаєте педагогічно доцільним?

Педагогічна задача № 47

Мати п'ятикласника розгнівалася на зауваження на адресу її хлопчика: пихатий та погано вчиться.

- Моя сім'я - мій дім! Я не заглядаю, що відбувається на Вашій кухні! Мої діти — і мені їх виховувати та відповідати за них перед собою та дітьми. Ніхто не має права втручатися та судити, які я роблю їм подарунки, у які секції записую, де і чому навчаю та скільки за це сплачую! Престиж - не лихо! Мої друзі діють так само, і поки ніхто на скаржився.

Чим обумовлена така агресивна відповідь матері?

Чи припустилася помилки вчителька?

Як поєднати в сімейному вихованні моду та престиж з інтересами дитини?

Педагогічна задача № 48

Ішов урок англійської мови в 6 класі. Учителька пояснювала новий матеріал. Учні слухали не дуже уважно, втомилися, бо це був останній урок. Працювати класові заважав Сашко К., учень надзвичайно неслухняний. Учителька кілька разів робила йому зауваження, але він не реагував: сміявся, передражнював учнів.

Утративши терпіння, учителька підійшла до Саші (він сидів, обернувшись до сусіда і не бачив її) й долонею ляпнула його по голові. Звук був гучним і в класі засміялися. Повернувшись до вчительки, Саша голосно вимовив нецензурне слово.

Який стиль педагогічного спілкування обрала вчителька у даній ситуації?

Якою була позиція школяра ?

Укажіть на продуктивність взаємодії вчительки з учнем у цій ситуації.

Педагогічна задача № 49

«Не можна виховувати мужність лише розповідями про героїчні вчинки. Так можна виховати лише спостерігача, для якого чужий подвиг стає об'єктом для споглядання, є розважальним моментом. Треба поставити людину в такі умови, щоб вона могла виявити

мужність будь в чому - у стриманості, в прямому, відкритому слові, у терплячості, у сміливості. Любов до праці треба виховувати працею, а не тільки розмовами про працю».

Чи згодні Ви з думкою А. Макаренка?

Яку головну умову переконання підтверджують ці слова?

Які основні вимоги до переконання Вам відомі?

Педагогічна задача № 50

Один з авторів, піднімаючи питання про виховання естетичних смаків молоді, скаржиться на те, що добра половина молоді, що має музичну освіту, не любить класичну музику. Музична освіта, на його думку, не завжди прищеплює любов до музики. Музичною грамотою можна оволодіти, але в той же час можна залишитися емоційно «глухим». Причину такого положення він вбачає в тому, що на практиці відбулося змішування двох понять: освіта і виховання.

Як Ви вважаєте, чи правий автор, розрізняючи поняття освіти і виховання?

У чому специфіка кожного з них?

Педагогічна задача № 51

У базовій навчальній програмі з фізичного виховання для вищих навчальних закладів України пропонується цілеспрямовано впливати на здобувач освіти фізичними вправами, силами природи та гігієнічними чинниками з метою зміцнення здоров'я, розвитку рухових якостей, забезпечення готовності до активного життя і професійної діяльності.

Як це пов'язати з фізичним вихованням школярів?

Що може зробити класний керівник у цьому напрямі?

Педагогічна задача № 52

Якщо Ви класний керівник і кажете школяра м: «Займайтеся фізичною культурою і спортом, робіть фіззарядку», а самі маєте зайву вагу, важку ходу, незручність у рухах, то чи маєте Ви моральне право ставити вимоги до учнів?

Чи має особистий приклад вчителя значення у фізичному вихованні учнів?

Педагогічна задача № 53.

Ігор був дуже вразливим, не по роках задумливим. До трьох із половиною років він знав уже всі букви, з чотирьох читав «про себе». Школу Ігор сприйняв байдуже. Він добросовісно виконує уроки, але цікавості вони в нього не викликають. Хлопець учиться вже у третьому класі. Має широке коло інтересів: вивчає життя тварин, цікавиться фізикою, хімію, дуже любить математику, вивчає англійську мову, читає науково-популярні журнали. Характер в Ігоря важкий, він самолюбивий, впертий. У нього немає друзів.

Спроектуйте таку систему виховної роботи з цією дитиною, щоб забезпечити виявлення й розвиток усіх його здібностей. Обдаровані діти мають вчитися: а) у загальних класах, а свої таланти проявляти поза школою; б) у спеціалізованих школах, класах; в) у звичайних класах, але за окремими програмами.

Педагогічна задача №54.

В сім'ї панувала атмосфера позитивного психологічного мікроклімату на виховання дітей. Батьки цікавилися справами своїх дітей, не лише що стосувалися шкільного життя, а й їхніми іншими справами.

Який вплив на виховання дітей мала атмосфера цієї сім'ї?

Які моральні якості формуються у дітей у цій сім'ї?

Педагогічна задача № 55

Четвертий клас. Загальний стаж роботи класного керівника А. Ф. — 16 років, у даному класі — перший рік. Клас збірний: у його складі — хлопці з кількох сусідніх шкіл. Більшість учнів єднає не тільки спільне навчання, але і заняття в спортивних секціях і гуртках. Між дітьми складаються стосунки взаємної підтримки. Актив класу, обраний на початку навчального року, тільки починає свою роботу. А. Ф. буває з хлопцями нервозна, причеплива, іноді зривається на лемент через незначні причини. Особливо нетерпима до запізень учнів. Хлопці помічають ці вади у характері вчителя, іноді намагаються «грати» на них. Увійшовши із запізненням до класу, А. Ф. побачила, що діти сидять не на своїх місцях. Більшість взяли в гардеробі пальта. У класі гамірно. Необхідно почати виховну годину, але обстановка не та... Вчителька задумалась, як знайти спосіб, за допомогою якого можна швидко заспокоїти учнів, створити робочу обстановку.

1. Чи був наведений приклад вчинку школярів навмисним чи навпаки?
2. Як міг вплинути на ситуацію характер відносин учнів у даному класі?
3. На який психологічний стан четвертокласників потрібно було звернути увагу?
4. Що треба оперативно врахувати А. Ф. при виборі методу взаємодії з класом?

Проаналізуйте варіанти розв'язання задачі:

а) підійшовши до вчительського столу, А. Ф. цього разу терпляче витримала паузу, повертаючи увагу дітей своїм мовчанням. Дочекавшись тиші, сказала: «Пробачте, хлопці. Мене затримала контрольна робота в сусідньому класі»;

б) звернулася до більш спокійного у цю хвилину ряду учнів, вказавши на них рукою: «Перший (другий, третій) ряд буде сьогодні, напевне, найбільш дисциплінованим, судячи з того, що хлопці вже зараз уважні»; в) почала голосно стукати указкою по столу і закликати дітей до порядку, намагаючись перекричати загальний шум.

Педагогічна задача № 56

В четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Тому вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З школяра ми дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

Що б Ви порадили класному керівнику в такій ситуації?

Вкажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.

Педагогічна задача № 57

В одній дружній сім'ї з'явилася така традиція - вечорами за чашкою чаю обговорювалися події дня. Всі разом переживали радощі та невдачі в житті кожного члена сім'ї. Багато розмов було про роботу матері - вона вчителька, про складні операції батька-хірурга. Всі досягнення і невдачі дітей обговорювалися з такою ж зацікавленістю, як і справи дорослих. І не тільки їх успішність, а також гуртки, спорт - усе викликало інтерес. У дім досить часто приходили однокласники дітей. Батько й мати з інтересом слухали про шкільне життя, брали участь в обговоренні подій.

Який вплив на виховання дітей мала атмосфера цієї сім'ї?

Які моральні якості формуються у дітей у цій сім'ї?

Педагогічна задача № 58

Пригадується розмова з одним інженером. Батька турбувало те, що у сина помітно знизилась оцінка, він став замкнутим, грубим.

Ми розговорились.

- Скажіть, що читає ваш син?

Батько невизначено потиснув плечима:

- Я якось не слідкував... у школі їм, напевно, кажуть, що треба читати.

- Прогулюєтесь ви з сином у годину відпочинку?

- Та що він, малюк? – заперечив інженер. – По-моєму від достатньо дорослий, щоб самостійно гуляти.

- То можливо, ви з ним в театр, на концерти ходите коли – не будь?

- Я лише з дружиною ходжу, - відповів інженер. – Та ви не думайте, я ніколи не відмовляю синові в грошах у кіно, театр чи ще на які-небудь розваги.

- Зрозумійте, справа не в грошах. Ви шкодуєте синові головного: вашого душевного тепла, уваги.

Батько захвилювався:

- Дозвольте, адже ми турбуємось про хлопчика! Одягаємо, годуємо його, забезпечуємо всім необхідним. Я завжди запитую про його оцінки в школі, підписую щоденник, дружина ходить на батьківські збори. Хіба він забутий усіма?

Розгляньте цю ситуацію з позиції батьківського авторитету.

Які помилки допускають батьки у вихованні сина?

Педагогічна задача № 59

Учитель (молодий фахівець) прийшов працювати до третього класу, де до нього працював інший учитель. Учні стали отримувати нижчі оцінки, ніж попереднього навчального року. На перших батьківських зборах батьки учнів у брутальній формі стали висувати претензії до вчителя. Створилася конфліктна ситуація.

Що необхідно було зробити вчителю, щоб уникнути даної конфліктної ситуації?

Як би вчинили Ви на місці вчителя?

Педагогічна задача № 60.

Четвертокласнику Сашку дали громадське доручення, яке він виконав так добре, що педагоги замилувалися хлопчиком. Директор вирішив оголосити батькам Сашка подяку за гарне виховання сина і з цією метою запросив батька до школи. Але той чомусь не прийшов. А наступного дня зателефонував і перепросив: «Я був зайнятий терміновою роботою, але Ви не хвилюйтесь, я його уже відлупцював. Я відразу зрозумів, що він щось накоїв...».

У чому Ви бачите причину того, що трапилося?

Проаналізуйте ситуацію

Педагогічна задача № 61.

Йдуть батьківські збори. Звертаючись до батьків, учителька говорить: «Для двох учнів класу є загроза залишитися на другий рік». А потім: «У мене на другий рік залишаються тільки дурні!». Даючи характеристику дітям, вона продовжує: «А ваша дівчинка непогана, але здібності незначні — посидючістю бере». Дайте оцінку поведінки вчителя на батьківських зборах.

Які можливі наслідки таких дій учителя?

Педагогічна задача № 62.

Мати Юри прийшла до школи ображена: її сину поставили з арифметики посередню оцінку, а його другові Віті найвищу, тоді як Юра завжди допомагає Віті вирішувати задачі. Що сказали б ви матері Юри на місці вчительки?

Що слід зробити вчителю в даній ситуації?

Педагогічна задача № 63.

Біля учительської мама нестаранного школяра — ефектна жінка, дорого, але без смаку одягнена, атакуючи вчительку, кричить: «Дві двійки йому вліпили, а він каже, що вчив. Я йому вірю: він мені ніколи не бреше. Я знаю: ви його просто не злюбили за те, що правду сказав на виховній годині: у Вас мазунчики є в класі». Вчителька: «Але він не учив, не знав навіть елементарного...». Мама: «Я офіційно заявляю: ще одна двійка, і я піду далі. Чому Вас тільки в інституті навчають?! Нічого самі не знаєте і дітям пояснити не можете». Вчителька:

«Інші, проте, розуміють. Тільки Ваш Коля...». Мама (кричить ще голосніше): «Я тебе виведу на чисту воду, давно зрозуміла, що тільки мій Коля в тебе поганий...».

Як би Ви вели цей «змістовний» діалог на місці вчительки?

Педагогічна задача № 63.

«Що ж Ви, з власним сином справитися не можете? От, подивіться, три двійки підряд! Якщо ще хоч одну одержить, я обіцяю — виставлю йому двійку за півріччя. І зверніть увагу на його нестерпну поведінку! Я його більше на уроки пускати не буду. Так що вживайте заходів! Я Вас попередила».

Яке почуття пережили батьки школяра після розмови з учителем? Дайте оцінку поведінці вчителя.

Чи порушила вчителька норми педагогічної етики?

Як слід вести бесіду з батьками?

Ваші педагогічні дії і план розмови?

Педагогічна задача № 65.

В четвертому класі з'явилася нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Тому вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З школяра ми дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

Що б Ви порадили класному керівнику в такій ситуації?

Вкажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.

Педагогічна задача № 66.

На батьківських зборах батьки запропонували, щоб у класного керівника і вчителів-предметників кожного тижня були чітко визначені години прийому батьків.

Як Ви ставитесь до такої пропозиції батьків?

Педагогічна задача № 67.

В одній дружній сім'ї з'явилася така традиція - вечорами за чашкою чаю обговорювались події дня. Всі разом переживали радощі та невдачі в житті кожного члена сім'ї. Багато розмов було про роботу матері - вона вчителька, про складні операції батька-хірурга. Всі досягнення і невдачі дітей обговорювались з такою ж зацікавленістю, як і справи дорослих. І не тільки їх успішність, а також гуртки, спорт - усе викликало інтерес. У дім досить часто приходили однокласники дітей. Батько й мати з інтересом слухали про шкільне життя, брали участь в обговоренні подій.

Який вплив на виховання дітей мала атмосфера цієї сім'ї?

Які моральні якості формуються у дітей у цій сім'ї?

Педагогічна задача № 68.

Версія вчителя: «Сама не слухає й іншим заважає! Непосидюща, неухажлива...» і ще багато всляких «ні» та «не». Учитель переконаний, що його завдання - давати дітям знання, а вихованням дітей повинні займатися батьки (і багато в чому це є правдою).

Версія дитини: «У школі нудно й нецікаво! Хочеться повернутися назад у садок, де можна було гратися цілими днями».

Які шляхи розв'язання?

Педагогічна задача № 69.

Версія вчителя: «Живе в хмарах, постійно відволікається. Усе потрібно повторювати по кілька разів!» Учителеві не подобається, що батьки ретельно роблять із дитиною уроки й не дають їй самостійно вчитися. Як наслідок - за домашнє завдання в неї тверде «12», а самостійну роботу в класі ледве можна оцінити на «3».

Версія дитини: «Учитель занадто швидко все розповідає».

Яка роль батьків?

Педагогічна задача № 70.

Вчитель пише в щоденнику зауваження: «У вашого сина погано з англійською мовою, прошу вжити заходів». Або: «Ваша дочка багато говорить без дозволу на уроці літератури. Прошу вжити заходів».

Ваше ставлення до записів такого роду?

Аргументуйте свою відповідь.

Педагогічна задача № 71.

У народній педагогіці добре відома ідея «виховання побутом».

Розробіть план бесіди для батьків, розкриваючи значення цієї концепції у розвитку естетичної культури учнів

Педагогічна задача № 72.

- Давай, сину, поговоримо про розбиті вікна Смирнових, - спокійно говорить батько, - Навряд чи я зможу тобі допомогти, проте все ж таки поясни мені, як це сталося.

Син намагається пояснити ситуацію, що випадкове влучення футбольного м'яча спричинило побиття вікон Смирнових, які мешкають на першому поверсі.

- Я згоден, що це сталося не навмисно. - говорить батько. – У повсякденному житті, як і у футболі, діють свої жорсткі правила. Але ж ти підкоряєшся свистку судді? У такому разі скажи мені, яке покарання ти вважаєш справедливим?

Який виховний прийом застосований батьком?

Які якості будуть розвиватися в сина під впливом такої поведінки батька?

Яке покарання Ви вважаєте педагогічно доцільним?

Педагогічна задача № 73.

Мати четвертокласника розгнівалася на зауваження на адресу її хлопчика: пихатий та погано вчиться.

- Моя сім'я - мій дім! Я не заглядаю, що відбувається на Вашій кухні! Мої діти — і мені їх виховувати та відповідати за них перед собою та дітьми. Ніхто не має права втручатися та судити, які я роблю їм подарунки, у які секції записую, де і чому навчаю та скільки за це сплачую! Престиж - не лихо! Мої друзі діють так само, і поки ніхто на скаржився.

Чим обумовлена така агресивна відповідь матері?

Чи припустилася помилки вчителька?

Як поєднувати в сімейному вихованні моду та престиж з інтересами дитини?

Педагогічна задача № 74.

У сім'ї Микитюків нерідко виникали суперечності щодо виховання одинадцятирічної доньки Олени. Батько вважав, що треба суворо вимагати від доньки дотримання порядку, виконання певних обов'язків у сім'ї, привчати її до самообслуговування. Мати ж вважала, що Олена ще напрацюється, то ж нехай побільше відпочиває. Бабуся також намагалася догодити онучці й частенько прибирала її розкидані речі.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася у сім'ї. Як можуть позначитися різні позиції членів родини на вихованні Олени та формуванні у неї особистісних якостей?

Педагогічна задача № 75

Четвертий клас. Клас збірний: у його складі — хлопці з кількох сусідніх шкіл. Більшість учнів єднає не тільки спільне навчання, але і заняття в спортивних секціях і гуртках. Між дітьми складаються стосунки взаємної підтримки. Актив класу, обраний на початку навчального року, тільки починає свою роботу. А. Ф. буває з хлопцями нервозна, причеплива, іноді зривається на лемент через незначні причини. Особливо нетерпима до запізнь учнів. Хлопці помічають ці вади у характері вчителя, іноді намагаються «грати» на них. Увійшовши із запізненням до класу, А. Ф. побачила, що діти сидять не на своїх місцях. Більшість взяли в

гардеробі пальта. У класі гамірно. Необхідно почати виховну годину, але обстановка не та... Вчителька почала нервово і голосно стукати указкою по столу і закликати дітей до порядку, намагаючись перекричати загальний шум.

Як міг вплинути на ситуацію характер відносин учнів у даному класі? Який психологічний стан четвертокласників потрібно було помітити?

Що треба оперативно врахувати вчительці при виборі методу взаємодії з класом?

Педагогічна задача № 76

Учитель тоді вчитель, коли досконало знає свою навчальну дисципліну, оскільки від його наукового багажу залежить його визнання школяра ми, а потім і батьками.

Оскільки душа дитини повніше розкривається не на уроках, а в позашкільних справах та в процесі спілкування, то тільки той учитель - майстер, хто вільно володіє прийомами спілкування, вміє зробити життя школярів цікавим. Треба навчити дитину вчитися протягом усього життя та постійно працювати над собою, збагачуючи себе і духовно – це головне для вчителя. Культура, кругозір та інтелігентність - важливі показники якостей людини як вчителя.

Раптом Віра Михайлівна зняла окуляри і тоном, який свідчив, що думки вчителів зачепили її самолюбство, голосно сказала:

А я вважала і вважаю, що головне для вчителя – це сумлінність. - Та після невеликої паузи продовжила. — Я вже двадцять п'ять років перша приходжу до школи й остання ужу. Я всю себе віддаю дітям, Потрібно всього себе віддавати дітям - от що робить учителя Вчителем!

Але ще потрібно, щоб було що віддавати дітям, - додав хтось із вчителів. А от я - звичайно разом із колегами - випустила у життя декілька сотень хлопчиків та дівчаток. Двоє з них стали академіками, троє докторами, п'ятеро кандидатами наук, а скільки інженерів, лікарів, вчителів - не перерахувати, — додала Галина Аркадіївна,

-Галино Аркадіївно, а скількох Ви не врятували? – запитав молодий учитель біології.

-Що це означає - не врятувала? Від чого або від кого не врятувала? - не зрозуміла питання колеги досвідчена вчителька.

-От скільки серед Ваших випускників тих, хто став пияком, кого засудили, а може не засудили, проте став поганою людиною? - допитувався молодий біолог.

Так, Ви праві, Толю. Я ніколи не підраховувала тих, кому не змогла допомогти. Мені, як і багатьом колегам, приємніше працювати із сильними, здібними, яскравими дітьми, які самі бажають вчитися.

Як Ви вважаєте, хто з вчителів правий?

Чи можна вважати цю розмову вчителів показником уболівання за власну професійну компетентність?

Які показники професійної діяльності пропонує врахувати молодий вчитель?

Педагогічна задача № 77

Мама Віталія шукала для свого сина школу. У нього були проблеми: він заїкався. Розмовляючи з директорами шкіл свого району, вона повідомляла про проблему сина. Директори їй співчувати, говорили про необхідність повести його до спеціаліста й віддати до спецшколи. І тільки директор 2-ї школи сказав: «Нічого страшного, такого, чого не можна виправити у даному випадку немає. Приводьте його до нас».

Саме у цю школу мама і відвела Віталія. Через два роки Віталій перестав заїкатися.

Чи є вмотивованою відмова директорів загальноосвітньої школи брати до закладу дітей із вадами розвитку?

Чим можна пояснити таку впевненість директора 2-ї школи?

Чи ризикують батьки, вибираючи школу для дитини? Ваша думка.

Педагогічна задача № 78

Директор школи побачив біля свого кабінету гурт хлопців, що оточили двох, які дралися. Він підійшов до них та запросив усіх до свого кабінету, а тих, що дралися, залишитися в коридорі. Закривши двері та залишившись із ними в коридорі, спитав хлопців:

Може, поясните, чому Ви сваритесь, із-за чого ви дралися? Підлітки мовчать, проте з погрозою дивляться один на одного.

Це секрет? - питає директор.

Вони тільки кивають головами.

- Тоді зробимо так, даю Вам 5 хвилин - поговоріть як чоловік з чоловіком, тільки без кулаків та ображень, тихо, мирно з'ясуйте свої відносини. І пам'ятайте, Ви повинні увійти в клас ще більшими друзями, ніж були раніше, покажіть усім, як Ви вмієте цивілізовано розв'язувати складні життєві проблеми.

Чи правий директор?

Чи Згодні Ви з думкою, що на практиці повинно реалізовуватися уявлення про «жіноче» та «чоловіче» виховання?

Яке рішення прийняли Ви в подібній ситуації?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ з курсу «Теорія і методика виховання»

1. **Мета виховання – це**
 - а) кінцевий результат формування особистості
 - б) форма навчання учнів
 - в) рівень цивілізації суспільства
 - г) показник успішності учнів
 - е) підготовка до вибору професії

2. **У якому рядку правильно зазначені компоненти структури процесу виховання:**
 - а) Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Формування почуттів. Формування переконань. Формування умінь і звичок поведінки.
 - б) Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Формування почуттів. Формування переконань. Поступовість і систематичність вправління.
 - в) Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Формування почуттів. Активна діяльність особистості. Формування умінь і звичок поведінки.

3. **Головною метою національного виховання в Україні є:**
 - а) виховання дітей на культурно–історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях та багатовіковій мудрості, духовності;
 - б) передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, своєрідності на основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинуту духовність, моральну, художньо–естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту;
 - в) перехід до педагогічної творчості та індивідуального впливу, у переорієнтації учнівських і вчительських колективів на подолання авторитарно–командного стилю у ставленні до учнів.

4. **У якому рядку зазначено положення, що не є завданням виховної діяльності?**
 - а) формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати;
 - б) формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;

в) прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших національностей, які мешкають на території України;

г) виховний процес потрібно будувати так, щоб його зміст і форми реалізації не викликали спротиву у вихованця.

5. **У якому рядку зазначено положення, що не є завданням виховної діяльності?**

а) виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції;

б) утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот;

в) виховання є складним, багатогранним процесом, у якому тісно переплетені внутрішні (стосуються особи вихованця) та зовнішні (стосуються виховного середовища) суперечності;

г) формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря.

6. **У якому рядку зазначено положення, що не є завданням виховної діяльності?**

а) формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та громадянською відповідальністю;

б) розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її самореалізації;

в) формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя за ринкових відносин;

г) важлива послідовність, узгодженість, систематичність, плановірність педагогічних впливів, підпорядкованих меті, принципам, завданням, змістові, формам і методам виховної діяльності загалом.

7. **Закономірність органічного зв'язку виховання із суспільними потребами та умовами виховання полягає в тому, що:**

а) розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі

б) виховує все: люди, речі, явища. серед виховних чинників найвагомішим є людський (роль батьків, педагогів).

в) виховний процес трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

8. **Закономірність взаємодії у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників полягає в тому, що:**

а) розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі

б) виховує все: люди, речі, явища. серед виховних чинників найвагомішим є людський (роль батьків, педагогів).

в) виховний процес трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

9. **Суть закономірності виховання «Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери» полягає в тому, що:**

ф) розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі

б) виховує все: люди, речі, явища. серед виховних чинників найвагомішим є людський (роль батьків, педагогів).

в) виховний процес трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

10. **Суть закономірності виховання «Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування» полягає в тому, що:**

а) виховує все: люди, речі, явища. серед виховних чинників найвагомішим є людський (роль батьків, педагогів).

б) виховний процес трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

в) діяльність — головний фактор єдності свідомості й поведінки, коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчальною, трудовою, ігровою, спортивною та ін.), що забезпечує всебічний розвиток особистості.

11. **У якому рядку зазначено визначення поняття «Закономірності виховання»**

а) стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості;

б) керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу;

в) способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

12. **У якому рядку зазначено визначення поняття «Принципи виховання»**

а) стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості;

б) керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу;

в) способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

13. **У якому рядку зазначено визначення поняття «Методи виховання»**

а) стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості;

б) керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу;

в) способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

14. **У якому рядку неправильно зазначено принципи виховання?**

а) цілеспрямованість виховання;

б) поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів;

в) органічне поєднання слова і діла;

г) повага до особистості дитини, поєднана з розумною вимогливістю до неї;

г) опора на позитивне в людині.

15. **У якому рядку неправильно зазначено принципи виховання?**

а) поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів;

- б) коригування виховного процесу;
 в) повага до особистості дитини, поєднана з розумною вимогливістю до неї;
 г) опора на позитивне в людині.
16. **У якому рядку не всі слова означають принципи виховання.**
 а) демократизація, народність, природовідповідність;
 б) чуйність, дбайливість, етнізація, очікуваність;
 в) систематичність, індивідуалізація, гуманізація.
17. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає подолання авторитарного стилю виховання, забезпечення співробітництва вихователів і вихованців, урахування думки колективу в цілому і кожної особистості зокрема.**
 а) принцип етнізації;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип виховання особистості в колективі;
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип цілеспрямованості;
 ж) принцип виховання в праці.
18. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає врахування багатогранної і цілісної природи дитини: анатомо-фізіологічних, психологічних, вікових, генетичних, національних, регіональних особливостей.**
 а) принцип етнізації;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип виховання особистості в колективі;
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
19. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина.**
 а) принцип етнізації;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип гуманізації;
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
20. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіру до неї.**
 а) принцип етнізації;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;

- г) принцип демократизації;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
21. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом, забезпечує розуміння духовної єдності та спадкоємності поколінь.**
- а) принцип етнізації;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
22. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає правильне співвідношення методів формування свідомості та суспільної поведінки, запобігання відхиленням у них, вироблення в учнів несприйнятливості до будь-яких негативних впливів, готовності боротися з ними.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
23. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає використання у виховній роботі краєзнавчого матеріалу, систематичне ознайомлення учнів із суспільно-політичними подіями в країні, залучення їх до посильної участі в громадсько корисній роботі.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) принцип демократизації;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
24. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає врахування впливу на результати виховання підрастаючого покоління не тільки школи, а всього суспільства, соціальних інститутів, що підвищує ефективність виховного процесу.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;

- в) принцип культуровідповідності;
 г) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
25. **Вкажіть принцип виховання, що реалізується за умови усвідомлення школяра ми, що праця — єдине джерело задоволення матеріальних і духовних потреб, чинник усебічного розвитку особистості, сумлінне ставлення до неї — важлива позитивна риса.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип індивідуалізації та диференціації;
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
26. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає усвідомлення школяра ми того, що колектив — могутній засіб виховання, що певні риси особистості формуються тільки в колективі, а участь учнів у самоврядуванні сприяє розвитку самостійності, самодіяльності, ініціативи.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати;
 д) принцип гуманізації
 е) принцип виховання особистості в колективі.
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
27. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає безпосередню участь учнів у плануванні своїх громадських справ, усвідомлення їх необхідності й значення, контроль за їх виконанням, оцінювання досягнутих результатів.**
- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
 б) принцип зв'язку виховання з життям;
 в) принцип культуровідповідності;
 г) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати;
 д) принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів.
 е) принцип виховання особистості в колективі.
 є) принцип природовідповідності;
 ж) принцип виховання в праці.
28. **Вкажіть принцип виховання, що повинен охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки школярів, у стилі життя школи, її традиціях.**

- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
- б) принцип зв'язку виховання з життям;
- в) принцип комплексного підходу у вихованні.
- г) єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати;
- д) принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів.
- е) принцип виховання особистості в колективі.
- є) принцип природовідповідності;
- ж) принцип виховання в праці.

29. **Вкажіть принцип виховання, що передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості та національної гідності, створення умов для дітей всіх національностей, які є громадянами України.**

- а) принцип єдності і свідомості поведінки;
- б) принцип зв'язку виховання з життям;
- в) принцип комплексного підходу у вихованні.
- г) народності;
- д) принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів.
- е) принцип виховання особистості в колективі.
- є) принцип природовідповідності;
- ж) принцип виховання в праці.

30. **Визначте, що слід розуміти під принципами виховання ?**

- а) вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання і визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики й організації.
- б) закони, що виконують регулятивну функцію.
- в) основоположні ідеї, які відображають залежності між метою виховання і вимогами суспільства.
- г) логічні категорії, які поширюються на всі явища виховного процесу.

31. **З наведеного списку послідовно відберіть принципи та закономірності виховання.**

<p>А. Принципи виховання</p> <p>Б. Закономірності виховання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зв'язок виховання з життям. 2. Індивідуальний підхід до учнів. 3. Єдність навчання і виховання. 4. Виховання в праці. 5. Зумовленість виховання із суспільними потребами. 6. Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. 7. Вплив на виховання мови, природи, національної культури, звичаїв, традицій тощо. 8. Цілеспрямованість виховання. 9. Єдність свідомості та поведінки у вихованні. 10. Залежність виховного процесу від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери.
---	---

	<p>11. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів.</p> <p>12. Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників.</p>
--	---

32. **Завдання якого виду виховання визначають як оволодіння людиною знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним?**
- завдання морального виховання;
 - завдання екологічного виховання;
 - завдання трудового виховання;
 - завдання економічного виховання;
 - завдання правового виховання;
 - завдання розумового виховання.
33. **Завдання якого виду виховання визначають як оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем?**
- завдання морального виховання;
 - завдання екологічного виховання;
 - завдання трудового виховання;
 - завдання економічного виховання;
 - завдання правового виховання;
 - завдання розумового виховання.
34. **Завдання якого виду виховання визначають як оволодіння людиною знаннями про згубні наслідки вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, формування непримирності до їх вживання?**
- завдання морального виховання;
 - завдання екологічного виховання;
 - завдання трудового виховання;
 - завдання економічного виховання;
 - завдання правового виховання;
 - завдання розумового виховання.
35. **Завдання якого виду виховання визначають як ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря?**
- завдання морального виховання;
 - завдання екологічного виховання;
 - завдання трудового виховання;
 - завдання економічного виховання;
 - завдання правового виховання;
 - завдання розумового виховання.
36. **Завдання якого виду виховання визначають як формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності?**

- а) завдання морального виховання;
 - б) завдання екологічного виховання;
 - в) завдання трудового виховання;
 - г) завдання економічного виховання;
 - д) завдання правового виховання;
 - е) завдання розумового виховання.
37. **Завдання якого виду виховання визначають як оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки?**
- а) завдання морального виховання;
 - б) завдання екологічного виховання;
 - в) завдання трудового виховання;
 - г) завдання економічного виховання;
 - д) завдання правового виховання;
 - е) завдання розумового виховання.
38. **Завдання якого виду виховання визначають як формування психологічної готовності до праці, виховання поваги до людей праці та результатів їхньої діяльності, підготовка до свідомого вибору професії.**
- а) завдання морального виховання;
 - б) завдання екологічного виховання;
 - в) завдання трудового виховання;
 - г) завдання економічного виховання;
 - д) завдання правового виховання;
 - е) завдання розумового виховання.
39. **Яке із завдань є завданням естетичного виховання?**
- а) формування розрізняти красиве і потворне, розвиток почуття прекрасного, оволодіння уміннями і навичками виражати прекрасне у мистецтві та житті;
 - б) формування психологічної готовності до праці, виховання поваги до людей праці та результатів їхньої діяльності, підготовка до свідомого вибору професії;
 - в) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки;
 - г) оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у сфері взаємин статей, формування у них потреб керуватися у міжстатевих стосунках нормами моральності.
40. **Яке із завдань є завданням трудового виховання?**
- а) формування розрізняти красиве і потворне, розвиток почуття прекрасного, оволодіння уміннями і навичками виражати прекрасне у мистецтві та житті;
 - б) формування психологічної готовності до праці, виховання поваги до людей праці та результатів їхньої діяльності, підготовка до свідомого вибору професії;
 - в) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки;
 - г) оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у сфері взаємин статей, формування у них потреб керуватися у міжстатевих стосунках нормами моральності.
41. **Яке із завдань є завданням морального виховання?**

- а) формування розрізняти красиве і потворне, розвиток почуття прекрасного, оволодіння уміннями і навичками виражати прекрасне у мистецтві та житті;
- б) формування психологічної готовності до праці, виховання поваги до людей праці та результатів їхньої діяльності, підготовка до свідомого вибору професії;
- в) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки;
- г) оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у сфері взаємин статей, формування у них потреб керуватися у міжстатевих стосунках нормами моральності.

42. **Яке із завдань є завданням правового виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) оволодіння людиною знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним;
- в) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- г) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря.

43. **Яке із завдань є завданням екологічного виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) оволодіння людиною знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним;
- в) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- г) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря.

44. **Яке із завдань є завданням розумового виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) оволодіння людиною знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним;
- в) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- г) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря.

45. **Яке із завдань є завданням економічного виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;

- б) оволодіння людиною знаннями про відносини людини з природним середовищем і розумне співіснування з ним;
- в) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- г) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря.

46. **Яке із завдань є завданням правового виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря;
- в) оволодіння людиною знаннями про згубні наслідки вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, формування непримиренності до їх вживання;
- г) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- д) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки.

47. **Яке із завдань є завданням економічного виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря;
- в) оволодіння людиною знаннями про згубні наслідки вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, формування непримиренності до їх вживання;
- г) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- д) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки.

48. **Яке із завдань є завданням розумового виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря;
- в) оволодіння людиною знаннями про згубні наслідки вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, формування непримиренності до їх вживання;
- г) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- д) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки.

49. **Яке із завдань є завданням морального виховання?**

- а) оволодіння людиною знаннями, поглядами, переконаннями, про права і обов'язки, вироблення вмінь, звичок, поведінки відповідно до правових норм, формування нетерпимості до правопорушень, прагнення боротьби з цим явищем;
- б) ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, формування здатності до економічного мислення, виховання почуття і рис ефективного господаря;
- в) оволодіння людиною знаннями про згубні наслідки вживання тютюну, алкоголю, наркотиків, формування непримиренності до їх вживання;
- г) формування наукового світогляду, розвиток інтелектуальних потенційних можливостей, здатності до інтелектуального зусилля та тривалої інтелектуальної діяльності, вироблення здібностей до самостійної пізнавальної діяльності;
- д) оволодіння правилами і нормами поведінки, формування моральних почуттів і переконань, умінь і навичок моральної поведінки.

50. **У якому рядку подано визначення поняття «Методи виховання»?**

- а) частина, елемент, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.
- б) способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.
- в) вид суспільної діяльності, який може впливати на особистість у певному напрямі
- г) педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій і вчинків.

51. **У якому рядку подано визначення поняття «Засоби виховання»?**

- а) частина, елемент, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.
- б) способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.
- в) вид суспільної діяльності, який може впливати на особистість у певному напрямі
- г) педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій і вчинків.

52. **Вкажіть рядок, у якому всі поняття означають назви методів формування свідомості особистості.**

- а) змагання, бесіда, читацька конференція, вимога, приклад, туристичний похід, диспут, екскурсія, заохочення;
- б) бесіда, вимога, диспут, лекція, розповідь, роз'яснення приклад;
- в) бесіда, читацька конференція, вимога, приклад, диспут, екскурсія;
- г) бесіда, читацька конференція, диспут, екскурсія, заохочення.

53. **Вкажіть рядок, у якому всі поняття означають назви методів стимулювання діяльності та поведінки.**

- а) змагання, привчання, приклад, вимога, заохочення, доручення;
- б) змагання, заохочення, покарання;
- в) змагання, привчання, покарання, заохочення, доручення.

54. **Вкажіть рядок, у якому всі поняття означають назви методів організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки**

- а) педагогічна вимога, бесіда, читацька конференція, диспут, екскурсія, заохочення, преса, виховуюча ситуація;

б) педагогічна вимога, створення виховуючої ситуації, громадська думка, привчання;

в) педагогічна вимога, створення виховуючої ситуації, бесіда, приклад, громадська думка, привчання.

55. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Педагогічна вимога»**

а) це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його—негативних дій і вчинків;

б) це метод колективної вимоги, який спрямований на обговорення чи критику вчинка школяра , що приносить шкоду для колективу, суспільства й самого порушника;

в) це метод суть якого полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

г) це метод виховного впливу, суть якого полягає у визначенні педагогом умов, необхідних для здійснення запланованих завдань щодо формування в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків;

д) всі відповіді правильні;

е) всі відповіді неправильні.

56. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Громадська думка»**

а) це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його—негативних дій і вчинків;

б) це метод колективної вимоги, який спрямований на обговорення чи критику вчинка школяра , що приносить шкоду для колективу, суспільства й самого порушника;

в) це метод, суть якого полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

г) це метод виховного впливу, суть якого полягає у визначенні педагогом умов, необхідних для здійснення запланованих завдань щодо формування в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків;

д) всі відповіді правильні;

е) всі відповіді неправильні.

57. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Вправління»**

а) це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його—негативних дій і вчинків

б) це метод колективної вимоги з метою формування позитивної діяльності школяра або гальмування його—негативних дій і вчинків.

в) як метод суть якого полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

г) це метод виховного впливу, суть якого полягає у визначенні педагогом умов, необхідних для здійснення запланованих завдань щодо формування в учнів нових

почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків.

- д) всі відповіді правильні;
- е) всі відповіді неправильні.

58. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Створення виховуючих ситуацій»**

а) це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій і вчинків;

б) це метод колективної вимоги, який спрямований на обговорення чи критику вчинка школяра, що приносить шкоду для колективу, суспільства й самого порушника.;

в) як метод суть якого полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

г) це метод виховного впливу, суть якого полягає у визначенні педагогом умов, необхідних для здійснення запланованих завдань щодо формування в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків;

- д) всі відповіді правильні;
- е) всі відповіді неправильні.

59. **Вкажіть рядок, у якому зазначено види педагогічної вимоги.**

- а) пряма, опосередкована;
- б) пряма, стимульована;
- в) опосередкована, стимульована.

60. **Вкажіть рядок, у якому перераховано основні ознаки прямої педагогічної вимоги.**

а) чітка сформульованість завдання, спокійний тон висловлювання, позитивність, стикульованість;

б) чітка сформульованість завдання, спокійний тон висловлювання, позитивність, інструктивність;

в) чітка сформульованість завдання, спокійний тон висловлювання, відкритість, інструктивність;

г) правильної відповіді немає.

61. **Вкажіть рядок, у якому правильно зазначено форми опосередкованої педагогічної вимоги.**

а) педагогічна вимога з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом нейтрального ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом негативного ставлення педагога до вихованця;

б) педагогічна вимога з виявом чуттєвого ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом нейтрального ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом негативного ставлення педагога до вихованця;

в) педагогічна вимога з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом морального ставлення педагога до вихованця, педагогічна вимога з виявом негативного ставлення педагога до вихованця;

- г) всі відповіді правильні;
- д) всі відповіді неправильні.

62. **Вкажіть рядок, у якому правильно зазначено форми опосередкованої педагогічної вимоги.**
- а) педагогічна вимога з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця, виявом негативного ставлення педагога до вихованця;
 - б) педагогічна вимога з виявом чуттєвого ставлення педагога до вихованця, з виявом нейтрального ставлення педагога до вихованця, з виявом негативного ставлення педагога до вихованця;
 - в) педагогічна вимога з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця, з виявом морального ставлення педагога до вихованця, з виявом негативного ставлення педагога до вихованця;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
63. **Вкажіть рядок, у якому правильно зазначено види опосередкованої педагогічної вимоги з виявом позитивного ставлення педагога до вихованця.**
- а) вимога–прохання, вимога–довір'я, вимога–схвалення;
 - б) вимога–порада, вимога–натяк, умовна вимога, вимога в ігровій формі;
 - г) вимога–осуд, вимога–недовіра, вимога–погроза;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
64. **Вкажіть рядок, у якому правильно зазначено види опосередкованої педагогічної вимоги з виявом нейтрального ставлення педагога до вихованця.**
- а) вимога–прохання, вимога–довір'я, вимога–схвалення;
 - б) вимога–порада, вимога–натяк, умовна вимога, вимога в ігровій формі;
 - г) вимога–осуд, вимога–недовіра, вимога–погроза;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
65. **Вкажіть рядок, у якому правильно зазначено види опосередкованої педагогічної вимоги з виявом негативного ставлення педагога до вихованця.**
- а) вимога–прохання, вимога–довір'я, вимога–схвалення;
 - б) вимога–порада, вимога–натяк, умовна вимога, вимога в ігровій формі;
 - г) вимога–осуд, вимога–недовіра, вимога–погроза;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
66. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–прохання.**
- а) добрі взаємини, довіра і повага між педагогом і школяра ми, створення ситуації добровільності виконання учнем завдання;
 - б) формування у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить; повага до вчителя формує обов'язковість виконання його доручення;
 - в) учень домігся певних успіхів, необхідність спонукання його до поліпшення діяльності, формування почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.

67. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–довіра.**
- а) добрі взаємини, довіра і повага між педагогом і школяра ми, створення ситуації добровільності виконання учнем завдання;
 - б) метою є формування у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить; повага до вчителя формує обов'язковість виконання його доручення;
 - в) учень домігся певних успіхів, необхідність спонукання його до поліпшення діяльності, формування почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
68. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–схвалення.**
- а) добрі взаємини, довіра і повага між педагогом і школяра ми, створення ситуації добровільності виконання учнем завдання;
 - б) формування у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить; повага до вчителя формує обов'язковість виконання його доручення;
 - в) учень має певні успіхи, але виникає необхідність спонукання його до поліпшення діяльності, формування почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
69. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–натяку**
- а) мета – досягнення бажаного результату за незначного виховного впливу з використанням жарту, докору, погляду або жесту, зверненого до одного або кількох членів колективу;
 - б) висування даного виду вимоги застосовується до учнів, коли для виконання діяльності спершу необхідно зробити щось інше. при цьому види діяльності поєднують так, щоб вони впливали один з одного, щоб між ними був природний зв'язок («буде в тебе усе гаразд з навчанням, зможеш займатися в оркестрі»);
 - в) педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, але авторитет педагога є високим, вихованець дорожить довір'ям педагога і цим видом діяльності.
70. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–умови**
- а) мета – досягнення бажаного результату за незначного виховного впливу з використанням жарту, докору, погляду або жесту, зверненого до одного або кількох членів колективу;
 - б) висування даного виду вимоги застосовується до учнів, коли для виконання діяльності спершу необхідно зробити щось інше. при цьому види діяльності поєднують так, щоб вони впливали один з одного, щоб між ними був природний зв'язок («буде в тебе усе гаразд з навчанням, зможеш займатися в оркестрі»);
 - в) педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, але авторитет педагога є високим, вихованець дорожить довір'ям педагога і цим видом діяльності.

71. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності висування педагогічної вимоги–недовіри**
- а) мета – досягнення бажаного результату за незначного виховного впливу з використанням жарту, докору, погляду або жесту, зверненого до одного або кількох членів колективу;
- б) висування даного виду вимоги застосовується до учнів, коли для виконання діяльності спершу необхідно зробити щось інше. при цьому види діяльності поєднують так, щоб вони впливали один з одного, щоб між ними був природний зв'язок («буде в тебе усе гаразд з навчанням, зможеш займатися в оркестрі»);
- в) педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, але авторитет педагога є високим, вихованець дорожить довір'ям педагога і цим видом діяльності.
72. **Вкажіть рядок, у якому зазначено характерні ознаки висування педагогічної вимоги–осуду.**
- а) негативна оцінка педагогом конкретних дій та вчинків школяра, що розрахована на гальмування небажаних вчинків і стимулювання позитивних, педагог висловлює дану вимогу в колективі або учневі наодинці, що виражається у докорі, закиді чи обуренні;
- б) учневі повідомляють, що у разі невиконання розпорядження до нього буде вжито суворіших заходів виховного впливу;
- в) педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, але авторитет педагога є високим, вихованець дорожить довір'ям педагога і цим видом діяльності.
73. **Вкажіть рядок, у якому зазначено характерні ознаки висування педагогічної вимоги–погрози.**
- а) негативна оцінка педагогом конкретних дій та вчинків школяра, що розрахована на гальмування небажаних вчинків і стимулювання позитивних, педагог висловлює дану вимогу в колективі або учневі наодинці, що виражається у докорі, закиді чи обуренні;
- б) учневі повідомляють, що у разі невиконання розпорядження до нього буде вжито суворіших заходів виховного впливу;
- в) педагог усуває школяра від певного виду діяльності за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, але авторитет педагога є високим, вихованець дорожить довір'ям педагога і цим видом діяльності.
74. **Вкажіть рядок, де зазначені вчинки, які можуть бути предметом обговорення в колективі (за В.О. Сухомлинським)**
- а) поведінка дитини (підлітка, юнака), причиною якої є явні або приховані ненормальності в сім'ї, зокрема антигромадські вчинки батьків, сварки, скандали, незгоди між батьком і матір'ю; діти розуміють взаємозв'язок між своєю поведінкою і життям сім'ї, тому оголення тіншових сторін цього життя пригнічує їх;
- б) поведінка або окремі вчинки, що об'єктивно є протестом проти грубості, сваволі старших, оскільки підліток у такому разі вважає осуд несправедливістю щодо себе;
- в) вчинки дитини, що є результатом допущеної педагогом помилки;
- г) всі відповіді правильні;
- д) всі відповіді неправильні.

75. **Вкажіть рядок, де зазначені вчинки школяра , які можуть бути предметом обговорення в колективі (за В.О. Сухомлинським)**
- а) вчинок, зумовлений тим, що вчитель припустився необ'єктивності в оцінці знань школяра ;
 - б) неправильний вчинок, пояснення якого потребує розповіді про глибоко особисті, дружні стосунки школяра зі своїми однолітками чи із старшим або молодшим другом, тому що наштотування на відвертість у такому разі учень переживає як спонування до зради, виказування друга;
 - в) поганий вчинок, мотиви якого пов'язані з особливостями стосунків у сім'ї, про які дітям рано знати і які не можна їм роз'яснювати;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
76. **Вкажіть рядок, де зазначені вчинки школяра , які не можуть бути предметом обговорення в колективі (за В.О. Сухомлинським).**
- а) поведінка дитини (підлітка, юнака), причиною якої є явні або приховані ненормальності в сім'ї, зокрема антигромадські вчинки батьків, сварки, скандали, незгоди між батьком і матір'ю; діти розуміють взаємозв'язок між своєю поведінкою і життям сім'ї, тому оголення тіньових сторін цього життя пригнічує їх;
 - б) поведінка або окремі вчинки, що об'єктивно є протестом проти грубості, сваволі старших, оскільки підліток у такому разі вважає осуд несправедливістю щодо себе;
 - в) вчинки дитини, що є результатом допущеної педагогом помилки;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
77. **Вкажіть рядок, де зазначені вчинки школяра , які не можуть бути предметом обговорення в колективі (за В.О. Сухомлинським)**
- а) вчинок, зумовлений тим, що вчитель припустився необ'єктивності в оцінці знань школяра ;
 - б) неправильний вчинок, пояснення якого потребує розповіді про глибоко особисті, дружні стосунки школяра зі своїми однолітками чи із старшим або молодшим другом, тому що наштотування на відвертість у такому разі учень переживає як спонування до зради, виказування друга;
 - в) поганий вчинок, мотиви якого пов'язані з особливостями стосунків у сім'ї, про які дітям рано знати і які не можна їм роз'яснювати;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) всі відповіді неправильні.
78. **Вкажіть рядок, у якому зазначено умови ефективності засосування методу виховання «Громадська думка».**
- а) успішне її формування здійснюється за єдиних педагогічних вимог до учнів, чіткої системи учнівського самоврядування і систематичної роботи з учнівським активом, наявності аналізу життя та діяльності школярів у світлі моральних норм, стимулювання учнів до висловлення власної думки, колективного аналізу конфліктних ситуацій та їх вирішення, привчання учнів критично самостійно оцінювати думки і явища, аргументовано обстоювати власну думку;
 - б) режим забезпечує постійність, неперервність зусиль, заощаджує енергію людини, привчає вчасно виконувати будь-яку роботу, до систематичного, неухильного дотримання встановлених вимог;

в) визначення педагогом умов, необхідних для здійснення запланованого, продумування ним своїх дій і поведінки в новій ситуації, виникнення в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків.

79. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Вправління».**

а) це метод, який передбачає поступове створення умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

б) це метод виховання, який базується на вимозі до школяра виконати певні дії, вирішальним чинником у якому є режим життя та діяльності школяра, що забезпечує постійність, неперервність зусиль, вчасне виконання будь-якої роботи, систематичне, неухильне дотримання встановлених вимог;

в) це метод виховання, що передбачає формування в школяра позитивних дій і вчинків через висування йому конкретного завдання, виконання якого потребує певних дій або вчинків.

80. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Привчання».**

а) це метод, який передбачає поступове створення умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

б) це метод виховання, який базується на вимозі до школяра виконати певні дії, вирішальним чинником у якому є режим життя та діяльності школяра, що забезпечує постійність, неперервність зусиль, вчасне виконання будь-якої роботи, систематичне, неухильне дотримання встановлених вимог;

в) це метод виховання, що передбачає формування в школяра позитивних дій і вчинків через висування йому конкретного завдання, виконання якого потребує певних дій або вчинків.

81. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Доручення».**

а) це метод, який передбачає поступове створення умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки;

б) це метод виховання, який базується на вимозі до школяра виконати певні дії, вирішальним чинником у якому є режим життя та діяльності школяра, що забезпечує постійність, неперервність зусиль, вчасне виконання будь-якої роботи, систематичне, неухильне дотримання встановлених вимог;

в) це метод виховання, що передбачає формування в школяра позитивних дій і вчинків через висування йому конкретного завдання, виконання якого потребує певних дій або вчинків.

82. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення методу виховання «Створення виховуючих ситуацій».**

а) це метод виховання, який базується на вимозі до школяра виконати певні дії, вирішальним чинником у якому є режим життя та діяльності школяра, що забезпечує постійність, неперервність зусиль, вчасне виконання будь-якої роботи, систематичне, неухильне дотримання встановлених вимог;

б) це метод, що передбачає визначення педагогом умов, необхідних для здійснення запланованого виховного впливу, продумування учнем своїх дій і поведінки в новій ситуації, виникнення в нього нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків;

в) це метод, який передбачає поступове створення умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

83. **Вкажіть рядок, у якому зазначено методи стимулювання діяльності та поведінки.**

- а) змагання, покарання, бесіда;
- б) змагання, покарання, заохочення;
- в) змагання, стимулювання, заохочення;

84. **Вкажіть рядок, у якому зазначена характеристика методу змагання.**

а) базується на природній схильності дітей до здорового суперництва і самоутвердження в колективі, умовами ефективності є гласність, об'єктивність порівняння підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; наочне оформлення його процесу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання;

б) схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до повторення, формами реалізації є подяка директора (за наказом), вміщення фото на дошку відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком, золотою чи срібною медаллю після закінчення школи;

в) несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому, формами реалізації є догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, учителя, класного керівника), зауваження із записом у щоденнику, зниження оцінки за поведінку, виключення зі школи, коли систематично допускаються вчинки, які не дають права перебувати в шкільному колективі.

85. **Вкажіть рядок, у якому зазначена характеристика методу заохочення.**

а) базується на природній схильності дітей до здорового суперництва і самоутвердження в колективі, умовами ефективності є гласність, об'єктивність порівняння підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; наочне оформлення його процесу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання;

б) схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до повторення, формами реалізації є подяка директора (за наказом), вміщення фото на дошку відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком, золотою чи срібною медаллю після закінчення школи;

в) несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому, формами реалізації є догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, учителя, класного керівника), зауваження із записом у щоденнику, зниження оцінки за поведінку, виключення зі школи, коли систематично допускаються вчинки, які не дають права перебувати в шкільному колективі.

86. **Вкажіть рядок, у якому зазначена характеристика методу заохочення.**

а) базується на природній схильності дітей до здорового суперництва і самоутвердження в колективі, умовами ефективності є гласність, об'єктивність порівняння підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; наочне оформлення його процесу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання;

б) схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до повторення, формами реалізації є подяка директора (за наказом), вміщення фото на дошку відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком, золотою чи срібною медаллю після закінчення школи;

в) несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому, формами реалізації є догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, учителя, класного керівника), зауваження із записом у щоденнику, зниження оцінки за поведінку, виключення зі школи, коли систематично допускаються вчинки, які не дають права перебувати в шкільному колективі.

87. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення поняття «самовиховання».**
- а) систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних;
- б) процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості;
- в) самовизначення спрямованості передбачає з'ясування своїх життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, провідних потреб і мотивів власної поведінки.
88. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення поняття «самопізнання».**
- а) систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних;
- б) процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості;
- в) самовизначення спрямованості передбачає з'ясування своїх життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, провідних потреб і мотивів власної поведінки.
89. **Вкажіть рядок, у якому подано визначення поняття «самовизначення спрямованості».**
- а) систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних;
- б) процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості;
- в) це з'ясування своїх життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, провідних потреб і мотивів власної поведінки.
90. **Вкажіть рядок, у якому зазначено принципи виховання.**
- а) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи, опора на позитивне в школяра ;
- б) дискусія, туристичний похід, приклад, доручення, зустрічі з відомими людьми;
- в) прихованість виховних впливів, екскурсія, привчання, читацька конференція, заохочення.
91. **Вкажіть рядок, у якому зазначено методи виховання.**
- а) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи, опора на позитивне в школяра ;
- б) приклад, доручення, привчання, заохочення;
- в) екскурсія, читацька конференція, дискусія, туристичний похід, зустрічі з відомими людьми.

92. **Вкажіть рядок, у якому зазначено форми організації виховної діяльності.**
 а) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи, опора на позитивне в школяра ;
 б) приклад, доручення, привчання, заохочення;
 в) екскурсія, читацька конференція, дискусія, туристичний похід, зустрічі з відомими людьми.
93. **Вкажіть рядок, у якому зазначено характеристику організаційної форми виховної роботи «Читацька конференція».**
 а) присвячують досягненням учнів в гуртках дитячої творчості та на уроках праці, у сфері образотворчого мистецтва, екскурсиводи–школярі демонструють експонати, відповідають на запитання, організують обмін досвідом
 б) мета може бути різною: профорієнтаційна (запрошують представників різних професій, викладачів вищих навчальних закладів), розвиток моральних, громадянських якостей (зустрічі з ветеранами війни, праці, спорту, мистецтва)
 в) влаштовують їх для пропаганди художньої та науково–популярної літератури серед учнів, активізації їх самостійності в оцінних судженнях, думках.
94. **Вкажіть рядок, у якому зазначено характеристику організаційної форми виховної роботи «Зустрічі з відомими людьми».**
 а) присвячують досягненням учнів в гуртках дитячої творчості та на уроках праці, у сфері образотворчого мистецтва, екскурсиводи–школярі демонструють експонати, відповідають на запитання, організують обмін досвідом
 б) мета може бути різною: профорієнтаційна (запрошують представників різних професій, викладачів вищих навчальних закладів), розвиток моральних, громадянських якостей (зустрічі з ветеранами війни, праці, спорту, мистецтва)
 в) влаштовують їх для пропаганди художньої та науково–популярної літератури серед учнів, активізації їх самостійності в оцінних судженнях, думках.
95. **Вкажіть рядок, у якому зазначено характеристику організаційної форми виховної роботи «Виставки».**
 а) присвячують досягненням учнів в гуртках дитячої творчості та на уроках праці, у сфері образотворчого мистецтва, екскурсиводи–школярі демонструють експонати, відповідають на запитання, організують обмін досвідом
 б) мета може бути різною: профорієнтаційна (запрошують представників різних професій, викладачів вищих навчальних закладів), розвиток моральних, громадянських якостей (зустрічі з ветеранами війни, праці, спорту, мистецтва)
 в) влаштовують їх для пропаганди художньої, мистецької творчості та науково–популярної літератури серед учнів, активізації самостійності учнів в оцінних судженнях, думках.
96. **Визначте стадію розвитку колективу, на якій вихователь проводить таку роботу: почергово залучає вихованців до виконання керівних функцій, забезпечує самостійне виконання ними доручень колективу, спільно з усіма членами колективу обговорює завдання і перспективні лінії розвитку.**
 а) перша стадія розвитку колективу.

- б) друга стадія розвитку колективу.
- в) третя стадія розвитку колективу
- г) четверта стадія розвитку колективу

97. **Визначте стадію розвитку колективу на якій вихователь проводить таку роботу: вивчає членів колективу, забезпечує знайомство вихованців між собою, організовує спільну діяльність членів колективу, сприяє формуванню активу**

- а) перша стадія розвитку колективу.
- б) друга стадія розвитку колективу.
- в) третя стадія розвитку колективу
- г) четверта стадія розвитку колективу

98. **Визначте, яка із стадій розвитку колективу настає першою.**

- а) вимоги ставить колектив, педагог працює з активом, створює йому авторитет серед учнів, здійснює контроль за його діяльністю;
- б) вимоги педагога підтримуються частиною вихованців, актив ставить вимоги до товаришів і самих себе, з'являються органи здобувач освітиського самоврядування;
- в) педагог висуває до вихованців педагогічні вимоги, рішучі за формою, зрозумілі за змістом, з елементами навчання, навчас і виховує актив.

99. **Вставте пропущені поняття**

99.1..... це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій і вчинків.

99.2. – це метод колективної вимоги з метою формування позитивної діяльності школяра або гальмування його–негативних дій і вчинків.

99.3..... метод , суть якого полягає у поступовому створенні умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

99.4..... – це метод виховного впливу, суть якого полягає у визначенні педагогом умов, необхідних для здійснення запланованих завдань щодо формування в учнів нових почуттів, зумовлених новою педагогічною ситуацією, які стають підґрунтям нових думок, мотивів поведінки і подолання недоліків.

99.5..... це метод колективної вимоги, який спрямований на обговорення чи критику вчинка школяра , що приносить шкоду для колективу, суспільства й самого порушника.

99.6. це метод виховання, який базується на вимозі до школяра виконати певні дії, вирішальним чинником у якому є режим життя та діяльності школяра, що забезпечує постійність, неперервність зусиль, вчасне виконання будь–якої роботи, систематичне, неухильне дотримання встановлених вимог.

99.7.....це метод виховання, що передбачає формування в школяра позитивних дія і вчинках через висування йому конкретного завдання, виконання якого потребує певних дій або вчинків.

99.8 базується на природній схильності дітей до здорового суперництва і самоутвердження в колективі, умовами ефективності є гласність, об'єктивність порівняння підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; наочне оформлення його процесу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання.

99.9. — систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

99.10. — це процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості.

99.11. передбачає з'ясування своїх життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, провідних потреб і мотивів власної поведінки.

99.12. — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь.

99.13. — психолого–педагогічна система формування обізнаності щодо особливостей професій, потреби суспільства в них, а також профорієнтаційної позиції, зорієнтованості особистості на вільне та свідоме своє професійне самовизначення.

99.14. — система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей.

99.15. — надання особистості на основі вивчення її професійно значущих властивостей і якостей, допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямів професійного самовизначення.

99.16. — допомога учневі у виборі конкретної професії на основі його загальних і спеціальних здібностей, інтересів, перспективних умов професійної підготовки і працевлаштування.

99.17. — допомога молодій людині всебічно пізнати майбутнє, його професійне середовище, актуальна на стадії освоєння професії.

99.18. — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності.

99.19. — процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у стосунках з особами протилежної статі нормами моралі.

99.20. — виховна діяльність сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей.

100 **Вкажіть ступінь вихованості, до якої належать вихованці, які сприйняли ідеали суспільства, будують свою поведінку відповідно до норм, визначених суспільством, намагаються самостійно і творчо реалізувати ці ідеали і норми у відповідній діяльності, поведінці.**

- а) активна позиція;
- б) пасивна позитивна позиція;
- в) стійка позиція;
- г) негативна позиція.

Відповіді на тестові завдання. Розділ «Теорія виховання»

1.а; 2а; 3.б; 4.в; 5.в; 6.г; 7.а; 8.б; 9. в; 10.в;11.а; 12.б; 13.в; 14.в; 15.б; 16. б; 17. г; 18.є; 19.а; 20.д; 21.в; 22.а; 23.г; 24.г; 25.ж; 26.є; 27.д; 28.в;; 29.г; 30.а; 31. А(1,2,3,4,7,8,9,11), Б(5,6,10,12); 32.б; 33.д; 34.д; 35.г; 36.є; 37.а; 38. в; 39.а; 40 б; 41. в; 42.а; 43. б; 44. в; 45. г; 46.а; 47.б; 48. г; 49.д; 50.б; 51.в; 52.б; 53.б; 54.б; 55.а; 56.б; 51.в; 52.б; 53.б; 54.б; 55.а; 56.б; 57.в; 58.г; 59.а; 60.б; 61.а; 62.д; 62.д; 63.а; 64.б; 65.г; 66.а; 67.а; 68.в; 69.а; 70.б; 71.в; 72.а; 73.б; 74.д; 75.д; 76.г; 77.д; 78.а; 79.а; 80.б; 81.в; 82.б;83.б; 84.а; 85.б; 86.в;87.а;86. В; 87.а; 88.б; 89.в; 90.а; 91.б; 92.в; 93.а; 94.б 95.в; 96.б; 97.а; 98.в; 100.а.

99.1. Педагогічна вимога. 99.2. Громадська думка. 99.3 Вправління. 99.4. створення виховуючих ситуацій. 99.5 Громадська думка 99.6. Привчання 99.7. Доручення. 99.8. Змагання. 99.9. Самовиховання 99.10. Самопізнання. 99.11. Самовизначення спрямованості. 99.12. Фізичне виховання. 99.13. Професійне інформування 99.14. Професійна діагностика. 99.15. Професійна консультація. 99.17. Професійна адаптація. 99.18. Трудове виховання. 99.19. Статеве виховання. 99.20. Правове виховання.

ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Список використаних інформаційних джерел

1. Андрощук, І.В. Андрощук І.П. Методика виховної роботи: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 320 с.
2. Безбородих С.М. Теорія і методика виховання молодших школярів : навч.метод. посіб. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2019. 246 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : [підручник]. К. : Либідь, 2008. 848 с.
4. Бех І. Д., Чорна, К. І., Журба, К. О., Киричок, В. А., Шкільна, І. М., Коновець, С. В. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. (Монографія). Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704955/>.
5. Вовчук І.С., Петік, Ю.О. Батьківський всеобуч. Матеріали для роботи з батьками учнів 1-4 класів. Ч.1. Х.: Вид.група «Основа», 2011. 128с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник. 4-е вид. К. : Академвидав, 2012. 616 с.
7. Декларація прав дитини. 20 листопада 1959 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU59001D>
8. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
9. Державний стандарт початкової освіти (2018). Учитель початкової школи. 2018. №4 (вкладка). С.1-16.
10. Духнович Олександр. Твори. Ужгород: Карпати, 1993. 250 с. [*У фондах: Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потоушиняка та Наукової бібліотеки ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*]
11. Енциклопедія освіти /Акад.пед.наук. України; за ред.В.Г.Кременя. К.: Юрінком Інтер,2008. 1040 с.
12. Європейська конвенція з прав людини. URL https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
13. Зайченко І.В. Педагогіка: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. 2-ге видання. К.: Освіта України, КНТ, 2008. 528 с.
14. Закон України «Про вищу освіту» (2014). URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
15. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
16. Закон України Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
17. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання. К.: Вища школа, 2007. 243 с.
18. Конституція України. К.: Юрінком, 1996. 80 с.
19. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/506238736214>
20. Концепція Нової української школи (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
21. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Кремень, В. Г., Сисоєва, С. О., Бех, І. Д., Вознесенська, О. Л., Гавриш, Н. В., Гончар, Л. В., Журба, К. О., Ільїн, В. В., Канишевська, Л. В., Кириченко, В. І., Комаровська, О. А., Корнієнко, А. В., Куниця, Т. Ю., Курбатов, С. В., Литовченко, О. В., Малиношевський, Р. В., Мачуський, В. В., Найдьонова, Л. А., Рейпольська, О. Д., Толочко, С. В., Федорченко, Т. Є., Харченко, Н. В., Чаплінська, Ю. С., & Шахрай, В. М. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
22. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навчальний посібник / О.Г. Кучерявий. -К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. –440 с.

23. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України. Навч. посіб К.: Академія, 2011. 256 с.
24. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. К. : Радянська школа, 1990. 366 с.
25. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посіб. К. : Кондор, 2005. 672 с.
26. Марків В.М. Теорія виховання: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : КП, 2015. 241 с.
27. Матвієнко О. В. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. К.; Стило, 1999. 236с.
28. Маценко Л.М. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
29. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи / Наказ МОН України від 23.03.2018 р. №283 : mon.gov.ua
30. Модульне середовище: Moodle: tovkanec@mail.msu.edu.ua
31. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник. 3-є видання, доповн. К., 2001. 350 с.
32. Національна програма «Освіта» Україна XXI століття URL:: <http://pulib.if.ua/part/12079>
33. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання. К.: Знання, 2008. 415 с.
34. Основи національного виховання / За ред. В. Т. Кузя, Ю. Д. Руденка, З.О.Сергійчука. К., 2003. 303с.
35. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. URL: <https://sites.google.com/site/orpneuroland/vr/main-2011>.
36. Пальчевський С. Педагогіка: Навчальний посібник для здобувач освіти в вищих навчальних закладах. К.: Каравела, 2007. 575 с.
37. Пащенко М.І, Красноштан І.В. Педагогіка. К.:ЦУЛ, 2019. 228 с.
38. Педагогічні задачі: завдання для батьків / За ред. В.Г. Постоного. К., 2006. 239 с.
39. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
40. Проектна діяльність в освітньому процесі початкової школи: методичні рекомендації для вчителів закладів загальної середньої освіти: колектив авторів: Кузьма-Качур М.І., Лавренова М.В., Лалак Н.В., Ліба О.М., Мочан Т.М., Майборода І.О., Товканець Г.В., Хома О.М. / За заг. ред. Товканець Г.В. Мукачєво: РВЦ МДУ, 2020. 92 с.
41. Рибальченко І.М. Взаємодія з батьками. Х.: Вид. група «Основа», 2007.-208с.
42. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчителів і методистів початкового навчання. Київ: Богданова А.М., 2009. 226 с
43. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології. Харків: Ранок, 2002. 293с.
44. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К., 1997. 312с.
45. Стратегія національно-патріотичного виховання» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> і Указу
46. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором : Вибрані твори : 5-ти т. К. : Радянська школа, 1976. 1977. Т. 4. 1977. 640 с. (Розмова четверта «Важкі діти»).
47. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Вибрані твори у 5-ти т. - К., 1976.- Т.2.-С. 419-656.
48. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибр. твори: В 5-ти т. –К. : Рад. школа, 1976. Т.1. С. 403-637.
49. Теорія виховання : навчально-методичний посібник / Укладач: О.І. Башкір. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016. 79 с.
50. Теорія виховання : навчально-методичний посібник. Укладач: В.М. Марків .Кривий Ріг : КП, 2015. 241 с.

51. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1 клас/ Укладач А.В. Лотоцька. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 192 с.
52. Товканець Г. В. Теорія та методика виховання: навчально-методичні матеріали (методичні рекомендації з організації самостійної роботи). Мукачєво: РВЦ Мукачівського державного університету, 2015. 92 с.
53. Товканець Г. В. Практичні завдання до самостійного вивчення курсу «Теорія та методика виховання». Для здобувач освіти спеціальності 013 «Початкова освіта». Мукачєво: РВЦ Мукачівського державного університету, 2018. 60 с.
54. Товканець Г.В. Педагогіка: навчально-методичні матеріали. Мукачєво: МДУ, 2012. 266 с.
55. Товканець Г.В., Товканець О.С. Збірник тестів з курсу «Педагогіка». К.: Кондор-Видавництво, 2015. 196 с.
56. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. 2-е вид. К.: Академвидав, 2006. 560 с.
57. Хомич Л.О. Теоретичні засади виховання в сучасній родині Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2009. Вип. 1. С. 29-37. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ OD_2009_1_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2009_1_6)
58. Чепіль М.М., Дудник Н.З. Педагогічні технології : навч. Посібник. К. : Академвидав, 2012. 224 с
59. Червінська І. Б. Методика виховної роботи в початковій школі : теорія й практика. Навчально-методичний комплекс. Частина 1. Опорні конспекти лекцій [для студ. вищ. навч. закл.] Івано-Франківськ : Вид-во Симфонія Форте, 2013. 332 с.
60. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2003. 560 с.
61. Янкович О.І. Технології виховання у педагогічній теорії та практиці Польщі й України. Порівняльна професійна педагогіка. 2014. № 4(2). С. 210-215. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppp_2014_4\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppp_2014_4(2)_34).
62. Ярошук Л. Теорія та методика виховання: навчальний посібн. Бердянськ, 2019. 400 с.

ДОВІДКОВИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ДОДАТОК А

Витяг з наказу № 527 від 06 червня 2022 року «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки»

Стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначені в Указі Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

Основні положення стратегії національно-патріотичного виховання

1. Загальні положення

Досягнення мети Стратегії здійснюватиметься за такими основними напрямками (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>):

підвищення ролі української мови як національної цінності та невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання, здійснення заходів з її популяризації;

забезпечення підтримки україномовних дитячих і молодіжних друкованих видань, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі патріотизму, поваги до історичного минулого та духовної й культурної спадщини, популяризація читання як соціально важливого вміння;

популяризація та поширення україномовного культурного продукту;

здійснення проєктів та заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби;

забезпечення належної організації науково-дослідної та методичної роботи у сфері національно-патріотичного виховання;

розроблення та впровадження сучасних виховних систем, технологій і методик у сфері національно-патріотичного виховання, узагальнення та поширення кращого досвіду у цій сфері;

впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання, які виходять з традицій українського державотворення;

підтримка та розвиток сімейних традицій, активне залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання;

розроблення єдиних підходів у сфері національно-патріотичного виховання у діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

підвищення професійної компетентності фахівців у сфері національно-патріотичного виховання, налагодження конструктивної взаємодії, соціального партнерства між суб'єктами національно-патріотичного виховання;

сприяння створенню центрів національно-патріотичного виховання та розвитку напряму національно-патріотичного виховання у молодіжних центрах;

забезпечення скоординованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання;

організація та координація інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;

превенція негативних проявів поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму, насамперед серед дітей та молоді, зокрема шляхом залучення до участі у заходах із національно-патріотичного та духовно-морального виховання;

створення системи ефективного моніторингу та досліджень у сфері національно-патріотичного виховання.

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року

ДОДАТОК Б

Організаційні форми роботи з батьками здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти

1. «Педагогічний десант» – виступи педагогів з актуальних проблем виховання дітей в організаціях, де працюють батьки; влаштування виставок, випуск спеціальних стіннівок, створення сторінок на сайтах шкіл, Фейсбук, Інстаграм тощо.
2. «У сімейному колі» – анкетування батьків, індивідуальна робота, допомога родинам шляхом консультацій, практичні поради, зустрічі із лікарями, психологами, юристами.
3. «Родинний міст» – зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання дітей.
4. «Народна світлиця» – звернення до народних традицій, формування особистості школяра через природу, спілкування батьків із вихованцями, спільну діяльність батьків, дітей та педагогів.
5. «День добрих справ» – спільна трудова діяльність педагогів, батьків та дітей.
6. «Вечір великої родини» – участь беруть батьки, учні, педагоги: організація відпочинку, ігор, театральних вистав тощо; досвід організації відпочинку у родині.
7. «Дискусійний клуб» – обговорення проблем виховання дітей.
8. Клуб «Сімейні традиції».
9. «Сімейна скринька» – добірка матеріалів з досвіду родинного виховання.
10. «Аукціон ідей родинної педагогіки» – презентація родинної педагогіки і набір показників її схвалення.
11. «Батьківський ринг» – взаємонавчання, взаємозбагачення членів родини, розв'язування педагогічних ситуацій.
12. «Азбука родинного виховання» – обговорення проблем, труднощів виховання сімей, виступи спеціалістів – лікарів, юристів, психологів.
13. «Дні довіри» – у визначені дні педагоги, лікар, психолог ведуть прийом батькі і консультують із проблем виховання.
14. «Батьківська школа» – організовується у формі клубу, передбачається проведення диспутів, формування банку ідей, добірок літератури, інформаційних бюлетенів тощо.

ДОДАТОК В

Орієнтовна тематика батьківських зборів

1. Режим дня школяра – необхідна і важлива умова виховання.
2. Виховання дитини – це не втішна забава, а завдання, яке потребує капіталовкладень, важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато-багато думок.
3. Мистецтво родинного виховання.
4. Про родинну демократію.
5. Роль родини у вихованні моральних почуттів дитини.
6. Роль родини у формуванні національної свідомості учнів.
7. Роль сім'ї та школи у вихованні громадських почуттів учнівської молоді.
8. Спільна діяльність школи та родини щодо формування в учнів потреби самоосвіти, інтелектуальному саморозвитку, духовному та фізичному самовдосконаленні.
9. Зміст шкільної освіти та її пріоритетні напрями на сучасному етапі.
10. Роль родини у організації дозвілля дитини.
11. Вплив сім'ї на формування особистості дитини.
12. Як допомогти дітям добре вчитися.
13. Про виховання правдивості та чесності.
14. Виховання навичок та звичок культури поведінки у сім'ї.
15. Що і як читати дітям.
16. Про покарання та заохочення дітей у родині.
17. Щоб дитина залишалася оптимістом.
18. Раціональне харчування – запорука здоров'я дитини.
19. Суспільна праця дітей та дорослих у сім'ї.
20. Вчимо дітей поважати старших, бачити прекрасне, говорити правильно.
21. Пізнаємо світ разом із дорослими. Типи взаємин.

ДОДАТОК Г

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ

Класні батьківські збори є важливою колективною формою роботи класного керівника з батьками учнів свого класу. Проводяться вони не рідкіше 3-4 разів на семестр. Систематичне проведення класних зборів сприяє формуванню громадської думки батьків та об'єднанню їх в єдиний колектив. На них обговорюють найважливіші питання виховання дітей у школі й у сім'ї. Добре підготовлені та вміло проведені збори допомагають краще організувати виховання дітей.

Тематика класних зборів різноманітна і визначається загальними завданнями виховання, умовами навчально-виховної роботи в даному класі, рівнем загальної культури та педагогічного кругозору батьків. Класний керівник не може обмежуватися лише інформацією про підсумки успішності та про стан дисципліни учнівського колективу. Важливо ознайомити батьків з передовим досвідом сімейного виховання, допомогти розібратися в складних питаннях виховання дітей, ознайомити батьків і з планами класного керівника, класного колективу.

У методичному листі «Про роботу класного керівника» зазначається, що: «поряд з педагогічною освітою на батьківських зборах відбувається обмін досвідом виховання дітей у школі та в сім'ї, обговорення вдалих і невдалих засобів і прийомів виховання, що їх використовують різні батьки. Досвідчені класні керівники прийшли до висновку, що помилки батьків у вихованні своїх дітей не завжди треба піддавати колективному обговоренню; враховуючи конкретну ситуацію, на них буває доцільно вказати батькам в індивідуальній бесіді». Класні батьківські збори можуть проходити в різній формі: у вигляді лекцій або доповідей класних керівників, виступів самих батьків з обміну досвідом виховної роботи з дітьми, з залученням учнів, показом їх класних робіт і художньої самодіяльності, демонструванням кінофільмів.

Нерідко класні керівники проводять і тематичні збори. Мета їх – озброїти батьків конкретними педагогічними знаннями, ознайомити з передовим досвідом виховання в сім'ї. Темі зборів намічаються залежно від конкретних виховних завдань та від запитів батьків. Саме життя школи, класу підказує теми зборів. Вони проводяться, наприклад, з таких тем: «Як допомагати дітям добре вчитися?», «Привчання школярів до посильної праці», «Виховання у дітей любові до Батьківщини», «Про вибір професії», «Про виховання правдивості та чесності», «Виховання павичок і звичок культурної поведінки в сім'ї», «Що і як читати дітям», «Про заохочення та покарання дітей у сім'ї», «Авторитет і особистий приклад батьків», «Про участь дітей у побутовій праці», «Про виховне значення дитячих ігор», «Роль сім'ї у розвитку пізнавальних інтересів учнів», «Розумове виховання дітей у сім'ї», «Наукова організація навчальної праці школяра».

Тематичні збори не слід обмежувати доповіддю чи лекцією. Дуже важливо забезпечити обмін досвідом сімейного виховання. Так, на зборах, присвячених організації режиму школярів, батьки можуть розповісти про розпорядок дня дітей, про участь їх у посильній праці, про організацію позакласного читання.

Перед зборами про привчання дітей до дисциплінованості класний керівник радить батькам поділитися досвідом про те, як вони привчають дітей до працьовитості, як контролюють їхнє навчання, як виховують у них навички та звички культурної поведінки. Маючи заздалегідь поставлені питання, батьки добре продумують їх і розповідають про свої утруднення у вихованні. Батьки – не лише слухачі, а й пропагандисти досвіду виховання. Вони не завжди можуть пояснити, як досягли успіху у вихованні. Завдання класного керівника – допомогти добре підготуватися до зборів. Недоречно на зборах випинати негативні аспекти діяльності окремих учнів, дорікати батькам за прогалини і недоречності їхніх дітей у навчанні та поведінці. Така тенденція для класного керівника ставить окремих батьків у незручне

становище, призводить до того, що батьки учнів, які мають прогалини у навчанні, недоліки у поведінці, перестають відвідувати збори, а педагоги втрачають своїх союзників у вихованні школярів.

Провідне місце на зборах мають займати питання психолого-педагогічної просвіти батьків. У цьому плані повинна бути продумана система, яка охоплювала б весь період навчання дітей, застерігала від випадковостей, виключала дублювання. Батьки мають пройти разом з класним керівником своєрідну школу сімейного виховання. На жаль, як констатують учені, сучасні батьки зазнають труднощів у вихованні своїх дітей. Серед багатьох причин можна виділити наступні:

1. Мала кількість дітей у родині, особливо протягом останніх 30 років. У таких родинах діти не одержують практичних навичок по догляду й вихованню за своїми братами й сестрами.

2. Молоді родини, як правило, живуть окремо від своїх батьків, що знижує вплив старшого покоління на дітей.

3. Зростаючі соціальні й економічні труднощі знижують рівень внутрішньо сімейного емоційного настрою.

4. Більшу частину вільного часу як батьки, так і діти проводять за телевізором або за комп'ютером, не залишаючи вільного часу на спілкування один з одним.

Причин, що заважають гарним стосункам дітей і батьків, дуже багато. І на сьогодні, на жаль, можна із упевненістю говорити про те, що в багатьох родинах обстановка неблагополучна, незалежно від їхнього матеріального становища. На формування особистості дитини великий вплив чинить увесь спосіб життя. І якщо батько й мати мають про сімейний спосіб життя неправильні уявлення, то це негативно позначається на розвитку дитини.

У сучасних родинах фахівці виділяють наступні помилки батьків: 1) неприйняття своєї дитини (не та стать, дитина схожа на члена родини, що не подобається, або дитина народилася у ранньому змушеному шлюбі); 2) неузгодженість між дорослими, батьками, бабусями з дідусями в питаннях виховання; 3) невідповідність вимог батьків можливостям дітей (батьки хочуть від дітей більше, ніж ті можуть); 4) негнучкість поведінки батьків стосовно дітей (однакова стратегія поведінки у всіх ситуаціях, до всіх дітей, особливо якщо це одностатеві діти, погодки й т.д.); 5) нерозуміння своєрідності особистості дитини (порівняння дитини з іншими дітьми); 6) якщо в родині має місце інверсія подружніх відносин; тато бере роль мами, мама – роль тата, діти перестають розуміти – у чому полягають ролі мами й тата, у результаті чого відбувається змішання ідеалів, втрачається вплив батьків на дітей, а як наслідок – у дитини виникає конфлікт з самим собою.

На жаль, взаємини школи й родини, учителів і батьків не завжди бувають гарними, а їхні дії найчастіше неузгоджені. Однією із причин конфліктів між батьками й дітьми є низька педагогічна й психологічна культура батьків, і школа повинна стати головним помічником, поставивши перед собою завдання психологічної освіти.

З лекціями, повідомленнями з проблем сімейного виховання повинен, як правило, виступати класний керівник. Він як ніхто інший знає і відчуває ті труднощі, з якими зустрічаються батьки у вихованні своїх дітей певної вікової групи. Інтерес батьків до педагогічної інформації зростає, коли учитель-вихователь ілюструє теоретичні положення яскравими прикладами з життя і діяльності учнівського колективу або проблем сімейного виховання, не називаючи конкретних імен. Якщо хтось із батьків і пізнає у наведеній ситуації свої дії, дії сина чи доньки, то хай подумає про це сам-на-сам. У таких лекціях батьки повинні показувати можливі шляхи розв'язання проблем сімейного виховання.

У рамках зборів цікавою формою, що сприяє підвищенню педагогічної культури батьків, є включення їх у розв'язання педагогічних ситуативних задач з питань сімейного виховання. Підготовка класних батьківських зборів – складна і відповідальна справа. Характер цієї підготовки залежить від змісту і форм проведення зборів. Класний керівник,

намітивши день проведення зборів, напередодні відвідує деякі сім'ї і в безпосередніх бесідах з батьками визначає питання, які їх цікавлять.

В ході підготовки батьківських зборів необхідно:

1. Визначити порядок денний.
2. Продумати форму проведення зборів та виділити осіб, які повинні відповідати за їх підготовку.
3. Безпосередньо підготувати збори відповідно до наміченого плану (підготовка доповіді, виступів, батьків, вчителів та учнів, організація виставки, підготовка рішення зборів).
4. Забезпечити явку батьків на збори. Крім добре оформлених оголошень в школі, в місцях роботи батьків слід ще своєчасно послати додому спеціальні повідомлення у вигляді запрошень. Повідомлення красиво оформляють за допомогою самих учнів, точно вказуючи час, місце і порядок денний зборів.

У запрошенні треба вказати ім'я, по батькові та прізвище обох батьків. Наводимо можливий варіант.

Шановні Наталіє Іванівно і Сергію Васильовичу!

Батьківський комітет, педагогічний колектив 4-го класу запрошують вас на батьківські збори, які відбудуться _____ 20 ____ р о 19:00 в класній кімнаті № 26.

Порядок денний:

1. Підсумки навчально-виховної роботи учнів 4-го класу за III чверть
 2. *Лекція: «Індивідуальні особливості фізичного і психологічного розвитку дітей, їх врахування у виховній роботі в сім'ї. (лектор Коваленко С.М., шкільний психолог).*
 3. *Огляд виставки вишивок, аплікацій, малюнків учнів класу.*
- Звіт творчих самодіяльних колективів 4-го класу.*

Чекаємо вас з радістю.

Батьківській комітет, вчитель класу.

Вчитель, який готує збори, повинен з'явитись у школу раніше наміченого часу, щоб поговорити з окремими батьками. Ще до зборів він звертає увагу батьків на виставку дитячих робіт, вітрини з літературою, спеціально випущену до зборів стінгазету, дає пояснення та проводить бесіду з батьками.

Проведення зборів. Відкриває збори класовод, потім для ведення зборів обирають президію. На кожних зборах ведеться протокол, в якому записується: порядок денний, короткий зміст виступу батьків та працівників школи, задані питання та прийняті рішення. До протоколу додається список присутніх на зборах. Якщо запланована художня самодіяльність учнів, то її бажано показати на початку зборів, щоб не затримувати дітей. Програма виступу з теми зборів повинна бути розрахована не більше ніж, як на 30-40 хвилин, доповідь вчителя має бути виголошена вільно, в живій літературно-грамотній формі, з використанням цікавих прикладів. Враховуючи особливості аудиторії (дорослі люди з життєвим досвідом), вчитель повинен вести себе тактовно, не допускаючи повчального тону, різкості у критиці помилок. Якщо збори проводяться у формі обміну досвідом виховання дітей у сім'ї, то треба уважно і спокійно вислуховувати всі виступи і зауваження батьків. У заключному слові вчителю слід тактовно відповісти на питання і сформулювати конкретні пропозиції. Іноді батьківські збори проходять без активної участі батьків. Так буває тоді, коли класовод не підтримує контакту з сім'ями своїх учнів. Не слід перетворювати збори на судилище над батьками тих учнів, які не встигають чи порушують дисципліну. На такі збори батьки намагаються не приходити або після них вдаються до тілесних покарань школярів. Дуже погано, коли збори перетворюються на нудний монолог класовода з переліком оцінок і пропусків навчальних занять школярами. Треба берегти самолюбство батьків. Рішення, прийняті батьківськими зборами, стосуються і тих батьків, які були відсутні. Тому вчителю при зустрічі з такими батьками необхідно познайомити їх з змістом зборів та прийнятими рішеннями.

ДОДАТОК Д

План виховної роботи на навчальний рік*

1 клас (зразок)

Завдання виховної роботи:

1. Виховувати національну самосвідомість учнів.
2. Системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції. На основі традицій, звичаїв, обрядів українського народу прилучати учнів до скарбниць історії України. Виховувати любов до Батьківщини.
3. Виховувати повагу та любов до державної мови.
4. Формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережне ставлення до природи.
5. Спрямувати виховну роботу на створення згуртованого і працездатного учнівського колективу.
6. Сприяти тому, щоб зміст і форми колективної творчої діяльності та індивідуального впливу допомагали кожному з учнів знайти себе і реалізувати свої можливості, інтереси.
7. Працювати над формуванням інтелекту і творчості учнів. Виховувати позитивне ставлення до навчання. Розвивати пізнавальну активність учнів. Вчити культурі розумової праці.
8. Виховувати повагу до праці і людей праці. Формувати в учнів елементарні навички самообслуговування.
9. Розвивати художні здібності дітей.
10. Сприяти фізичному розвитку і зміцненню здоров'я учнів. Формувати навички санітарно-гігієнічної культури. Попереджувати дитячий травматизм.

*Джерело: Дідченко О. В. План виховної роботи на навчальний рік / Дідченко О.В. URL: <https://www.schoollife.org.ua/850-2017/>

ДОДАТОК Е

ТЕХНОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ

Автор-розробник — І.Бех.

Суть. Принципи особистісно орієнтованого виховання:

- цілеспрямоване створення емоційно збагачених виховних ситуацій;
- особистісно розвивальне спілкування;
- використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості;
- систематичний аналіз вихованцем власних і чужих учинків.

Воно ґрунтується на розумінні, прийнятті й визнанні дитини як повноправної особистості. **Особистісно орієнтоване виховання вибудовується на діалогічній основі, передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників виховного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію.** Гнучкість — характерна риса виховного впливу, що базується на розумінні психологічних закономірностей емоційно-чуттєвого розвитку дитини. Адже дитина не може постійно поводитись відповідно до усталених етичних вимог.

Варто визнати за нормальне явище різні прояви поведінки дитини, вибудовувати конкретні виховні методиками, технології з огляду на часову перспективу. Вони не забезпечують негайного результату. Тому таким важливим є толерантне та чуйне ставлення, розуміння внутрішнього світу дитини, утвердження її гідності тощо. Головне, щоб педагог розумів і зважав на всю складність морального вчинку, що має здійснити вихованець. Від цього залежить ефективність виховного процесу.

Як зазначає І.Бех, постає необхідність підвищення розвивальної ефективності виховання, оптимізації процесу керування виховною діяльністю дитини. А це пов'язано зі створенням і використанням якісно нових методів виховання. Останні мають ґрунтуватися не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення й покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання, які апелюють, насамперед, до самосвідомості та до свідомого, творчого ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Такі методи можна класифікувати як виховні технології особистісної орієнтації.

Одиницею аналізу має бути вільний вчинок. Виховати особистість — це допомогти вихованцю відкрити, усвідомити й привласнити загальнолюдські та національні моральні норми як цінності особистого життя, які утворюють внутрішній стрижень особистості — ціннісну морально-етичну орієнтацію, яка слугує основою розвитку та самореалізації в умовах соціокультурної діяльності.

Прогнозовані результати:

- розвиток суб'єктності, ціннісно-сислової сфери особистості вихованця;
- інтеграція у суспільство при збереженні особистісної автономії.

ДОДАТОК Є

Технологія життєвого проекту та життєвого проектування (систематизовано за матеріалами _____)

Суть. Життєве проектування є механізмом розвитку та реалізації суб'єктності особистості в її життєдіяльності, життєвий проект як результат життєвого проектування є розвитком, конкретизацією, механізмом практичного втілення стратегій життя.

Алгоритм технології передбачає п'ять основних етапів:

1. Життєвого задуму (визначення загальних очікувань людини щодо свого майбутнього життя, формування прообразів життєвих цілей, окреслення життєвих цінностей та принципів особистості).

2. Життєвого програмування (чітке визначення цілей життя, їх узгодження та систематизація у життєвому проекті (життєвій програмі)).

3. Життєвого планування (розбудова на основі цілей особистості її планів життя; деталізація та конкретизація життєвих цілей у піраміді життєвих завдань).

4. Життєздійснення (його змістом є реалізація життєвих завдань, планів у життєдіяльності особистості).

5. Аналітико-корекційний (аналіз та оцінювання результатів життєздійснення, внесення до життєвого проекту відповідних коректив).

Статична структура життєвого проекту особистості охоплює взаємопов'язані елементи (підсистеми): життєві цінності, норми, цілі, завдання, плани, ресурси, програму, результати. Важливим аспектом реалізації життєвого проекту, дієвим проявом компетенції життєздійснення, як зазначає І.Єрмаков, є життєві інновації.

Вони передбачають упровадження в життя певного виду діяльності, вчинків, моделей поведінки, які були спроектовані самою особистістю і раніше ніколи нею не застосовувалися. Ці новоутворення повинні впливати на відносини особистості з її соціальним середовищем, змінювати їх. Водночас життєві інновації — це специфічна методика індивідуально-особистісного дослідження життя(життєвого експерименту), за допомогою якого людина пізнає себе, своє життя.

Прогнозовані результати:

- розвиток та реалізація суб'єктності особистості в її життєдіяльності.

ДОДАТОК Ж

ВИТЯГИ З НАУКОВИХ СТАТЕЙ ТОВКАНЕЦЬ Г.В. З ПИТАНЬ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ

Товканець Г.В. Погляди О.В. Духновича на формування особистості. Олександр Духнович – визначний педагог, мислитель і громадсько-політичний діяч Закарпаття : Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження О. Духновича. 24–26 квітня 2003 року, Ужгород, Україна / редкол. : М. І. Блецкан, М. М. Вегеш, Д. Д. Данилюк та ін. Ужгород : УжНУ, 2003. 336 с.

Питання національного самовизначення, економічного розвитку, розвитку освіти, розвитку мови, міжнародної інтеграції, формування особистості та роль учителя у розвитку особистості – це невеликий перелік тих проблем, які спробував вирішувати О.В.Духнович.

І сьогодні актуальними є багато філософських, педагогічних, економічних тверджень та положень, висловлених в середині 19 ст. видатним діячем Олександром Васильовичем Духновичем, про одне з яких, що на формування особистості впливають і біологічні, і соціальні фактори, йдеться у даному повідомленні.

У 1857 році вийшла з друку найголовніша праця Олександра Васильовича Духновича “Народна педагогія”. Це був посібник з педагогіки, один з перших не лише на Закарпатті, але й в Україні, де викладені концептуальні положення.

Але не тільки в даному творі викладені основні світоглядні положення О.В. Духновича. “Свойства і должности учителя”, “Естественно-духовная рассуждения”, “Добродитель превышает богатство”, “Краткий землепис для молодых русинов”, збірка “Маленьким соколятам” спрямовані на утвердження ідеї розвитку освіти, навчання молодого покоління, що, на думку О.В.Духновича, є рушійною силою суспільства.

О.В. Духнович стверджує, що “просвіщеніє єсть нужное для жизни народа, то узнати должно, ибо народ без просвіщенія не может називатися народом. Такий народ мертвий єсть, в нем жизни нїт, і легко пропадає як пчели без матери.” Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього [3;9].

Сьогодні актуальне питання розвитку особистості тому, що людський фактор є визначальним у будь-якій галузі економіки. Державна політика України щодо розвитку освіти у 2002-2004 роках спрямована на “створення умов для розвитку особистості й творчої реалізації кожного громадянина”[3;10].

Кожен народ повинен стверджувати себе як нація, в кожного народу є видатні особистості. Та народ, націю, особистість потрібно формувати, стверджував О.В.Духнович. І серед цих складових нації та народності формування особистості як найменшої, але найважливішої частинки суспільства виділяє окремо, підкреслюючи при цьому, що добробут народу залежить не від кількості “маєтків”, а від “душевної і тілесної сили”. Для цього не вистачає одного - “лише изображеніє, т.є.школи” [2;220] Особистість, на думку О.В.Духновича, формується в процесі навчання, виховання, впливу батьків та вчителів.

Практично кожна сторінка праці «Народна педагогія» стверджує, що основою формування особистості дитини є батьки. Саме до них звертається автор на перших сторінках, говорячи, що щастя чи нещастя людини залежить від народження, “але і від нравственного (морального) виховання”. О.Духнович при цьому підкреслює, що «чоловіка составляють: естество (натура), наука і обичай”. Природні нахили людина має від народження, але науку та звичай дають “упражнения, наставленіє или воспитаніє” [2; 199] Тому від батьків, за словами О.В.Духновича, буде залежати доля їхніх дітей. Батьки повинні народити дітей здоровими та подумати про їхній душевний і фізичний розвиток

Надаючи перевагу впливу на дитину батькам, Духнович все ж звертає увагу на те, що кожній дитині необхідно дати освіту широко: “Просвіщеніє єсть нужное для жизни

народа...Постарайтеся о просвіщенні дітей ваших, ибо в тіх єсть будущность народа, будущность жизни!" [2; 198].

Якими шляхами досягти успіху? Що необхідно враховувати при формуванні людини? Які риси, властивості людини, на думку О.В.Духновича, найперше необхідно формувати?

Насамперед, волю, "яка всемогущая єсть." [2;224]. О.В.Духнович стверджує, що якщо людина сильна духом та розумом, то в житті може досягнути всього, чого тільки забажає: "Ум і дух чоловічеський не має перепони, а если опустится чоловік, если только готовое от неба ждає, если сам не трудится зобразити сили свої...,он останет безчувственным трупом." [2; 224].

Іншою важливою складовою особистості О.В.Духнович вважав розум. Розвиткові розумових здібностей надавав важливого значення, оскільки це допоможе "себе познати" і "землю, на которой поставлен, познати должен...через сравнение вещей". Досягнути цього можна у процесі навчання і виховання.

Головною фігурою навчально-виховного процесу О.В.Духнович вважає вчителя. Кожний педагог перевершує художника, бо він формує людину, завдяки чому суспільство буде: "Педагогія єсть художество художеств, посему і педагог всіх художников со взором званія свого превышает, он бо єсть который не нікую ломкую вещь, но чоловіка і чоловічество устрояет." [2; 204]. Основне місце в педагогічному процесі О.В.Духнович відводить активній позиції вчителя, який спрямовує процес виховання. При цьому потрібно відзначити, що О.В.Духнович розумів виховання як процес формування особистості.

Духнович О.В. наголошував, що у формуванні особистості однакову роль відіграють і біологічні, і соціальні фактори. Він твердив, що дитина від народження успадковує "естественные добродетели". Але і приклад батьків та дорослих не можна відкидати. Оскільки немає однакових дітей, то неоднакові і мотиви їх поступків. Як батьки, так і вчитель повинен знати дитину, її захоплення, її проблеми і радощі. Не може бути і шаблонного підходу до виховання тієї чи іншої дитини.

Враховуючи це, О. Духнович зауважує, що педагогом не кожен може бути. Для того, щоб мати право формувати особистість школяра, необхідно бути самому особистістю. Тому до вчителя О.В.Духнович ставить певні вимоги.

По-перше, це наявність природних задатків, тобто здібності до педагогічної праці: "Всяк, кой посвящается в наставленіє юношества, должен уже от природы на сіє быти избран, ибо не всяк учай і наставляй назватися может учителем і наставником. Не иміющий свойства потребная, більше вредит чоловічеському обществу і гражданству, нежели пользует". [2; 229]

По-друге, відповідний моральний облік. Педагог має бути прикладом для його вихованців. Тому О.В. Духнович відмічає, що вчитель, наставник повинен бути "чистого і непорочного нрава", "должен процвітати добродітельми", від природи має бути "кроток, важный і полного характера муж", повинен любити своїх учнів", має "добрий порядок уважати" [2; 228] Бо це буде передано дітям. А якщо вчитель буде мати злостиві наміри, то через деякий час їх будуть мати і його вихованці.

По-третє, вчителю "од природи надобно...посідати легкий і вразумительний преподаванія способ". Вчитель, на думку О.В. Духновича, повинен викладати матеріал доступно, чітко, просто, не використовуючи хитромудрих висловів і виразів, слабшому учневі у разі потреби пояснювати матеріал окремо. Важливо при цьому правильну відповідь відмітити. Але і слабших слід при цьому підбадьорити, не дати йому зневіритися у своїх силах.

Педагог, на думку О.В.Духновича, відповідає за моральне виховання дитини, яка повинна жити у суспільстві та знати про історію свого народу, "ибо чоловік без народності подобен єсть скитающемуся волку, котрому всякий ліс отечеством єсть". Завдання ж педагога – "в дітях народолобіє возбуди".

Серед основних завдань морального виховання Духнович вказує на необхідність виховання у дітей таких якостей, як любов, людяність і товариськість – "щоб змалечку звикали до мирного співжиття" [2;230], а також чесності, правдивості, стриманості.

Як на засіб формування особистості О.В. Духнович звертає увагу на літературу, народну творчість: ”Для воскресення задушеного народу найбільше потрібна єсть література...” і найбільше “народности сокровище сохрانیлося всегда в простонародних преданіях”. Із пісень, ігор, звичаїв та обрядів, підкреслює О.В.Духнович, ми дізнаємося не тільки про розвиток словесності, “но і самого духа народа” [2; 228]

Важливим елементом духовного воскресіння українського народу на території Закарпаття було поширення художніх творів самого Духновича, що містять глибокі філософські роздуми про роль особистості в суспільстві, в освітньому процесі. Багато з них мали в основі народні пісні: “Піснь простонародна,” ”Послідня моя піснь”, “Піснь народна руська” тощо.

Таким чином, у процесі формування особистості, на думку О.В.Духновича, потрібно звернути увагу на такі фактори як формування вольових зусиль людини, розвиток її інтелектуальних можливостей, роль прикладу педагогів та батьків, виховання молодого покоління на основі культурної спадщини свого народу та народів світу.

Використана література:

1. Бача Юрій. Невідомий Олександр Духнович. Ужгород: ЮВТФ «Срібна земля», 1993. 62с.
2. Духнович Олександр. Твори. Ужгород: Карпати, 1993. 250с.
3. Національна доктрина розвитку освіти./Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 2. С.9 – 23.
4. Чобітько М. Проблема особистісно орієнтованого навчання в професійній підготовці майбутніх вчителів.Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. 2001. Випуск ІV. С.55-60.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>